

ДВНЗ «ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА»
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ПИЛИПІВ ОЛЬГА ЗЕНОВІЇВНА

УДК 373.55:373.5.046.12:37.018.1«20/21»

ДИСЕРТАЦІЯ
**РОЗВИТОК ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ ПЕРШОГО СТУПЕНЯ
ПРИВАТНОЇ ФОРМИ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ
(КІНЕЦЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Педагогічні науки

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ О. З. Пилипів

Науковий керівник: *Джус Оксана Володимирівна*, доктор педагогічних наук,
доцент

Київ 2021

АНОТАЦІЯ

Пилипів О. З. Розвиток загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності в Україні (кінець ХХ – початок ХХІ століття). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». – ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, 2021.

У дисертації вперше здійснено історико-педагогічне дослідження проблеми розвитку загальноосвітньої школи першого ступеня приватної форми власності в уточнених хронологічних межах (1991–2018); проаналізовано й систематизовано історіографію та джерела, з'ясовано стан дослідження різних аспектів у контексті означеної теми; розроблено періодизацію поступу загальноосвітньої школи першого ступеня приватної форми власності у вказаному відрізку історії; висвітлено феномен розвитку початкових шкіл приватної форми власності в системі освіти України; схарактеризовано вплив педагогічних інновацій і продуктивних практик на збагачення освітнього простору загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми, що можуть бути корисними в розбудові нової української школи.

За результатами теоретичних студій досліджено вплив оновленої законодавчої та нормативної бази на становлення загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності в Україні та їх розвиток у визначених хронологічних межах. Зокрема, розглядалися закони України: «Про освіту» (1991, 2017), «Про загальну середню освіту» (1999), «Про повну загальну середню освіту» (2020); Положення про загальноосвітній навчальний заклад (1994, 2000); Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття») (1993); Національна доктрина розвитку освіти (2002); Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013); Концепція «Нова українська школа» (НУШ) (2016).

Завдяки результатам історіографічного та джерелознавчого аналізу систематизовано та схарактеризовано інтерпретаційні, законодавчо-нормативні, наративні, дидактичні, довідні джерела; опубліковані та неопубліковані документи (фонд 166, ЦДАВО України). Доведено, що зміни соціально-економічного та політичного устрою в Україні (1991) зумовили становлення загальноосвітніх шкіл приватної форми власності в структурі національної системи освіти на засадах особистісно орієнтованої парадигми.

З урахуванням парадигмального, цивілізаційного, диференційованого підходів розроблено періодизацію процесу розвитку загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності в Україні (1991–2018), виокремлено й схарактеризовано два періоди та етапи в них.

Досліджено феномен розвитку загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності, що полягає в пріоритизації цілей, цінностей, зумовлених інтересами батьків щодо національно-культурних, змістово-технологічних запитів на освіту учнів початкової школи. З'ясовано витoki становлення й поступу загальноосвітніх шкіл першого ступеня в структурі системи освіти – це продуктивні педагогічні практики попередніх періодів (М.Монтессорі, Вальдорфська, проектна), зарубіжний досвід, педагогічні інновації, спрямовані на творення модерних освітніх систем і практик. Установлено, що в 1991–2018 роках загальноосвітні школи першого ступеня приватної форми власності пройшли шлях від становлення до розвитку. Цей поступ супроводжувався еволюційними та інноваційними змінами щодо форм фінансування, концептуальних ідей, завдань, особливостей організації освітнього процесу, типів шкіл і їх структур. Охарактеризовано розвиток загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності, а саме: школи-садка (Приватна школа-садок «Перша ластівка», м. Івано-Франківськ), початкової школи (Приватна початкова початкова «Католицька школа святого Василя Великого», м. Івано-Франківськ), спеціалізованої школи «Спеціалізована школа І-ІІІ ступенів «Креативна Міжнародна Дитяча Школа» (КМДШ), м. Львів), навчального-виховного комплексу (об'єднання)

(«Навчально-виховний комплекс «Новопечерська школа», м. Київ), гімназії (Івано-Франківський приватний навчально-виховний комплекс «Католицька загальноосвітня школа II-III ступенів – гімназія святого Василя Великого», м. Івано-Франківськ), загальноосвітньої школи («Школа вільних та небайдужих», м. Львів; ПСЗШ «Золота рибка», м. Суми), ліцею (Приватний навчально-виховний комплекс «Садок-школа-ліцей «Еколенд», м. Львів).

Встановлено, що розвиток мережі загальноосвітніх шкіл приватної форми власності упродовж 2007–2008 рр. зумовлений стрімким зростанням кількості населення у великих містах. У ці роки були започатковані дві КМДШ (м. Київ, м. Львів), НВК «Еколенд» (м. Львів, 2 школи), «Школа вільних та небайдужих» (м. Львів, 2 школи), католицькі школи (м. Івано-Франківськ, м. Львів), Think Global (25 освітніх закладів на теренах України).

Виявлено, що педагогічні інновації в поступі загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності зумовили творення нових педагогічних практик, що є продуктивним рушієм подальшого вдосконалення цих шкіл. Показником інноваційного поступу приватних навчальних закладів є те, що поруч із використанням традиційних предметів упроваджують ще й ті, котрі сприяють особистісному розвитку учнів та учениць – логіку, риторику, основи філософських знань, релігієзнавство. Тому організація освітнього процесу, що ґрунтується на інноваціях, є конкурентоспроможною.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що *вперше* здійснено цілісне дослідження наукової проблеми феномену розвитку загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності в Україні (1991–2018) і схарактеризовано хід змін у зазначеному відрізку історії. Історико-педагогічна реконструкція розвитку загальноосвітньої школи першого ступеня приватної форми власності дала змогу виявити нові знання про шляхи розгортання варіативних моделей початкових шкіл у структурі системи освіти України.

На засадах парадигмального, цивілізаційного та дифереційованого підходів розроблено періодизацію розвитку загальноосвітніх шкіл першого

ступеня приватної форми власності в Україні в хронологічних межах 1991–2018 рр. відповідно до критеріїв: соціальних (запити батьків і суспільства, механізми державного регулювання), педагогічних (організаційні та дидактичні). Також виокремлено два періоди та етапи в них. Зокрема, I період (1991–2000) – становлення законодавчої та нормативної бази діяльності закладів освіти приватної форми власності. У цьому періоді виокремлено три етапи: 1-й етап (1991–1994) – становлення діяльності приватних загальноосвітніх шкіл I ступеня в системі шкільної освіти незалежної України; 2-й етап (1994–1996) – розвиток варіативних моделей загальноосвітніх шкіл I ступеня різних типів і структур; 3-й етап (1996–2000) – утвердження приватних загальноосвітніх навчальних закладів у системі освіти України. Наступний, II період (2000–2018) – розвиток мережі загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності. У ньому вирізняють два етапи: 1-й етап (2000–2007) – зростання гальмівних чинників впливу на розвиток загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності; 2-й етап (2007–2018) – урізноманітнення типів і структур загальноосвітніх шкіл приватної форми власності. *Уточнено* поняття «розвиток приватних загальноосвітніх навчальних закладів першого ступеня в окреслених територіальних і хронологічних межах», як історико-педагогічне явище (феномен), що характеризується динамікою кількісних і якісних змін, зумовлених запитом суспільства та батьків щодо початкової освіти дітей і підготовки їх до життя в мінливому світі. *Подальшого розвитку набули:* систематизація джерельної бази за виокремленими критеріями (хронологічним, тематично-проблемним), а саме: інтерпретаційні (монографії, дисертації); законодавчі та нормативні документи в галузі освіти; нарративні (наукові статті з різних педагогічних періодичних видань), дидактичні, опубліковані та неопубліковані документи, довідкові; шляхи впровадження педагогічних інновацій і практик у розбудову різних моделей початкових шкіл; характеристика еволюції поступу загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності в умовах трансформації освітніх парадигм у незалежній Україні.

До наукового обігу уведено фактологічний матеріал про діяльність загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності, практичний досвід інноваційної діяльності вчителів (рукописні матеріали з фондів закладів освіти).

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в поглибленні історико-педагогічних знань про поступ загальноосвітньої школи першого ступеня приватної форми власності в системі освіти незалежної України упродовж 1991–2018 рр., розробленні навчально-методичних комплексів для вчителів початкових класів (НУШ-2), рекомендацій для вчителів початкових класів закладів загальної середньої освіти приватної форми власності.

Основні положення, узагальнення, фактологічний матеріал дисертаційного дослідження можуть використовуватися для оновлення контенту викладання навчальних дисциплін «Історія педагогіки», «Педагогіка», «Педагогічні технології»; розширення тематики курсових, бакалаврських і магістерських робіт для здобувачів першого (бакалаврського) та другого (магістерського) освітніх рівнів, здійснення подальших наукових досліджень із проблем розвитку приватної освіти в Україні; під час підготовки навчально-методичного забезпечення та укладання підручників для НУШ.

Ключові слова: загальноосвітня школа першого ступеня, школи приватної форми власності, заклади загальної середньої освіти (початкова школа), розвиток, авторські школи, школа-дитячий садок, типи закладів загальної середньої освіти, система шкільної освіти України, НУШ.

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації

1. Пилипів О. Рецепція становлення та розвитку початкових (державних і приватних) шкіл в Україні в діахронічному ракурсі. *Молодь і ринок: науково-педагогічний журнал*. Дрогобич. 2015. № 3 (122). С. 170–174.

2. Пилипів О. Діяльність приватних ЗОШ I ступеня в Україні: історія і сучасність. *Людинознавчі студії*: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич. 2015. Вип. 1/(33). С.156–162.

3. Пилипів О. Специфіка прогресивних ідей діяльності українських приватних початкових шкіл кінця ХХ – початку ХХІ століть. *Обрії*: науково-педагогічний журнал. Івано-Франківськ. 2015. № 1 (40). С. 34–36.

4. Пилипів О. Християнські цінності як фактор соціалізації молодших школярів у сім'ї. *Гірська школа Українських Карпат*: наукове фахове видання з педагогічних наук. Івано-Франківськ. 2015. № 12–13. С. 166–168.

5. Pylypiv O. Integrated approach to learning (on the example of a private institution «School of the free and responsive»). *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*. 2020. Volume 7. №. 1. P. 214–222.

6. Pylypiv O. Transformation of professional requirements for teachers of private primary schools in Ukraine (1990–2010). *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2020. № 5(33). Vol. 3. P.14–18.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

7. Dzhus O., Pylypiv O. The development of the first degree of secondary schools in private ownership in Ukraine (the end of XXth and early XXIst century). *Theory and Practice of Future Teacher's Training for Work in New Ukrainian School: monograph* / Edit. I. F. Prokopenko, I. M. Trubavina. Prague, OKTAN PRINT s. r. o., 2020. P.182–191.

8. Пилипів О. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до роботи в приватних навчальних закладах. *Розвиток української та польської освіти і педагогічної думки (XIX–XXI ст.)*. Т. 6 Приватна освіта в Україні і Польщі: історико-педагогічні аспекти становлення, сучасний стан і перспективи розвитку: зб. наук. пр./ за ред. Д. Герцюка і І. Мицишин. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. С.393–400.

9. Пилипів О. Діяльність приватних ЗОШ I ступеня в Україні: минуле і майбутнє. *Педагогічна теорія і практика в контексті інтеграційних процесів*:

матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Тернопіль, 25–26 квітня 2014р.: зб. статей. Тернопіль, ТНЕУ, 2014. С. 146–149.

10. Пилипів О. Реалізація ідей родинної педагогіки Мирослава Гнатовича Стельмаховича в приватних ЗОШ I ступеня. *Мирослав Гнатович Стельмахович – видатний український педагог*: зб. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Івано-Франківськ, 5-6 червня 2014р. Івано-Франківськ, 2014. С. 143–146.

11. Пилипів О. Організація навчально-виховного процесу в приватних загальноосвітніх школах I ступеня в контексті ідей К. Д. Ушинського. *Педагогічна система К. Д. Ушинського і сучасність*: матеріали Регіональної науково-практичної конференції, м. Львів, 12 червня 2014р.: зб. статей. Львів, 2014. Вип. 6. С. 154–160.

12. Пилипів О. З. Становлення та розвиток державних і приватних шкіл I ступеня в Україні. *Наука України. Перспективи та потенціал*: матеріали XII Всеукраїнської з міжнародною участю науково-практичної заочної конференції, м. Одеса, 20–21 лютого 2015р.: зб. статей. Одеса, 2015. С. 74–77.

13. Пилипів О. Організація навчально-виховного процесу у початковій ланці приватних католицьких шкіл. *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації*: матеріали I Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Переяслав-Хмельницький, 21–22 лютого 2015 р.: зб. наук. праць. Переяслав-Хмельницький, 2015. Вип. 1. С. 252–255.

14. Пилипів О. З. Роль сім'ї в процесі соціалізації учнів початкових шкіл на тлі християнських цінностей. *Актуальні проблеми педагогічної науки*: матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної заочної конференції, м. Миколаїв, 13–14 березня 2015р.: зб. статей. Миколаїв, 2015. С. 129–132.

15. Пилипів О. Розробка теоретичних засад діяльності приватних початкових шкіл в Україні (кінець XX – початок XXI століття). *Актуальні проблеми сучасної соціології, соціальної роботи та професійної підготовки фахівців*: матеріали доповідей та повідомлень Міжнародної науково-практичної конференції м. Ужгород, 16 вересня 2016 р. С. 136–138.

16. Пилипів О. З. Інтегрований підхід до навчання у школах I ступеня приватної форми власності як основа НУШ. *Досвід роботи сучасного вчителя: практичні розробки та теоретичні надбання*: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Полтава, 07 квітня 2020р.: Центр прогресивної освіти «Генезум», Полтава. 2020. С. 98–101.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

17. Пилипів О. З. Християнські цінності у сім'ї та початковій школі – основа формування духовного розвитку суспільства. *Філософсько-психологічні аспекти духовності в діяльності громадських організацій*: міжнародна наук.-практ. конф.: Збірник тез V Міжнародної науково-практичної конференції «Філософсько-психологічні аспекти духовності в діяльності громадських організацій», 22 квітня 2020 р. / за ред. Л.В. Рижак; відповід. за вип. Н. І. Жигайло, Ю. В. Максимець. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2020. С. 140–144.

18. Пилипів О. Національне виховання у приватних католицьких школах в контексті ідей Б. Ступарика. *Краєзнавець Прикарпаття*. Івано-Франківськ. 2015. № 26. С. 45–46.

19. Pylypiv O. Z. Training of future teachers to work in private educational establishments of the 1st level. *International periodic scientific journal «SWorldJournal»*. Vol. J21508 (9). 2015. С. 33–37.

ABSTRACT

Pylypiv O.Z. Development of private secondary schools of the first degree in Ukraine (late XX – early XXI century). – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of the candidate of pedagogical sciences, specialty 13.00.01 «General pedagogics and history of pedagogics» – «Vasyl Stefanyk Precarpathian national university». – Borys Grinchenko Kyiv university, Kyiv, 2021.

In the dissertation the historical and pedagogical research of the problem of development of private secondary schools of the first degree within the specified chronological limits (1991–2018) is carried out for the first time; the historiography

and sources are analyzed and systematized; the state of research of various aspects in the context of this topic is clarified; the periodization of the progress of private secondary schools of the first degree in the specified segment of history is developed; the phenomenon of the development of private primary schools in the education system of Ukraine is highlighted, and the influence of pedagogical innovations and productive practices on the enrichment of the educational space of primary schools, which can be useful in the development of the new Ukrainian school, is characterized.

According to the results of theoretical studies, the influence of the updated legislative and normative basis for the formation of private secondary schools in Ukraine and their development within certain chronological limits are studied – the laws of Ukraine «On Education» (1991, 2017), «On General Secondary Education» (1999, 2020); regulations: «Regulations on secondary educational institution» (1994, 2000); programs and concepts: «State national program «Education» («Ukraine of the XXI century»» (1993), «National doctrine of education development» (2002), «National Education Development Strategy in Ukraine until 2021» (2013), NUS Concept (2016).

According to the results of historiographical and source analysis, interpretive, legislative and normative, narrative, didactic, published and unpublished documents as well as reference sources are systematized and characterized. It is proved that the change of socio-economic and political system in Ukraine (1991) led to the formation of private secondary schools in the national education system structure on the basis of personality-oriented paradigm.

Taking into account the paradigmatic, civilizational and differentiated approaches, the periodization of the process of development of private secondary schools of the first degree in Ukraine (1991–2018) is developed, as well as two periods and stages within them are singled out and characterized.

The phenomenon of the development of private secondary schools of the first degree is studied, which consists in the priority of goals and values determined by the interests of parents in relation to national-cultural, content-technological demands for

primary school students' education. The origins of the formation and development of secondary schools in the structure of the education system are found out: productive pedagogical practices of the previous periods (M. Montessori, Waldorf, project), foreign experience, pedagogical innovations aimed at creating modern educational systems and practices. It is established that in 1991–2018 private secondary schools of the first degree passed the way from formation to development; this progress was accompanied by evolutionary and innovative changes in the forms of funding, conceptual ideas, tasks, features of the organization of the educational process, types of schools and their structures. The development of secondary schools of the first degree is characterized, namely: «First Swallow» kindergarten-school (Ivano-Frankivsk), «Catholic School of St. Basil the Great» primary school (Ivano-Frankivsk), specialized school (Specialized school of I-III degrees «Creative International Children's School», Lviv), educational complex (association) («Educational complex «Novopecherska school» Kyiv), gymnasium (Ivano-Frankivsk private educational complex «Catholic comprehensive school of II-III degrees – gymnasium of St. Basil the Great»), secondary school («School of free and caring», Lviv and «Goldfish», Sumy), lyceum (Private educational complex «Kindergarten-school-lyceum «Ecoland» Lviv).

It is established that the development of the network of private secondary schools (2007–2008) was due to rapid population growth in large cities – KMDSH (Kyiv, Lviv), Ecoland (Lviv, 2 schools), School of Free and Caring (Lviv, 2 schools), Catholic schools (Ivano-Frankivsk, Lviv), Think Global (25 institutions in Ukraine).

It is revealed that pedagogical innovations in the progress of secondary schools of the first degree have led to the creation of new pedagogical practices, which is a productive engine of their further improvement. It is studied that innovative activity of secondary schools of the first degree (of different types and structures) exercises the right of students to choose school education based on innovative technologies and promotes their development. It is established that introduction of project, game, and training technologies, ICT, ACCELERATIVE LEARNING, LEGO, as well as integrated learning contributes to the growth of school education status, raising it to

the level of the best domestic and foreign models. An indicator of innovative progress of private schools is that along with the use of traditional subjects, they also introduce those that promote personal development – logic, rhetoric, basics of philosophical knowledge, religious studies. Therefore, the organization of the educational process based on innovations is competitive.

The scientific novelty of the obtained results is that *for the first time* a holistic study of the scientific problem of the phenomenon of the development of private secondary schools of the first degree in Ukraine (1991–2018) was carried out and the course of changes in this period of history was characterized. Historical and pedagogical reconstruction of the development of private secondary schools of the first degree allowed to reveal new knowledge about the ways to deploy variable models of primary schools in the structure of the education system of Ukraine.

On the basis of paradigmatic, civilizational and differentiated approaches, the periodization of the development of private secondary schools of the first degree in Ukraine (1991–2018) was developed in accordance with the following criteria: social (requests of parents and society, mechanisms of state regulation) and pedagogical (organizational and didactic) as well as two periods and stages in them were singled out. The first period (1991–2000) is the formation of the legislative and regulatory framework of private educational institutions; in this period three stages are allocated: (1991–1994) – formation of activity of private secondary schools of the first degree in school education system of independent Ukraine; (1994–1996) – development of variable models of secondary schools of the first degree of different types and structures; (1996–2000) – approval of private secondary schools in the education system of Ukraine. In the second period (2000–2018) – the development of the network of private secondary schools of the first degree – two stages were identified: (2000–2007) – the growth of inhibitory factors influencing the development of private secondary schools of the first degree, (2007–2018) – diversification of private secondary schools types and structures. The concept of «development of private secondary schools in the outlined territorial and chronological» *was specified* as a historical and pedagogical (phenomenon), characterized by the dynamics of

quantitative and qualitative changes due to society's and parents' demands for primary education and preparation for life in a changing world. Systematization of the source base according to the selected criteria (chronological, thematic-problematic) *acquired further development*, namely, interpretive (monographs, dissertations); legislative and regulatory documents in the field of education; narrative (scientific articles from various pedagogical periodicals), didactic, published and unpublished documents, reference; ways of implementing pedagogical innovations and practices in the development of various models of primary schools as well as characteristics of the progress evolution of private secondary schools of the first degree within the transformation of educational paradigms in independent Ukraine.

Factual material on the activities of private secondary schools of the first degree and practical experience of teachers' innovative activities (manuscripts from the funds of educational institutions) were introduced into scientific circulation.

The practical significance of the results of the study lies in deepening of historical and pedagogical knowledge about the progress of private secondary schools of the first degree in the education system of independent Ukraine (1991–2018), development of educational and methodological complexes for primary school teachers (NUS-2) and recommendations for private primary school teachers.

Substantive provisions, generalizations and factual material of the dissertation research can be used to update the content of teaching educational «History of Pedagogy», «Pedagogy», «Pedagogical Technologies»; expanding the topics of course, bachelor's and master's theses for applicants of the first (bachelor's) and second (master's) educational levels, carrying out further research on the development of private education in Ukraine as well as during the preparation of educational and methodological support and compilation of textbooks for NUS.

Key words: general school of the first degree, private schools, institutions of general secondary education (primary school), development, author's schools, school-kindergarten, types of institutions of general secondary education, system of school education of Ukraine, NUS.

References

Scientific works in which the main results of the research are published

1. Pylypiv O. Retseptsiia stanovlennia ta rozvytku pochatkovykh (derzhavnykh i pryvatnykh) shkil v Ukraini v diakhronichnomu rakursi. *Molod i rynek: naukovopedahohichnyi zhurnal*. Drohobych. 2015. № 3 (122). S. 170–174.
2. Pylypiv O. Diialnist pryvatnykh ZOSh I stupenia v Ukraini: istoriia i suchasnist. *Liudynoznavchi studii: zbirnyk naukovykh prats Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka*. Drohobych. 2015. Vyp. 1/(33). S.156–162.
3. Pylypiv O. Spetsyfika prohresyvnykh idei diialnosti ukrainskykh pryvatnykh pochatkovykh shkil kintsia XX – pochatku XXI stolittya. *Obrii: naukovopedahohichnyi zhurnal*. Ivano-Frankivsk. 2015. № 1 (40). S. 34–36.
4. Pylypiv O. Z. Khrystyianski tsinnosti yak faktor sotsializatsii molodshykh shkolariv u simi. *Hirska shkola Ukrainskykh Karpat: naukove fakhove vydannia z pedahohichnykh nauk*. Ivano-Frankivsk. 2015. № 12–13. S. 166–168.
5. Pylypiv O. Integrated approach to learning (on the example of a private institution «School of the free and responsive»). *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*. 2020. Volume 7. № 1. P. 214–222.
6. Pylypiv O. Transformation of professional requirements for teachers of private primary schools in Ukraine (1990–2010). *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2020. № 5(33). Vol. 3. P. 14–18.

Scientific works that certify the approbation of the dissertation materials

7. Dzhus O., Pylypiv O. The development of the first degree of secondary schools in private ownership in Ukraine (the end of XXth and early XXIst century). *Theory and Practice of Future Teacher's Training for Work in New Ukrainian School: monograph* / Edit. I. F. Prokopenko, I. M. Trubavina. Prague, OKTAN PRINT s.r.o., 2020. P.182–191.
8. Pylypiv O. Pidhotovka maybutnikh uchyteliv do roboty v pryvatnykh navchalnykh zakladakh «*Rozvytok ukrayinskoyi ta polskoyi osvity ta pedahohichnoyi dumky (XIX – XXI st.)*». Vyp. 6 *Pryvatna osvita v Ukrayini ta Polshchi: istorychni ta*

pedagogichni aspekty stanovlennya, suchasnyy stan ta perspektyvy: zb. Nauka. eks / red. D. Hertsyuk ta I. Myshchysyn. – Lviv: Lvivskyy natsionalnyy universytet imeni Ivana Franka, 2016. S. 393–400.

9. Pylypiv O. Diialnist pryvatnykh ZOSh I stupenia v Ukraini: mynule i maibutnie. *«Pedagogichna teoriia i praktyka v konteksti intehratsiinykh protsesiv»*: materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, m. Ternopil, 25–26 kvitnia 2014r.: zb. statei. Ternopil, TNEU, 2014. S. 146–149.

10. Pylypiv O. Realizatsiia idei rodynnoi pedagogiky Myroslava Hnatovycha Stelmakhovycha v pryvatnykh ZOSh I stupenia. *«Myroslav Hnatovych Stelmakhovych – vydatnyi ukrainskyi pedagog»*: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii, m. Ivano-Frankivsk, 5–6 chervnia 2014r.: zb. statei. Ivano-Frankivsk, 2014. S. 143–146.

11. Pylypiv O. Orhanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu v pryvatnykh zahalnoosvitnykh shkolakh I stupenia v konteksti idei K. D. Ushynskoho. *«Pedagogichna systema K. D. Ushynskoho i suchasnist»*: materialy Rehionalnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, m. Lviv, 12 chervnia 2014r.: zb. statei. Lviv, 2014. Vyp. 6. S. 154–160.

12. Pylypiv O. Z. Stanovlennia ta rozvytok derzhavnykh i pryvatnykh shkil I stupenia v Ukraini. *«Nauka Ukrainy. Pervpektyvy ta potentsial»*: materialy XII Vseukrainskoi z mizhnarodnoiu uchastiu naukovo-praktychnoi zaochnoi konferentsii, m. Odesa, 20–21 liutoho 2015r.: zb. statei. Odesa, 2015. S. 74–77.

13. Pylypiv O. Orhanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu u pochatkovii lantsi pryvatnykh katolytskykh shkil. *«Tendentsii ta perspektyvy rozvytku nauky i osvity v umovakh hlobalizatsii»*: materialy I Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii, m. Pereiaslav-Khmelnyskyi, 21–22 liutoho 2015 r.: zb. nauk. prats. – Pereiaslav-Khmelnyskyi, 2015. Vyp. 1. S. 252–255.

14. Pylypiv O. Z. Rol simi v protsesi sotsializatsii uchniv pochatkovykh shkil na tli khrystyianskykh tsinnostei. *«Aktualni problemy pedagogichnoi nauky»*: materialy VIII Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi zaochnoi konferentsii, m. Mykolaiv, 13–14 bereznia 2015r.: zb. statei. Mykolaiv, 2015. S. 129–132.

15. Pylypiv O. Rozrobka teoretychnykh zasad diyalnosti pryvatnykh pochatkovykh shkil v Ukraini (kinets XX – pochatok XXI stolittya). «Aktualni problemy suchasnoyi sotsiologiyi, sotsialnoyi roboty ta profesiynoyi pidhotovky fakhivtsiv»: materialy dopovidey ta povidomlen Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi m. Uzhhorod, 16 veresnya 2016 r. S. 136–138.

16. Pylypiv O. Z. Intehrovanyy pidkhid do navchannya v shkoli I stupenya pryvatnoyi formy vlasnosti yak osnovy NUSh. «Dosvid roboty suchasnoho vchytelya: praktychni rozrobky ta teoretychni nadbannya»: materialy vseukrayinskoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi, m. Poltava, 07 kvitnya 2020r. : Tsentr prohresyvnoyi osvity «Henezum», Poltava, 2020. S. 98–101.

17. Pylypiv O. Z. Khrystyianski tsinnosti u simyi ta pochatkoviy shkoli - osnova formuvannya dukhovnoho rozvytku suspilstva. «Filosofsko-psykholohichni aspekty dukhovnosti v diyalnosti hromadskykh orhanizatsiy»: mizhnarodna nauk.-prakt. konf : Zbirnyk tez V Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi «Filosofsko-psykholohichni aspekty dukhovnosti v diyalnosti hromadskykh orhanizatsiy», 22 kvitnya 2020 r. / za red. L.V. Ryzhak; vidpovid. za vyp. N. I. Zhyhaylo, YU. V. Maksymets. – Lviv: LNU im. Ivana Franka, 2020. S. 140–144.

18. Pylypiv O. Natsionalne vykhovannia u pryvatnykh katolytskykh shkolakh v konteksti idei B. Stuparyka. *Kraieznavets Prykarpattia*. Ivano-Frankivsk. 2015. № 26. S. 45–46.

19. Pylypiv O. Z. Training of future teachers to work in private educational establishments of the Ist level. *International periodic scientific journal «SWorldJournal»*. Tom 8 Pedahohyka, psykholohyia, sotsyolohyia (J11508-007). 2015. S. 33–37.

ЗМІСТ

ВСТУП	18
РОЗДІЛ 1. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ ПЕРШОГО СТУПЕНЯ ПРИВАТНОЇ ФОРМИ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ (1991–2018) ЯК ПРОБЛЕМА ДОСЛІДЖЕННЯ	28
1.1. Історіографія та джерела дослідження	28
1.2. Періодизація розвитку загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності в Україні (1991–2018)	54
Висновки до розділу 1	67
РОЗДІЛ 2. ФЕНОМЕН ПОСТУПУ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ ПЕРШОГО СТУПЕНЯ ПРИВАТНОЇ ФОРМИ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ (1991–2018-ті роки)	69
2.1. Становлення загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності в системі освіти України (1991–2000)	69
2.2. Розвиток мережі загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності (2000–2018)	86
Висновки до розділу 2	109
РОЗДІЛ 3. ПЕДАГОГІЧНІ ІННОВАЦІЇ В ПОСТУПІ ПРИВАТНИХ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ ПЕРШОГО СТУПЕНЯ В УКРАЇНІ (1991–2018)	111
3.1. Нові освітні практики в роботі загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності в Україні у хронологічних межах дослідження	111
3.2. Реалізація ідеї інтеграції змісту освіти в «Школі вільних та небайдужих».....	137
Висновки до розділу 3	171
ВИСНОВКИ	174
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	179
ДОДАТКИ	211

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах розбудови модерної системи шкільної освіти та розроблення ефективних шляхів її подальшого поступу задля піднесення до кращих європейських і світових зразків актуалізовано осмислення корисних практик в освітньому просторі України. У царині поступу НУШ першорядним є створення умов для зростання особистості, готової до творчої життєдіяльності в умовах непередбачуваних змін. Школа не має відставати від повсякчасних суспільних змін і запитів батьків та громадянського суспільства, здобутків педагогічної інноватики.

Нині початкова школа покликана виконувати особливу місію щодо формування в учнів базових (життєвих) культурних, предметних компетентностей, забезпечення наступності між дошкільною і базовою освітою. Вона функціонує відповідно до Законів України «Про освіту» (2014), «Про повну загальну середню освіту» (2020), Концепції «Нова українська школа» (2016), у руслі Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки (2011).

За цих обставин незмога вдосконалювати шкільну освіту, зокрема початкову, без опори на кращі здобутки минулих періодів. Тому набуває актуальності вивчення та творче осмислення продуктивних історико-педагогічних здобутків українських учених і освітян задля адаптації в практику ЗЗСО, зокрема початкових шкіл приватної форми власності й тих, що засновані релігійними громадами.

Історіографічний і джерелознавчий огляд досліджень із проблеми розвитку загальноосвітньої школи I ступеня приватної форми власності в територіальних і хронологічних межах наукового пошуку дає підстави стверджувати, що окреслена тема цілісно й системно не досліджувалась.

Окремі теоретичні та історико-педагогічні аспекти поступу загальноосвітніх шкіл приватної форми власності (у різні роки) розкрито в численних наукових працях Л. Артемової, Т. Гавриленко, Л. Гриневич, А. Джуринського, О. Драч, Ф. Левітаса, О. Любара, В. Майбороди,

М. Стельмаховича, Д. Федоренка. Вихідні методологічні положення дослідження ґрунтуються на доробках сучасних українських учених: О. Адаменко, Л. Березівської, Я. Бурлаки, С. Гончаренка, Н. Гупана, Н. Дічек, Г. Іванюк, Я. Калакури, О. Савченко, О. Сухомлинської. Нормативно-організаційні умови стратегії розбудови, становлення та розвитку системи шкільної освіти в Україні висвітлені в працях В. Андрущенка, В. Бондаря, Г. Бондаренка, М. Дарманського, І. Зязюна, В. Кременя, які використовуємо як джерела дослідження задля виокремлення основних положень педагогічної думки і передових практик, кількісних і якісних показників у поступі шкільної мережі початкових шкіл приватної форми власності цих років. Результати студіювання джерел засвідчують, що розвиток загальноосвітніх шкіл I ступеню приватної форми власності Україні в означеному в темі відрізьку історії як наукова проблема комплексно та системно не вивчалась.

Своєчасність дослідження спричинена потребою розширення історико-педагогічних знань про поступ означеного феномена у перебігу зазначеного відрізьку історії у сув'язі з педагогічними інноваціями й авторськими практичними здобутками, що впливали на урізноманітнення моделей загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності в системі освіти України.

Суспільна і наукова значущість, відсутність цілісного й системного історико-педагогічного дослідження з окресленої наукової проблеми в історико-педагогічних розвідках зумовили вибір теми **«Розвиток загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності в Україні (кінець ХХ – початок ХХІ століття)»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи Державного вищого навчального закладу «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» «Історико-педагогічні проблеми навчання і виховання в системі безперервної освіти» (державний реєстраційний номер 0108U009122), «Доуніверситетська і післядипломна освіта як засіб

самореалізації та професійного вдосконалення особистості у системі ціложиттєвого навчання: український і зарубіжний досвід» (державний реєстраційний номер 0117U005542).

Тему дисертації затверджено Вченою радою Державного вищого навчального закладу «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (протокол № 11 від 27.11.2013) й узгоджено в Міжвідомчій раді з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології НАПН України (протокол № 10 від 17.12.2013).

Мета дослідження – цілісно і системно дослідити феномен поступу загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності, спричиненого соціальними, економічними, політичними детермінантами в руслі розбудови системи освіти незалежної України задля виокремлення ідей, що можуть бути корисними в розбудові Нової української школи.

Для досягнення мети визначено такі **завдання**:

1. Здійснити огляд джерел і систематизувати їх за проблемою дослідження.

2. Розробити періодизацію розвитку загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності в територіальних і хронологічних межах дослідження.

3. Розкрити феномен розвитку загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності в Україні (1991–2018).

4. Схарактеризувати педагогічні інновації та практики у поступі загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності в Україні (у хронологічних межах дослідження).

Об'єкт дослідження – розвиток загальноосвітніх шкіл I ступеня України в історичній ретроспективі (1991–2018).

Предмет дослідження – організаційні, змістово-методичні надбання у поступі загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності у контексті модернізації системи шкільної освіти в Україні (1991–2018).

Хронологічні межі дослідження охоплюють 1991–2018-й роки. *Визначення нижньої хронологічної межі (1991)* пов'язане зі становленням і розвитком загальноосвітньої школи I ступеня приватної форми власності в системі освіти незалежної України, зумовленої утвердженням демократичних, соціально-економічних перетворень, визнанням (на державному рівні) прав батьків, культурно-релігійних і громадських осередків щодо вибору закладів шкільної освіти для забезпечення якісного навчання, виховання дітей молодшого шкільного віку. *Верхня межа дослідження* – 2018 р. – зумовлена впровадженням в освітній процес початкових шкіл концептуальних ідей Нової української школи, що ґрунтується на домінанті дитиноцентризму та сприяє розбудові модерного освітнього простору.

Територіальні межі дослідження охоплюють територіальні межі України.

Теоретичну основу дослідження становлять положення, провідні стратегії (соціальні, освітні, економічні, глобальні), ідеї щодо реформування освітньої галузі в добу незалежної України (В. Андрущенко, І. Бех, С. Гончаренко, Б. Гершунський, І. Зязюн, В. Кремень, В. Огнев'юк, О. Савченко, О. Сухомлинська); методологічні підходи: парадигмальний – для цілісного дослідження феномену розвитку загальноосвітньої школи першого ступеня приватної форми власності у вимірі історичного часу, висвітлення взаємозв'язків між законодавчо-правовим регулюванням освітньої галузі та якісними і кількісними змінами, що характеризують урізноманітнення діяльності загальноосвітніх шкіл в умовах трансформації системи освіти від знаннєво-нормативної – до особистісно орієнтованої парадигми; диференційований підхід забезпечив виявлення та обґрунтування феномену становлення та розвитку загальноосвітньої школи першого ступеня приватної форми власності в системі освіти України; наукові студії ґрунтуються на провідних теоретичних положеннях до історико-педагогічних досліджень, виконуваних сучасними українськими вченими: О. Адаменко, Л. Артемовою,

А. Вихрущем, Л. Березівською, Н. Гупаном, Н. Дічек, О. Драч, Г. Іванюк, Я. Калакурою, О. Сухомлинською, Є. Хриковим.

Для досягнення мети та реалізації завдань на різних етапах використано комплекс **методів** дослідження: *загальнонаукові* (історико-педагогічний аналіз, синтез, узагальнення, ретроспективний, хронологічний), що уможливили вивчення стану дослідження наукової проблеми, обґрунтування періодів і етапів розвитку загальноосвітньої школи першого ступеня приватної форми власності в окреслених хронологічних межах, виявлення особливостей досліджуваного феномену (організаційних, змістово-методичних); *історико-генетичний* – для структурування та систематизації джерел дослідження; аналіз законодавчо-нормативної бази, дослідження педагогічних інновацій та практик, що впливали на розвиток загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності; *проблемно-генетичний* уможливив реконструювати й охарактеризувати діяльність загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності в історичних межах студій; *термінологічний* дав змогу визначити поняттєво-термінологічний апарат дослідження, уточнити поняття; *історико-компаративістський* – задля розроблення періодизації означеного феномена (1991–2018); *конкретно-історичний* використано з метою вивчення документів, що визначають завдання та провідні магістралі розвитку загальноосвітніх шкіл у системі освіти України; *нарративний* – для різностороннього вивчення наукової проблеми у сучасному українському та зарубіжному дискурсах; *статистичні* допомогли схарактеризувати динаміку розвитку мережі загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності.

Джерельну базу дослідження становлять *документи* (опубліковані та неопубліковані), що регулювали становлення та розвиток загальноосвітніх шкіл приватної форми власності в структурі системи освіти незалежної України у зазначених хронологічних межах: закони, постанови Кабінету Міністрів України з питань розбудови загальноосвітньої школи, положення, що визначали нормативні умови діяльності загальноосвітніх шкіл приватної форми власності, впровадження стандартів змісту загальної середньої освіти (школи I

ступеня); *нарративні* – матеріали періодичних педагогічних видань досліджуваного періоду, що висвітлювали актуальні проблеми становлення та розвитку загальноосвітніх шкіл приватної форми власності: «Шлях освіти» (1995–2012), «Рідна школа» (1992–2018), «Педагогіка і психологія» (1993–2018), «Початкова школа» (1991–2018), «Директор школи, ліцею, гімназії» (1999–2018); *інтерпретаційні* (монографії, дисертації, наукові статті) українських учених і вчителів, де відображено ідеї про становлення і розвиток приватного шкільництва в Україні та є першоджерелами для нашого дослідження; *дидактичні* (продукти педагогічної діяльності: навчальні програми і навчальні плани, авторські підручники та посібники для учнів і вчителів, методичні розробки уроків і дозвіллевих заходів, методичні рекомендації науковців України), які теж є першоджерелами; *довідкові* – «Інформаційний збірник Міністерства освіти УРСР» (1990–1991), «Інформаційний збірник Міністерства освіти України» (1992–2000), «Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України» (2001–2010) та ін., що містять фактичний матеріал для вивчення розвитку початкової освіти в окреслених хронологічних межах для з'ясування характеру поступу кількісних показників щодо мережі та особливостей організації діяльності загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності; *словники*.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що *вперше* здійснено цілісне і системне дослідження наукової проблеми феномену розвитку загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності в Україні (1991–2018) і схарактеризовано перебіг змін у зазначеному відрізку історії. Історико-педагогічна реконструкція розвитку загальноосвітньої школи першого ступеня приватної форми власності дала змогу виявити нові знання про урізноманітнення інноваційних загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності у структурі системи освіти України у руслі адекватних часові суспільних, економічних, соціально-правових детермінант.

На засадах парадигмального, цивілізаційного та диференційованого підходів розроблено періодизацію розвитку загальноосвітніх шкіл першого

ступеня приватної форми власності в Україні (1991–2018) відповідно до критеріїв: *соціальних* (запити батьків і суспільства, механізми державного регулювання) і *педагогічних* (організаційні та дидактичні) та виокремлено два періоди і етапи в них. I період (1991–2000) – становлення законодавчої та нормативної бази діяльності закладів освіти приватної форми власності; у цьому періоді виокремлено три етапи: (1991–1994) – становлення діяльності приватних загальноосвітніх шкіл I ступеня в системі шкільної освіти незалежної України; (1994–1996) – розвиток варіативних моделей загальноосвітніх шкіл I ступеня різних типів і структур; (1996–2000) – утвердження приватних загальноосвітніх навчальних закладів у системі освіти України. У другому періоді (2000–2018) – розвиток мережі загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності виокремлено два етапи: (2000–2007) – зростання гальмівних чинників впливу на розвиток загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності, (2007–2018) – урізноманітнення моделей і структур загальноосвітніх шкіл приватної форми власності. *Уточнено* поняття «розвиток приватних загальноосвітніх навчальних закладів першого ступеня приватної форми власності» як історико-педагогічне (феномен), що характеризується динамікою кількісних і якісних змін, зумовлених запитами суспільства і батьків щодо початкової освіти дітей і підготовки їх до життя в мінливому світі. *Подальшого розвитку набули* систематизація джерельної з проблеми дослідження за тематично-проблемним, хронологічним критеріями, характеристика еволюції феномену поступу загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності у сув'язі з педагогічними інноваціями і продуктивними практиками в умовах трансформації освітніх парадигм в Україні.

До наукового обігу введено фактологічний матеріал про діяльність загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності, практичний досвід інноваційної діяльності вчителів (рукописні матеріали з фондів закладів освіти).

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення, узагальнення, фактологічний матеріал дисертаційного дослідження можуть використовуватися для оновлення контенту викладання навчальних дисциплін: «Історія педагогіки», «Педагогіка», «Педагогічні технології»; розширення тематики курсових, бакалаврських і магістерських робіт для здобувачів першого (бакалаврського) та другого (магістерського) освітніх рівнів, здійснення подальших наукових досліджень із проблем розвитку закладів загальної середньої освіти приватної форми власності в Україні; можуть бути корисними для підготовки навчально-методичного забезпечення та укладання підручників ЗЗСО (початкових шкіл) в умовах НУШ.

Результати дослідження **впроваджено** у практику роботи ТзОВ «Школа вільних та небайдужих» (акт про впровадження № 229 від 20.03.2020), комісії Української Греко-Католицької Церкви у справах освіти та виховання (довідка про впровадження № 3 від 06.04.2020), приватної початкової школи «Католицька школа святого Василя Великого» (акт про впровадження № 43 від 07.05.2020); освітньо-методичного центру неперервної освіти ім. Отця Ю. Дзеровича (довідка про впровадження № 6/20 від 17.08.2020); освітній процес закладів вищої освіти України: ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (довідка про впровадження № 260 від 04.05.2020), Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (довідка про впровадження № 283/1/01-13 від 13.05.2020), Класичного приватного університету (акт про впровадження № 1350 від 31.05.2020), Львівського національного університету імені Івана Франка (довідка про впровадження № 1724-н від 09.07.2020).

Особистий внесок здобувача. Авторські ідеї, оприлюднені в наукових статтях, є результатом самостійних дослідницьких пошуків. У зарубіжній колективній монографії «Theory and practice of introduction of competence approach to higher education in Ukraine» опубліковано розділ «The development of the first degree of secondary schools in private ownership in Ukraine (the end of XXth

and early XXIst century)» у співавторстві з О. Джус, авторові належить теоретичне обґрунтування інтерпретація здобутків загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності наприкінці ХХ – на початку ХХ ст.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації висвітлювалися в доповідях на науково-практичних конференціях різного рівня, а саме: *міжнародних* – «Педагогічна теорія і практика в контексті інтеграційних процесів» (Тернопіль, 2014), «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації» (Переяслав-Хмельницький, 2015), «Еколого-валеологічне виховання дітей дошкільного та молодшого віку в сучасному освітньому просторі» (Суми, 2015), «Актуальні проблеми сучасної соціології, соціальної роботи та професійної підготовки фахівців» (Ужгород, 2016), «Філософсько-психологічні аспекти духовності в діяльності громадських організацій» (Львів, 2020); *всеукраїнських із міжнародною участю* – «Наука України. Перспективи та потенціал» (Одеса, 2015); *всеукраїнських* – «Актуальні проблеми педагогічної науки» (Миколаїв, 2015), «Мирослав Гнатівич Стельмахович – видатний український педагог» (Івано-Франківськ, 2014), «Десяті педагогічні читання пам'яті М.М. Дарманського: Розвиток системи освіти України в умовах євроінтеграційних процесів: здобутки і перспективи» (Хмельницький, 2015), «Досвід роботи сучасного вчителя: практичні розробки та теоретичні надбання» (Полтава, 2020), «Україно моя вишивана: етнокультурний та освітньо-виховний потенціал української вишиванки» (Івано-Франківськ, 2020); *регіональній* – «Педагогічна система К. Д. Ушинського і сучасність» (Львів, 2014), а також на IV українсько-польських історико-педагогічних читаннях «Розвиток української та польської освіти і педагогічної думки (XIX – XXI ст.)» (Львів, 2015).

Результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедр педагогіки та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика, професійної освіти та інноваційних технологій ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

Публікації. Основні положення дослідження відображено у 19 публікаціях (із них 18 одноосібні, 1 – у співавторстві), зокрема: 5 – у фахових виданнях України; 1 – в іноземному періодичному виданні; 1 – у науковому виданні (розділ колективної монографії, у співавторстві); 3 – у збірниках наукових праць; 9 – у матеріалах науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 235 сторінок, із них 159 – основного тексту. У дослідженні вміщено 9 додатків (на 25 сторінках). Список використаних джерел складає 361 найменування на 32 сторінках. Зміст дисертації візуалізовано 5 таблицями і 3 рисунками.

РОЗДІЛ 1

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ ПЕРШОГО СТУПЕНЯ ПРИВАТНОЇ ФОРМИ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ (1991–2018) ЯК ПРОБЛЕМА ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Історіографія та джерела дослідження

Студіювання наукової проблеми щодо розвитку загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності в Україні в хронологічних межах (1991–2018), виявлення й узагальнення особливостей поступу цих шкіл актуалізує першорядність вивчення та систематизації джерел.

За результатами теоретичного аналізу наукових праць сучасних українських і зарубіжних учених, які відносимо до групи інтерпретаційних, виокремлено провідні підходи стосовно добору джерел дослідження відповідно до його предмета. Історико-педагогічний контекст наукового пошуку вимагає комплексного підходу в питаннях добору історіографії та джерел, що уможливають цілісність і системність розкриття явищ і процесів у руслі проблематики дослідження.

З огляду на вищезазначене науковий інтерес становить ідея Н. Гупана про врахування в дослідженні принципу багатовекторності джерел, що відносимо до різних галузей наукового знання, завдяки чому є можливість висвітлювати різні аспекти проблеми [72; 73; 74; 75]. Вивчення різних методологічних підходів до періодизації джерел у хронологічних межах дослідження висвітлені в працях О. Адаменко [1], Л. Березівської [24; 25], А. Вихруща [50; 51], Н. Дічек [91; 92; 93; 94], О. Сухомлинської [289; 290], Є. Хрикова [308].

Відповідно до предмета історико-педагогічного дослідження з означеної теми «Розвиток загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності в хронологічних межах дослідження» науковий інтерес становлять праці Л. Березівської, що розкривають нормативно-правові, організаційні, змістово-технологічні особливості розвитку освітніх систем [24; 25; 26]; окремі

положення А. Джуринського [87], М. Стельмаховича [283; 284; 285], які висвітлюють загальні підходи до періодизації української педагогічної думки. Задля виокремлення продуктивних підходів до систематизації джерел із означеної проблематики історико-педагогічного наукового пошуку опираємось на ідеї сучасної української вченої О. Сухомлинської [289; 290], виосновані в праці «Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем» щодо соціокультурної, культурно-антропологічної, педагогічної домінант, котрі становлять методологічні основи дослідження. У руслі заявленої теми значний інтерес становить науковий доробок О. Адаменко, зокрема підходи цієї вченої щодо добору джерельної бази, викладені в праці «Українська педагогічна думка в другій половині ХХ століття», що стосуються врахування різних аспектів педагогічних явищ і процесів на засадничих принципах взаємодоповнюваності, різноманітності, незалежності, надійності [1].

Розвиток загальноосвітніх навчальних закладів першого ступеня приватної форми власності в окреслених територіальних і хронологічних межах розглядаємо як історико-педагогічне явище (феномен), що характеризується динамікою кількісних і якісних змін, зумовлених запитом суспільства та батьків щодо початкової освіти дітей і підготовки їх до життя в сучасному мінливому світі.

У цьому контексті виокремлюємо та використовуємо в науковому пошуку принцип інтердисциплінарності, обґрунтований українською вченою Г. Іванюк у наукових розвідках «Диференційований підхід до періодизації соціально-педагогічних засад розвитку сільської школи України» (2014) та «Training of a rural school teacher in the conditions of educational changes in the second half of the 20th» (2020) [138; 139].

Для добору джерел з теми дисертаційного дослідження відповідно до означених територіальних і хронологічних меж виокремлено принципи, що цілісно відображають предмет цього дослідження, а саме: інтердисциплінарності, достовірності, системності. Усі вони слугують

основою дослідження. В історико-педагогічних студіях опираємось на підходи до класифікації джерел, розроблені Н. Гупаном у працях «Актуальні проблеми методології історико-педагогічних досліджень», «Джерельна база історії: пошук підходів до систематизації» «До періодизації розвитку історико-педагогічного процесу в Україні» (1999), «Українська історіографія історії педагогіки» (2002) [72; 73; 74; 75] та Н. Дічек «Методологічні аспекти модернізації вітчизняних історико-педагогічних досліджень» (2014), «На шляху поширення надбань української педагогіки» (2010) [93; 94].

Аналіз джерел, що висвітлюють різні аспекти наукової проблеми щодо розвитку в Україні загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної власності в історичному відтинку дослідження здійснено на засадах хронологічного, тематично-проблемного підходів. Хронологічні межі дослідження означеної теми відносимо до прикінцевих років радянського періоду та започаткування становлення альтернативних моделей шкіл (приватної форми власності) в добу незалежної України. Виокремлено праці, що становлять історіографічну і джерельну вартість.

Результати історіографічних і джерелознавчих студій уможливили дійти висновку про відсутність комплексного дослідження наукової проблеми розвитку в Україні загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності в окреслених хронологічних межах. Праці, що розкривають практики діяльності й розвитку початкових шкіл приватної форми власності в Україні у різні роки, відносимо як до історіографічної, так і до джерельної бази дослідження.

Окремі історико-педагогічні розвідки українських учених розкривають діяльність початкових шкіл на теренах України в імперську добу. Л. Артемова схарактеризувала різнопідпорядкованість початкових шкіл у 1890-х роках (вони діяли під орудою різних міністерств, відомств і приватних осіб). Це, на думку вченої, гальмувало їх розвиток [14, с. 154].

У педагогічній думці доби незалежної України чільне місце посідає проблематика, що розкриває історичний поступ української школи на землях,

які в різні роки входили до складу інших держав. У проміжку історії кінця XVIII ст. до 1918 р. шкільництво в Україні функціонувало в структурах двох імперій – Російської та Австро-Угорської. Як засвідчують Д. Герцюк [61], О. Любар, М. Стельмахович, Д. Федоренко, на землях Східної Галичини ще 1774–1980 рр. імперськими указами започатковано систему початкової освіти учнів, що мало неабиякий вплив на економічний і культурний розвиток цього краю. Приватні школи успішно розвивались завдяки меценатству, що набувало значного суспільного визнання. Тому приватні школи часто функціонували в значно кращих умовах і надавали для тих років якіснішу освіту [181, с. 243].

На землях Підросійської України в II половині XIX ст., окрім державних і земських початкових шкіл, здебільшого на кошти меценатів діяли школи для неписьменних (недільні). Знаними в середовищі освіченої української спільноти тих років були школи, започатковані видатними діячами культури, науки, освіти: М. Пироговим (м. Київ); Х. Алчевською (с. Олексіївка, Слов'яносербського повіту); М. Кропивницьким (працювала в садибі «Затишок», Куп'янського повіту); М. Аркасом (старшим) та його дружиною Ольгою Іванівною (с. Христофорівка, нині – Баштанський район, Миколаївської області); Т. Рильським (с. Романівка, Сквирського повіту). Автори праці «Історія української школи і педагогіки» (2003) О. Любар, М. Стельмахович, Д. Федоренко зауважують, що ці школи були малочисельними, тому в ті роки не мали значного впливу на розвиток шкільної освіти загалом. Зазвичай діяльність подібних шкіл імперські органи управління освітою не підтримували, а вчителі, які працювали в цих закладах освіти, часто зазнавали переслідувань через недовіру влади до україноорієнтованої людності [181].

За результатами вивчення монографій, що відносимо до групи інтерпретаційних джерел, з'ясовано дослідженість окремих аспектів. Особливості розбудови початкової освіти в Україні (1991–2001) на новій законодавчо-нормативній базі та концептуальних засадах, питання щодо організаційної трансформації початкової освіти та її модернізації розкриті в

монографії Т. Гавриленко «Розвиток початкової освіти в Україні у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття: історико-педагогічний аспект» [59]. Авторка цієї праці висвітлює методологічне підґрунття та шляхи трансформації системи шкільної освіти в Україні, зокрема й початкової, – від парадигми радянської доби до нової стратегії інтеграції у європейський і світовий освітній простір, наближення української системи шкільної освіти до кращих зразків, широко визнаних у світі [59, с. 247]. Нові тенденції в розвитку початкової освіти, підходи до джерельної бази розвитку початкової освіти висвітлено в інших працях Т. Гавриленко, зокрема [57; 58].

У руслі тематики та хронологічних меж дисертаційного дослідження історіографічний та джерелознавчий інтерес становлять погляди Л. Березівської, висвітлені в монографії «Реформування шкільної освіти в Україні у ХХ столітті» (2008) [26]. Авторка цієї наукової праці розкриває розвиток освітніх систем в Україні відповідно до взаємозв'язків – соціальних, ідеологічних, економічних та зумовлених ними парадигмальних змін. Значний інтерес становлять документальні тексти з реформування освіти в Україні [13]. Зазначені вище наукові праці містять значний обсяг фактологічного матеріалу, розкривають методологічні підходи, що підсилюють історико-педагогічний контекст із теми дослідження.

Наукову цінність становлять праці сучасних українських учених з історії розвитку освіти на теренах України в різні роки. У руслі проблеми розвитку в Україні приватних початкових шкіл науковий інтерес становить історичний підхід до досліджень О. Драч [109; 108], що обґрунтовано вченою у працях «Сучасні історико-освітні дослідження: традиції та новації методології» (2014); «Розвиток початкової освіти в Україні 1861–1917 рр.» (2002). Дослідниця висвітлює міждисциплінарні підходи до вивчення реформування та розвитку початкової освіти в Україні, характерні особливості організації початкових шкіл та їхньої діяльності. Окремі аспекти становлення приватної шкільної освіти в Україні в різні історичні періоди характеризує О. Друганова [112]. Ф. Левітас у праці «З історії становлення системи підвищення

кваліфікації учителів в Україні (друга половина XIX – перша чверть XX ст.)» оприлюднює результати історичної розвідки щодо підготовки вчителів до роботи в початкових класах, зокрема в м. Києві. На ґрунтовній базі з архівних фондів учений розкриває перспективні педагогічні практики того часу, що характеризують становлення і розвиток початкових шкіл в імперську добу [176]. Шляхи становлення й розвитку національної освіти розкриті у праці Л. Медвідь «Історія національної освіти і педагогічної думки в Україні» [186]. Колективом українських учених (М. Ярмаченко, Н. Калениченко, С. Гончаренко та ін.) висвітлено «Розвиток народної освіти і педагогічної думки на Україні (X – поч. XX ст.)» [257]. Окремі питання становлення української національної школи в пресі другої половини XIX – початку XX розкрито І. Зайченком [126].

Окремі наукові аспекти, а саме: організаційні, змістові парадигмальні зміни в шкільній освіті учнів, розглядаються в працях інших українських учених. Так, В. Курило в монографії «Освіта та педагогічна думка Східноукраїнського регіону у XX столітті» (2000) пише про організаційні умови реформування шкільної освіти тих років [173]. З'ясування особливостей поступу загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності в умовах парадигмальних змін системи освіти України, обґрунтування особливостей модернізації змісту навчання учнів розкрито в науковому доробку О. Савченко – працях «Зміст шкільної освіти на рубежі століть» (2000), «Новий зміст освіти в основній і старшій школі» (2004). Учена чільне місце відводить розкриттю проблем реформування змісту загальної середньої та початкової освіти, розробленню державних стандартів початкової освіти в руслі особистісно орієнтованої освітньої парадигми [263; 264].

Л. Гриневич у праці «Приватна освіта як здорова альтернатива» (2008) обґрунтувала поступ загальноосвітніх шкіл приватної форми власності в Україні з урахуванням досвіду європейських країн та українських реалій [70].

З огляду на проблематику дослідження авторитетними є праці, що

розкривають провідні стратегії (соціальні, освітні, економічні, глобальні) щодо реформування освітньої галузі в Україні. Ці аспекти розглядають М. Дарманський («Соціально-педагогічні основи управління освітою в регіоні» [78]), В. Андрущенко («Стратегія реформування освіти в Україні: рекомендації з освітньої політики» [12]), І. Зязюн («Гуманістична стратегія теорії і практики навчального процесу», «Філософські засади освіти в Україні» [136; 137]), В. Кремень (зокрема, у праці «Освіта і наука України: шляхи модернізації» та інших наукових розвідках [167; 168; 169; 208]); К. Кузь «Освіта і школа ХХІ століття» [172]), В. Майборода «Становлення та розвиток національної вищої педагогічної освіти в Україні (1917–1992 рр.)» [182]), В. Андрущенко, В. Бондар «Модернізація педагогічної освіти відповідно до викликів ХХІ століття» [10], О. Вознюк «Педагогічна синергетика: генеза, теорія і практика» [52]. У руслі дослідження науковий і практичний інтерес становлять праці Г. Бондаренка [36; 37]. Окремі питання, дотичні до наукової проблеми дослідження, висвітлені в працях українських педагогів-компаративістів: А. Василюк [43], В. Кравець [166], Н. Лавриченко [175], О. Локшина [178], А. Сбруєва [267; 268]. Філософський концепт із теми історико-педагогічного дослідження уточнено з урахуванням ідей українських та зарубіжних філософів: Б. Вульфсона [56], Б. Гершунського [62], А. Запесоцкого [132], В. Лутая [180], В. Огнев'юка [213], М. Романенка [258; 259], С. Черепанової [319].

Проголошення Україною 1991 р. Акта про державний суверенітет [2], утвердження незалежності та державотвірний поступ зумовили зміни щодо пріоритетів розбудови освітньої галузі, зокрема загальноосвітніх шкіл різних типів і форм власності. З цим пов'язуємо розвиток законодавчої та нормативної бази, яка була визначальною щодо поступу загальноосвітніх шкіл приватної форми власності.

До ще однієї групи джерел дослідження з теми «Розвиток загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності в Україні» в хронологічних межах 1991–2018 рр. відносимо законодавчі та нормативні

документи, що визначали освітню політику держави в галузі шкільного навчання учнів [127; 128; 129; 130; 131; 246; 249].

Вагомим кроком на шляху до урізноманітнення типів загальноосвітніх шкіл (також і залежно від форм власності) в Україні, зокрема відродження після сімдесятирічної перерви діяльності навчальних закладів приватної форми власності, на законодавчому рівні став запропонований Кабінетом Міністрів СРСР проект постанови «Про порядок організації та функціонування приватних шкіл» (1991). Цей документ із незначними змінами було схвалено 1991 р. Кабінетом Міністрів УРСР [351, арк. 39].

Прийняття в 1991–2000 рр. низки законодавчих ініціатив забезпечило рівність суб'єктів системи загальної середньої освіти в Україні, демократизацію освітньої галузі. Утверджені в цей період у законах України «Про освіту» (1991), «Про загальну середню освіту» (1999) зміни до законодавства мали забезпечити розвиток мережі загальноосвітніх навчальних закладів (ЗНЗ) різних типів і форм власності. Держава сприяла створенню продуктивного освітнього простору для задоволення освітніх потреб кожної людини та суспільства, репрезентовано в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

**Нормативно-правові документи 1991–2000 рр., що визначали
освітню політику в Україні**

Назва документа, дата прийняття	Основні ідеї щодо діяльності загальноосвітніх шкіл приватної форми власності
Закон України «Про освіту» від 23.05.1991 р. [130]	Введення триступеневої загальноосвітньої школи. Перший ступінь – початкова школа (1–4 класи), що забезпечує початкову загальну освіту, другий (5–9 класи) – основна школа, третій (10-11 класи) – старша школа, функціонування яких може бути в комплексі та кожного окремо. Їх створення, реорганізація і ліквідація здійснюється відповідно до Закону України «Про загальну середню освіту», а приватної форми власності – ще й за рішенням засновника (засновників)
Державна національна	Поділ загальноосвітніх навчально-виховних закладів на типи. До

Назва документа, дата прийняття	Основні ідеї щодо діяльності загальноосвітніх шкіл приватної форми власності
програма «Освіта» («Україна XXI століття») від 03.11.1993 р. [81; 84]	шкіл нового типу віднесено гімназії, ліцеї, спеціальні заклади для обдарованих дітей, школи (класи) з поглибленим вивченням окремих предметів, навчально-виховні комплекси (НВК), недільні та приватні школи
Положення про порядок створення, реорганізації і ліквідації навчально-виховних закладів, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 05.04.1994 р. № 228 [236]	Приватні особи можуть бути засновниками навчально-виховних закладів різних типів та приймати рішення про їх створення (за наявності дозволу відповідної Ради народних депутатів)
Закон України «Про загальну середню освіту» від 13.05.1999 р. [128]	Громадянам України надається право на здобуття освіти у приватних навчальних закладах, що відповідають вимогам державних стандартів загальної середньої освіти. Статусу приватного набуває заклад загальної середньої освіти, заснований на приватній формі власності. Засновники: фізичні та юридичні особи, органи державної влади та місцевого самоврядування, релігійні організації згідно зі Статутом (положення), зареєстровано у встановленому законодавством порядку); засновник приймає рішення про створення, реорганізацію, ліквідацію чи перепрофілювання (зміну типу) закладу загальної середньої освіти незалежно від підпорядкування, типу і форми власності; визначається порядок зарахування учнів до закладів загальної середньої освіти приватної форми власності (дозволяється проводити на конкурсних засадах), відрахування та переведення учнів до приватних закладів освіти. Створення цих закладів відбувається з урахуванням соціально-економічних та демографічних ситуацій, а також відповідно до культурно-

Назва документа, дата прийняття	Основні ідеї щодо діяльності загальноосвітніх шкіл приватної форми власності
	освітніх, соціально-економічних, національних і мовних потреб територіальної громади та/або суспільства. З метою задоволення духовних потреб громадян приватні заклади освіти, зокрема релігійні, мають право визначати релігійну спрямованість своєї освітньої діяльності
Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про загальноосвітній навчальний заклад» від 14.06.2000 р. № 964 [235]	Приватний загальноосвітній навчальний заклад має право проводити свою діяльність лише за наявності ліцензії, виданої відповідно до законодавства, та діяти на підставі Статуту, який розробляється навчальним закладом та його засновником на основі цього Положення та положення про відповідний тип загальноосвітнього навчального закладу й затверджується власником (для приватного загальноосвітнього навчального закладу погоджується з відповідним органом управління освітою) та реєструється місцевим органом виконавчої влади або органом місцевого самоврядування. Робочі навчальні плани затверджуються засновником (власником) за погодженням з відповідним органом управління освітою. Порядок прийому учнів до цього закладу визначається його керівником і затверджується засновником (власником). У приватному загальноосвітньому навчальному закладі поділ класів на групи здійснюється за рішенням педагогічної ради з урахуванням умов роботи закладу і пропозицій батьків. Джерелами формування кошторису для приватних загальноосвітніх навчальних закладів є кошти фізичних та юридичних осіб

Джерело: розроблено автором.

Вивчення та систематизація законів і підзаконних актів уможливило виокремити важливі законодавчі ініціативи та провідні норми щодо розвитку загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності. Варто зазначити, що в статті 36 Закону України «Про освіту» (1991) початкову школу (I ступеня) виокремлено в структурі загальноосвітньої школи (триступеневої). Згідно із

Законом початкова школа забезпечувала початкову загальну освіту учнів, основна школа – базову загальну середню освіту, старша школа – повну загальну середню освіту учнів. Цим же Законом стверджено, що школи I–III ступенів можуть функціонувати як разом, так і самостійно. Створення цих навчальних закладів повинно здійснюватись відповідно до Закону України «Про загальну середню освіту», а реорганізація та ліквідація шкіл приватної форми власності ще й відповідно до рішення засновників [130].

Відповідно до оновленого Закону України «Про освіту» (1991) науковцями, громадськими діячами, спеціалістами керівних органів освіти обґрунтовано основні концептуальні засади розвитку системи освіти незалежної України в документі Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») (1993). З огляду на предмет наукового пошуку вагоме місце в програмі відведено школам нового типу – гімназіям, ліцеям, спеціальним закладам для обдарованих дітей, школам (класам) з поглибленим вивченням окремих предметів, навчально-виховним комплексам, недільним, приватним школам та ін. [81; 84].

У контексті дослідження розвитку загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності у визначених хронологічних межах з'ясовано, що засадничі правила щодо створення та діяльності навчально-виховних закладів (загальноосвітніх шкіл), викладені в Положенні про порядок створення, реорганізації і ліквідації навчально-виховних закладів, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 05.04.1994 р. № 228, сприяли зростанню їх кількості. У цьому документі розширено перелік засновників навчально-виховних закладів. Ними, на відміну від радянської доби, мали право виступати державні органи, кооперативні та громадські організації, підприємства та установи, приватні особи. Остаточне рішення про створення шкіл приватної та інших форм власності приймали засновники (засновник) за наявності дозволу відповідної Ради народних депутатів [236].

Досліджено, що впродовж 1991–2018 рр. розвиток загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності відповідав як запитам батьків і

тогочасного суспільства, так чинній нормативній базі. Дежавний стандарт загальної середньої освіти унормовано в п. 2 статті 6 Закону України «Про загальну середню освіту» (1999). Відповідно до Закону держава надає громадянам України право на здобуття повної загальної середньої освіти у приватних навчальних закладах. Разом із тим незалежно від підпорядкування, типів і форм власності заклад загальної середньої освіти (відповідає термінології тих років) мав відповідати вимогам державних стандартів щодо освіти учнів [128].

З'ясовано, державні органи управління освітою (кінець 1990-х років) активно співпрацювали з приватними особами, культурно-освітніми та релігійними громадами з питань створення та функціонування загальноосвітніх шкіл різних форм власності. Відповідно до п. 1 статті 11 Закону засновником закладу загальної середньої освіти могли бути: держава, відповідна рада, що представляла територіальну громаду (громади), а також фізична та/або юридична особа (зокрема, релігійна організація, Статут (положення) якої реєструвався у встановленому чинним законодавством порядку), рішенням та за рахунок майна яких засновувався заклад загальної середньої освіти. Згідно із чинним на той час Законом заклади приватної форми власності створюються з урахуванням соціально-економічної та демографічної ситуації, а також відповідно до культурно-освітніх, соціально-економічних, національних і мовних потреб територіальної громади та/або суспільства. В оновленому Законі України «Про освіту» з метою задоволення духовних потреб громадян приватні (загальноосвітні) заклади освіти, що були засновані релігійними організаціями, отримали право визначати релігійну складову у змісті шкільної освіти учнів (за умови наявності статутів і положень, зареєстрованих у встановленому порядку відповідно до чинного в ті роки законодавства) [128].

Визначальним чинником розвитку загальноосвітніх шкіл I ступеня відповідно Закону України «Про загальну середню освіту» (1999) вважаємо унормування положення про фінансування здобуття особою загальної середньої освіти у навчальному закладі приватної форми власності (п. 3

статті 43). Для ведення освітньої діяльності такому закладові необхідно було мати ліцензію на провадження освітньої діяльності у сфері загальної середньої освіти. Функціонування загальноосвітніх шкіл приватної форми власності відповідно до нових положень забезпечувалося за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів (передачі такому закладу освіти цільового обсягу коштів у розмірі фінансового нормативу бюджетного забезпечення (з розрахунку на одного учня) відповідно до порядку, унормованого Кабінетом Міністрів України [128].

Нормативно-правове регулювання діяльності загальноосвітніх шкіл приватної форми власності, зокрема й І ступеня, на зламі століть загалом довершила постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про загальноосвітній навчальний заклад» від 14.06.2000 р. № 964. Цим документом було уточнено положення Закону України «Про освіту» (1999) про те, що приватний загальноосвітній навчальний заклад має право на освітню діяльність лише за умов наявної відповідної ліцензії, яка відповідає чинному законодавству, та на підставі статуту, який розробляється навчальним закладом спільно з його засновником (засновниками) на основі вказаного вище Положення відповідно до типу загальноосвітнього навчального закладу. Відтак Статут загальноосвітньої школи (навчального закладу) приватної форми власності затверджувався власником (за погодження з відповідним органом управління освітою) та потребував реєстрації місцевим органом виконавчої влади або органом місцевого самоврядування. На відміну від загальноосвітніх навчальних закладів державної форми власності, у приватних школах поділ учнів на класи та групи здійснювався за рішенням педагогічної ради з урахуванням матеріально-технічних умов їх діяльності та пропозицій батьків [235].

Виявлено, що в окремі роки державне регулювання стимулювало становлення загальноосвітніх навчальних закладів різних типів: ліцеїв, гімназій, колегіумів, які функціонували в правовому полі різних форм власності. Важливим чинником, що спричинював зростання кількості

загальноосвітніх шкіл приватної форми власності, було фінансування цих шкіл із державного бюджету в межах нормативу забезпеченості здобуття державного стандарту шкільної освіти кожною дитиною згідно із нормами Закону України «Про освіту» з доповненнями (1996, 1999, 2011) [128; 129; 130].

Вивчення документів про освіту в перебігу років, що відносимо до хронологічних меж дослідження, дає підстави стверджувати про існування як сприятливих чинників, котрі стимулювали позитивну динаміку кількісного зростання загальноосвітніх шкіл приватної форми власності, так і тих, що гальмували цей поступ. До гальмівних чинників, зокрема, відносимо такі: припинення бюджетного фінансування виконання Державного стандарту закладів середньої освіти (приватної форми власності), позбавлення учнів приватних шкіл права на безкоштовні підручники, медичні огляди та інші форми соціальної захищеності дітей, а також і вчителів, які працюють у таких школах.

Права дитини на освіту, закріплені в Конвенції ООН про права дитини (1989) і ратифікованій Верховною Радою України 27.11.1991 р. [152], утверджено в Конституції України (1996). Вивчення законодавчих джерел, що унормовують права громадян України на освіту [153], законів України «Про освіту» [128; 129; 130], «Про загальну середню освіту» [127; 128] дало змогу виявити певні розбіжності між новими суспільними запитами на освіту учнів відповідно до їхніх потреб, інтересів, природних задатків і цілями батьків та деякою неузгодженістю нормативно-правових документів, що полягали в недосконалості механізмів регулювання діяльності закладів загальної середньої освіти різних типів і форм власності.

Натомість питання щодо реалізації права на освіту та свободу вибору освіти в контексті реалізації державної освітньої політики активно обговорювалися в громадянських і професійних спільнотах: на науково-практичних конференціях, освітніх форумах, у профільній періодиці, засобах масової інформації. Роль приватних шкіл як чинника демократичних

перетворень в освіті та формування громадянського суспільства загалом були предметом аналізу під час робочого семінару з фахівцями Європейської асоціації порівняльного освітнього права у червні 2009 р. [243]. Згідно з порядком про законодавчу ініціативу у вересні 2009 р. від приватних закладів освіти передано до розгляду в Комітеті Верховної Ради України з питань науки і освіти законопроект «Про внесення змін до деяких законів України з питань освіти» (реєстр. № 5087) та альтернативний йому проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо приватних навчальних закладів)» (реєстр. № 5087-1). У них ішлося про гарантування державою приватної шкільної освіти учнів [243; 244].

З'ясовано: задля створення сприятливого нормативно-правового поля діяльності загальноосвітніх шкіл приватної форми власності, зокрема й I ступеня, проектами законів № 5087 та № 5087-1 запропоновано відповідні уточнення до низки законів України: «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про плату за землю», «Про оренду державного та комунального майна», «Про оподаткування прибутку підприємств» [127; 128; 129; 130; 247; 248]. Мета запропонованих змін полягала в приведенні редакції чинних на той час законів України до історичних, соціально-правових реалій і потреб соціального середовища. Насамперед важливим було узгодження законодавства в галузі освіти, а саме: законів України «Про освіту» [129; 130], «Про загальну середню освіту» [127; 128] з Бюджетним, Господарським, Цивільним і Сімейним кодексами, та низкою законів, що регламентували в ті роки господарську діяльність і систему оподаткування.

В умовах подолання наслідків фінансової та економічної кризи (2007–2009 рр.) внесення змін до п. 2 статті 18 Закону України «Про освіту» щодо визначення навчального закладу юридичною особою у будь-якій організаційно-правовій формі, визначеній законодавством України, вважаємо перспективним явищем. Це, зокрема, сприяло:

– забезпеченню надання автономії загальноосвітнім навчальним закладам задля підвищення їх відповідальності щодо надання якісних і

затребуваних у ринкових умовах освітніх послуг та ефективного використання бюджетних коштів;

– запровадженню багатовекторного фінансово-економічного забезпечення усіх навчальних закладів, які діяли; створенню правових засад для інтенсивнішого приватного фінансування шкіл, залучення інвестування юридичних і фізичних осіб у розвиток освіти (на це спрямовані зміни до пп. 1, 3, 6 статті 61) [243; 244].

У законопроекті № 5087, на відміну від законопроекту № 5087-1, чітко вписано норму, яка нівелювала неврегульованість організаційно-правової форми приватних шкіл. Цей документ усунув хибну практику упередженого ставлення до приватних навчальних закладів з боку органів державної влади і місцевого самоврядування [243; 244].

Зміни, запропоновані названими вище проектами законів, розглядаємо в контексті запровадження рівних умов діяльності для усіх навчальних закладів (незалежно від форм власності). До таких змін відносимо: стягнення плати за землекористування, плати за комунальні послуги, оподаткування, що перебували в площині реалізації положень, висвітлених 1994 р. в Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»). У цьому документі утверджено стратегію щодо подолання монопольного становища держави в освітній галузі, створення варіативних моделей загальноосвітніх шкіл на рівноправній основі, а також приватних навчально-виховних закладів. Національна доктрина розвитку освіти, затверджена Указом Президента України від 17.04.2002 р. № 347/2002, пріоритетними напрямками державної політики щодо розвитку освітньої галузі визначала створення для всіх громадян рівних можливостей для здобуття шкільної освіти, розширення ринку освітніх послуг [197; 198]. Згідно з цим документом Міністерством освіти і науки України (МОН) розроблено рекомендаційні матеріали щодо впровадження в практику загальноосвітніх шкіл, зокрема й приватної форми власності, таких документів: Стратегія реформування освіти в Україні: рекомендації з освітньої політики та Стратегія розвитку освіти України у

першій чверті ХХІ століття [287; 288].

Відповідно до названих вище документів на нормативному рівні закладалися однакові (рівні) умови для функціонування загальноосвітніх навчальних закладів усіх форм власності, які надавали освітні послуги учням щодо обов'язкової середньої освіти. Школи різних типів і форм власності мали забезпечувати для певних категорій батьків і дітей ширший вибір закладів освіти відповідно до інтересів дітей чи інших потреб (фізіологічних, психологічних, мовних, інтелектуальних, культурних, національних, релігійних).

Вивчення законодавчих і нормативних джерел дало підстави з'ясувати таке: загальноосвітні навчальні заклади (всіх ступенів) приватної форми власності відповідно до Закону України «Про загальну середню освіту» (1999) [128] функціонували в структурі системи освіти України. Цей Закон утвердив принцип обов'язковості загальної середньої освіти. Конституція України (1996) гарантувала рівні права всім громадянам стосовно отримання обов'язкової загальної середньої освіти. Законом України «Про загальну середню освіту» [128] визнано першорядність Державного стандарту. У руслі цього Закону приватні навчальні заклади (різних структур і типів) надавали освітні послуги учням відповідно до затвердженого Державного стандарту [85]. Виявлено, що у часовому проміжку (1996–2000) держава фінансувала державні та приватні школи, керуючись розрахунком на кожного учня. Це положення було прописано у статті 35 Закону України «Про освіту» (1999), також п. 2 статті 31 Закону України «Про загальну середню освіту» [127; 128].

Державна політика України в галузі освіти зумовила зростання чисельності загальноосвітніх шкіл різних форм власності, зокрема загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності. Зміни, внесені до статті 20, п. 5 статті 61 Закону України «Про освіту», статей 14, 18, 24–26 Закону України «Про загальну середню освіту», забезпечили упевнений поступ до демократизації управління системою освіти в Україні, чітко

визначивши сфери компетенції органів Міністерства освіти і науки України щодо керівництва приватними загальноосвітніми, дошкільними і позашкільними навчальними закладами та контролю над ними.

Студіювання прийнятої на загальноукраїнському рівні «Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті» [197] і затвердженої Указом Президента від 17.04.02, номер 347/2002 [198] дало підтвердження того, що основними положеннями цього програмового документа з розвитку освітньої галузі започатковано пошук шляхів модернізації загальноосвітньої школи на економічних засадах. Відповідно впроваджувалися диференційовані нормативні витрати, що мали забезпечити функціонування загальноосвітніх навчальних закладів. Новацією було те, що розширювалось поле фінансування шкіл приватної форми власності з фондів недержавних організацій, які підтримували різноманітні проекти в освітній галузі. У ці роки МОН зосередило увагу на розбудові нових економічних підходів, зокрема осучаснення нормативів і принципів фінансування шкільної освіти, з урахуванням потреб на одного учня [30].

Інноваційні зміни в галузі шкільної освіти, розвиток загальноосвітніх шкіл різних форм власності в 2000-ті роки, включно й початкових шкіл I ступеня приватної форми власності, зумовлений значним оновленням нормативних документів в галузі освіти. Так, після 2009 р. було внесено зміни до деяких законів України з питань освіти. Держава гарантувала певні свободи і забезпечення правил особам, які навчалися в тогочасних приватних загальноосвітніх навчальних закладах (законопроекти № 5087, 5087-1), що узагальнено в табл. 1.2

Таблиця 1.2

Нормативно-правові документи з питань освіти 2010–2018 рр.

Назва документа, дата прийняття	Основні ідеї щодо діяльності загальноосвітніх шкіл приватної форми власності
Постанова Кабінету	Приватний заклад має видавати випускникам документи державного зразка про відповідний рівень освіти лише за

Назва документа, дата прийняття	Основні ідеї щодо діяльності загальноосвітніх шкіл приватної форми власності
Міністрів України «Про затвердження Положення про загальноосвітній навчальний заклад» від 27.08.2010 р. № 778 [250]	наявності ліцензії та за умови проведення його атестації. Якщо результати діяльності певного закладу та/або умови організації навчально-виховного процесу не відповідають установленим державним стандартам, то він вважається неатестованим. Через один-два роки приймається рішення про проведення повторної атестації або зміни типу, реорганізації чи ліквідації відповідно до законодавства. У разі непроходження атестації приватний заклад позбавляється ліцензії на надання освітніх послуг
Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року від 25.06.2013 р. [199]	Створено умови для розвитку мережі загальноосвітніх навчальних закладів, заснованих на приватній формі власності, що забезпечує диференціацію навчання, посилення професійної орієнтації, профільне навчання, індивідуальну освітню траєкторію розвитку учнів відповідно до їх особистісних потреб, інтересів і здібностей, а також оновлено зміст, форми та методи організації навчально-виховного процесу на засадах компетентнісного підходу
Концепція «Нової української школи» (НУШ) від 27.10.2016 р. [202]	Запроваджується рівноправність доступу до бюджетного фінансування закладів освіти всіх форм власності, а публічні фінанси розподіляються прозоро, що започатковує принцип «гроші ходять за дитиною», для забезпечення свободи вибору в освіті. Якщо батьки згідно з власними світоглядними та релігійними переконаннями надають перевагу навчанню дитини в приватному освітньому закладі, то держава відповідно спрямовує виділені на навчання цієї дитини кошти
Закон України	Держава може здійснювати фінансування на здобуття

Назва документа, дата прийняття	Основні ідеї щодо діяльності загальноосвітніх шкіл приватної форми власності
«Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII [131]	особою загальної середньої освіти лише в тому приватному закладі освіти, що має ліцензію на провадження освітньої діяльності у сфері загальної середньої освіти, за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів шляхом передачі такому закладу освіти цільового обсягу коштів у розмірі фінансового нормативу (з урахуванням відповідних коригуючих коефіцієнтів) бюджетної забезпеченості одного учня, який здобуває повну загальну середню освіту, та в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України

Джерело: розроблено автором.

Розвиток загальноосвітніх шкіл I ступеня (початкових) приватної форми власності отримав нові зрушення після прийняття в 2010 р. Кабінетом Міністрів України постанови «Про затвердження Положення про загальноосвітній навчальний заклад» № 778. Цим документом визначено вимоги до атестації приватних закладів, а саме: відповідність умов організації навчально-виховного (освітнього) процесу встановленим державним стандартам. Загальноосвітньому навчальному закладу, що не пройшов державну атестацію, надавалося право проходження повторної атестації (в межах 1-2 років) або зміни його типу, реорганізації чи ліквідації відповідно до чинного законодавства. Ухвалене достатньо чітке рішення про позбавлення ліцензії на надання освітніх послуг неатестованого приватного загальноосвітнього закладу.

В контексті теми дослідження виокремлено сутнісні особливості розвитку загальноосвітніх шкіл приватної форми власності, що висвітлені в Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013). Основними завданнями з удосконалення загальної середньої освіти в цьому

концептуальному документі визначено урізноманітнення варіативних моделей організації загальної середньої освіти та розвиток мережі загальноосвітніх навчальних закладів приватної форми власності. У руслі дослідження інтерес становлять стратегії модернізації змісту, форм і методів організації навчання, виховання (освіти) учнів на особистісно орієнтованій парадигмі. Відповідно до потреб часу була піднята проблема покращення якості загальної середньої освіти учнів, упровадження новітніх технологій і досягнень сучасної психології та інших людинознавчих наук.

Аналіз законодавчо-нормативної бази з проблематики дисертаційного дослідження у визначених хронологічних межах уможливив з'ясувати існування взаємозв'язків між існуючими в суспільстві потребами щодо вдосконалення шкільної освіти учнів і змінами освітньої політики держави. Концепція НУШ (2016) та Закон України «Про освіту» (2017) утвердили рівний доступу загальноосвітніх навчальних закладів усіх форм власності до бюджетного фінансування їх діяльності. Важливо й те, що в НУШ упроваджувався прозорий розподіл фінансів, а це сприяло зростанню мережі ЗЗСО приватної форми власності (за бажанням батьків, їхнім ціннісним вибором чи релігійними переконаннями) [202, с. 27–28].

Наступну групу джерел становлять наративні, що опосередковано розкривають різні аспекти досліджуваної проблеми в окреслених територіальних та хронологічних межах. Історія становлення й розвитку закладів загальної середньої освіти, зокрема початкової школи, приватної форми власності в різні роки, організаційно-педагогічні засади управління приватною школою розглядаються здебільшого в наукових різногалузевих дослідженнях: з історії, загальної педагогіки та історії педагогіки, управління освітою.

У руслі дослідження проблематики розвитку загальноосвітніх шкіл І ступеня приватної форми власності в Україні (1991–2018) науковий інтерес становлять праці сучасних учених, які розглядають різні підходи до модернізації шкільної освіти в Україні та за кордом. Серед таких дослідників

О. Алексєєв [5; 6], Ю. Алексєєв [7], А. Алексюк [8], О. Друганова [110; 111], В. Жижко [122].

Науково-педагогічні основи організації освітнього процесу в школах нового типу (ліцєях) обґрунтовано в праці В. Алфімова «Педагогічні основи організації навчально-виховного процесу в ліцєї» (1997) [9]. У статтях «Приватна школа: становлення й розвиток», «Проблеми управління приватними школами» [142; 143] науковець Л. Калініна висвітлює особливості становлення й розвитку приватних шкіл різних типів і основні підходи до управління цими процесами. Суголосними щодо соціальної значущості приватних загальноосвітніх шкіл є міркування, які обстоюють О. Бровко, О. Тимакова [38], М. Булдович [39], О. Бурим [40]. Різні проблеми становлення й розвитку закладів освіти недержавних форм власності висвітлюють Б. Корольов [160], Б. Коротяєв [161]. Окремі аспекти якості освіти учнів у загальноосвітніх школах приватної форми власності є предметом наукових узагальнень Є. Кузнєцова [171], М. Кушнарєва [174]. Питання наступності в умовах ступеневої шкільної освіти досліджує Г. Міряха [190]. Особливості розвитку загальноосвітніх навчальних закладів приватної форми власності, їх місце в розбудові громадянського суспільства висвітлено в працях О. Мовчун [191; 192; 193]. Організаційні проблеми розвитку шкіл нового типу в системі освіти України розкривають Н. Настєнко [196], В. Чугаєвський [328]. Особливості організації педагогічного процесу в закладах нового типу стали предметом наукових розвідок О. Рудіної [261], О. Фисюк [304], Є. Чернишова [321]. Про перспективи розвитку приватної освіти в Україні пише П. Юхименко [337]; про досвід Англії з означеної вище проблематики – Н. Яременко [343; 344].

Для дослідження наукової проблеми значний інтерес становлять наукові статті С. Трубачєвої, що розкривають дидактичні аспекти вдосконалення змісту та методів навчання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах приватної форми власності [299; 300; 301]. У контексті наукового пошуку дотичними є моделі партнерства школи і сім'ї в приватних загальноосвітніх школах, які

подає С. Цюра [315]. Про духовні цінності, що впливають на формування образу сучасного приватного загальноосвітнього закладу, розмірковує М. Цюрупа [316], окремі проблеми і перспективи модернізації приватної шкільної освіти учнів школи схарактеризовано О. Чинок [325; 326; 327]; соціальну місію загальноосвітніх шкіл приватної форми власності доведено О. Шиян [330].

Поступ закладів приватної освіти в Україні висвітлює М. Камусова [144]. Окремі міркування цієї авторки близькі до узагальнень Т. Цуканової щодо сутності організаційних і педагогічних засад управління приватними загальноосвітніми навчальними закладами, а також її поглядів на окремі аспекти навчання обдарованих дітей у таких навчальних закладах та щодо особливостей становлення приватних шкіл [312; 313; 314]. У праці «Приватна школа: специфіка неперервної освіти і обдаровані діти» (1999) Т. Цуканова висвітлює соціально-політичні умови радянської доби, що унеможливили запровадити приватну форму власності, зокрема зруйнували діяльність приватних шкіл на теренах колишньої радянської України. Так, 1924 р. припинено діяльність початкових шкіл у зв'язку з розбудовою обов'язкової початкової освіти радянської моделі, що ґрунтувалася на класовій колективістській ідеології [313, с. 69].

У добу незалежної України демократизація суспільного буття, розбудова ринкових відносин і законодавче вноормування різних форм власності, зокрема приватної, зумовили нові підходи науковців щодо актуалізації широкого спектру питань зі становлення й розвитку загальноосвітніх навчальних закладів приватної форми власності. Наприклад, Б. Чижевський у працях «Заклади освіти для обдарованої учнівської молоді: проблеми та перспективи становлення», «Місце і роль загальноосвітніх закладів приватної форми власності у загальній системі освіти», «Місце і роль приватних закладів у загальній системі освіти» [125; 322; 323; 324] висвітлює загальні та відмінні особливості діяльності приватних і державних загальноосвітніх шкіл. Автор доводить конкурентноспроможність закладів загальної середньої освіти,

заснованих на основі приватної власності, наголошує на їхній мобільності у створенні умов для надання якісних освітніх послуг [323, с. 5].

Окремі проблеми, що стосуються особливостей становлення загальноосвітніх шкіл приватної форми власності, озвучено В. Астаховим [16; 17; 18; 19], К. Астаховою [20; 21], а також В. Журавським (стаття «Два сектори освіти – одна мета» [123]), О. Радченко («Дослідження визначення приватного загальноосвітнього навчального закладу в системі освіти України в контексті сучасних наукових підходів» [254]); Л. Паращенко «Приватна школа як чинник демократизації освіти України» [219]); Д. Гнатюк («Управління школою: ідеї, системи, технології» [64]); Л. Даниленко, Н. Островерхова («Модернізація управління загальноосвітньою школою» [76]); Т. Дерев'янку («Від мрії – до соціальної дії (Розробка та експертна оцінка комплексно-цільової програми роботи приватної школи щодо впровадження особистісно орієнтованого навчання)» [83]); Л. Калініною («Проблеми управління приватними школами» [143]); І. Луговим [179]; Л. Онищук «Управління загальноосвітньою школою першого ступеня» [206]).

У праці Н. Островерхової, Л. Даниленко «Ефективність управління загальноосвітньою школою: соціально-педагогічний аспект» [211] висвітлено діяльність регіональних органів управління освітою, проблеми вдосконалення системи управління школою. Л. Карамушка в працях «Актуальні проблеми формування позитивного іміджу приватних навчальних закладів», «Приватна школа: актуальні проблеми психології управління» [145; 146] аналізує продуктивні практики, що позитивно впливали на їх поступальний розвиток. У публікаціях І. Тимошенко «Приватна освіта України, успіхи та труднощі становлення» та «Розвиток приватної освіти в Україні: основні підсумки і перспективи» [296; 297] розкрито зміни щодо ставлення держави до загальноосвітніх шкіл приватної форми власності як відповідні кроки до партнерської взаємодії та певної диференціації управлінських функцій.

Аналіз змісту дібраних відповідно до проблемно-тематичного підходу до добору нарративних джерел, що розкривають різноаспектність дослідженості

проблематики становлення та розвитку в Україні загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності (1991–2018), дає розуміння наукового дискурсу щодо подолання стереотипів радянської доби. Висвітлення в згаданих джерелах різних аспектів становлення та діяльності й розвитку загальноосвітніх навчальних закладів (I ступеня) – початкових шкіл різних типів і структур свідчить про актуалізацію цієї проблематики в сучасному науковому дискурсі. В наративних джерелах, що відносимо до доби незалежної України, загальноосвітні школи (навчальні заклади) приватної форми власності здебільшого репрезентовано як навчально-виховні інституції та соціально-культурний феномен, характерний для демократичного суспільства.

Важливу групу джерел становлять дидактичні матеріали різних років, а саме: продукти педагогічної діяльності – методичні розробки вчителів, навчальні програми, авторські підручники «Математика» для учнів 1–4 класів (О. Гісь, І. Філяк) [183; 184], авторські інтегровані посібники для учнів і вчителів – «Українська мова та літературне читання», «Букварик для небайдужиків», «Післябукварик» (У. Добріка) [256]; розвивальні посібники для учнів 1–4 класів О. Гісь «Планета міркувань» [63]; Л. Хоршунова – «Природознавство для небайдужих» [307]. Усі вони можуть бути прикладами втілення перспективного досвіду роботи сучасних початкових шкіл (загальноосвітніх навчальних закладів) приватної форми власності. Дидактичні матеріали розглядаємо в контексті джерельної бази дослідження.

З метою уточнення поняттєвого апарату дослідження виокремлено групу довідкових джерел. За результатами опрацювання довідкових джерел обґрунтовано зміст понять «розвиток загальноосвітніх шкіл приватної форми власності» та «загальноосвітній навчальний заклад приватної форми власності як соціально-освітній феномен». Цю групу джерел становлять: «Український педагогічний словник» (за ред. С. Гончаренка, 2011) [68], «Новий тлумачний словник української мови» (уклад. В. В. Яременко, О. М. Сліпущко, 2007) [204], «Словник іншомовних слів» (за ред. О. С. Мельничука, 1975) [274], Енциклопедія освіти (ред. В. Г. Кремень, 2008) [117]. Зазначені видання

сприяли узагальненню сутності явищ і процесів, що вивчалися в означених хронологічних межах, та уможливили обґрунтування категоріально-поняттєвого апарату дослідження.

До окремої наступної групи джерел відносимо опубліковані та неопубліковані документи, що регулювали розвиток в Україні загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності в хронологічних межах дослідження. У межах цієї групи вивчаємо документи, направлені до вищих органів влади і управління, листи, інформації, постанови Кабінету Міністрів України, проекти нормативних документів, протоколи рішень колегії МОН, опубліковані звіти керівних органів освіти, зведені звіти про мережу загальноосвітніх шкіл різних форм власності, звіти загальноосвітніх шкіл приватної форми власності. Для дослідження динаміки мережі загальноосвітніх шкіл приватної форми власності та розроблення періодизації в означених територіальних і хронологічних межах основу становили документи з Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВОУ) (фонд 166 – Міністерство народної освіти (1988–1992), Міністерство освіти України (1992–2000), оп. 17, 18) [351; 352; 353; 354; 355; 356; 357; 358; 359; 360; 361].

Завдяки дослідженню статистичних джерел є змога простежити розвиток мережевих загальноосвітніх шкіл приватної форми власності, як-от: Think Global (найбільша мережа приватних шкіл в Україні, яка налічує 25 закладів по всій території) [350], католицькі школи (у містах Івано-Франківську та Львові) [147; 336]; КМДШ (у містах Києві та Львові) [333]; «Еколенд» (дві школи в різних районах Львова) [116]; «Школа вільних та небайдужих» (теж дві школи у м. Львові) [331].

Здійснений історіографічний аналіз засвідчує відсутність цілісного та ґрунтового історико-педагогічного дослідження розвитку в Україні загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності у визначених хронологічних межах як наукової проблеми. Результати студіювання проблематики дослідження підтверджують нерозробленість підходів щодо

добору джерельної бази. Виокремлені методологічні підходи є адекватними, вони уможливили здійснити джерелознавчий аналіз і систематизувати джерела.

1.2. Періодизація розвитку загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності в Україні (1991–2018)

Періодизація розвитку загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності в Україні упродовж історичного відрізка часу дослідження як наукова проблема перебуває в площині трансформації системи шкільної освіти в незалежній Україні та еволюційного подолання класово-ідеологічної спадщини радянської доби.

На думку сучасного українського дослідника історії освіти і педагогічної думки Н. Гупана, періодизація – це логічне розмежування окремих відрізків (етапів), що увиразнюють найбільш суттєві особливості предмета дослідження та «складники методів і форм генези проблеми» [75, с. 19]. Основні підходи до періодизації дослідження історико-педагогічних процесів і явищ виоснувано українською вченою О. Сухомлинською в праці «Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем». З огляду на предмет наукового пошуку періодизацію проблеми нашого дослідження розглядаємо в руслі сьомого етапу, що визначила О. Сухомлинська і бере початок 1991 р., з проголошенням незалежності України та становленням освітньої державної політики [289, с. 58–65].

Періодизація розвитку в Україні загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності (1991–2018) розглядається в межах особистісно орієнтованої парадигми освіти, що утверджена в незалежній Україні. Провідною ідеєю періодизації є розуміння цілісності системи шкільної освіти в Україні, а тому висвітлюємо поступ приватних загальноосвітніх шкіл I ступеня як компоненту цієї системи і не протиставляємо школам інших форм власності. Розвиток загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності в Україні в хронологічних межах дослідження розглядаємо як процес, що

характеризується кількісними та якісними змінами, увиразненими особистісно орієнтованою освітньою парадигмою.

Ґрунтуючись на наукових узагальненнях сучасного українського вченого Я. Калакури щодо характеристики того чи того періоду в межах епохи, що зіставне з поняттям «доба» [141, с. 36], робимо припущення про те, що в короткому відтинку історії доба може співпадати з періодом. Оскільки межі нашого дослідження окреслені 1991–2018 рр., відносимо ці роки до доби становлення та розвитку загальноосвітніх шкіл приватної форми власності в системі освіти незалежної України. У руслі дослідження науковий інтерес має праця «З історії вітчизняної педагогіки: завдання, пошуки, проблеми» (Я. Бурлака, Ю. Руденко) [41].

З метою розроблення періодизації розвитку загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності виокремлено парадигмальний, цивілізаційний, диференційований підходи [33; 34; 72; 73; 74; 75; 105; 138; 159; 289; 290].

Задля обґрунтування етапів явища, що досліджується, в хронологічних межах кінця ХХ – початку ХХІ ст. виокремлено три групи критеріїв: 1) соціальні; 2) економічні; 3) педагогічні. До першої групи відносимо запити батьків, суспільства щодо шкільної освіти учнів, зокрема й молодшого шкільного віку, що відображені в законах України про освіту, механізми державного регулювання становлення та функціонування приватних шкіл у зазначеному відрізку історії. Другу групу критеріїв становить приватне та приватно-державне фінансування діяльності загальноосвітніх шкіл I ступеня. До групи педагогічних критеріїв відносимо організаційні та дидактичні особливості діяльності загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності в територіальних і хронологічних межах наукового пошуку.

Урахування висвітлених вище методологічних підходів і критеріїв дало змогу розробити періодизацію розвитку в Україні загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності (1991–2018), основні результати якого подано в *табл. 1.3*.

Таблиця 1.3

Періодизація розвитку загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності в Україні (кінець XX – початок XXI ст.)

Періоди (хронологічні межі)	Етапи (хронологічні межі)
I період (1991–2000) – становлення законодавчої та нормативної бази діяльності закладів освіти приватної форми власності	1-й етап (1991–1994) – становлення діяльності приватних загальноосвітніх шкіл I ступеня в системі шкільної освіти незалежної України
	2-й етап (1994–1996) – розвиток варіативних моделей загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності різних типів та структур
	3-й етап (1996–2000) – утвердження приватних загальноосвітніх навчальних закладів у системі освіти України
II період (2000–2018) – розвиток мережі загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності	1-й етап (2000–2007) – зростання гальмівних чинників впливу на розвиток загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності
	2-й етап (2007–2018) – урізноманітнення моделей і структур загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності

Джерело: розроблено автором.

Демократизація всіх сфер життя в Україні, розвиток ринкової економіки, що супроводжувався становленням різних форм власності, створили сприятливі умови для модернізації системи освіти, зокрема й шкільної. На початку 1990-х років на теренах України частково відновлювали роботу заклади загальної середньої освіти, що мали тяглу традицію функціонування в дорядяську добу: гімназії, ліцеї, школи Монтесорі, колегіуми недержавних форм власності

(муніципальні, приватні). Очевидним є факт зрілості соціального середовища, батьків щодо нових вимог до освіти їхніх дітей.

З'ясовано, що предтечею загальноосвітніх шкіл приватної форми власності можна вважати окремі новаторські освітні заклади, які наприкінці ХХ ст. розпочали свою діяльність, наприклад, ліцей «Гранд», започаткований 1988 р. у Києві. Це перший приватний загальноосвітній навчальний заклад європейського зразка. У ті роки його визнано успішною й ефективною моделлю школи як в Україні, так і за її межами. Ліцей отримав вищий рівень Міжнародної акредитації NCPISA як визнання високих стандартів освіти. Значний суспільний інтерес становить реалізована в ліцеї система освіти: тут упроваджують державний стандарт, а також життєві компетентності [189].

На 1-му етапі (1991–1994) – становлення діяльності приватних загальноосвітніх шкіл I ступеня в системі шкільної освіти незалежної України I періоду (1991–2000) – становлення законодавчої та нормативної бази діяльності закладів освіти приватної форми власності державна політика щодо приватних шкіл була достатньо сприятливою і визначалася чинними на той час законодавчими документами України про освіту. Так, 1991 р. в Києві було відкрито на базі дитячого центру «Плекальня» приватну початкову школу повного дня з поглибленим вивчення іноземних мов; 1992 р. започатковано діяльність школи-дитячого садка «Лісова казка» з поглибленим вивченням іноземних мов. Пізніше, на її базі відкрито приватну гімназію «Апогей». У палітрі загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності чільне місце належить авторська загальноосвітня школа М. Чумарної «Тривіта», що розпочала діяльність 1991 р. (м. Львів). Успішний розвиток загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності в перші роки незалежної України засвідчують зростання кількісних показників – 1994р. таких закладів уже нараховувалося 52, у них навчалося 5600 учнів [352].

У системі загальної середньої освіти (ЗСО) відбувається відновлення приватного сектору і становлення загальноосвітніх навчальних закладів, заснованих на приватній формі власності (далі – приватні школи).

Перші приватні школи починали діяльність із навчально-виховних комплексів (НВК), таких як школа-садок, де діти, котрі відвідували дошкільний навчальний заклад, з початком шкільних років продовжували навчання у першому класі. Це, у свою чергу, сприяло наступності та плавному переходу між закладами освіти, що давало змогу полегшити адаптаційний період для учнів початкової школи.

Зазначимо, що 1991–1994 рр. можна характеризувати як період пошуку педагогічних ідей і технологій навчання та виховання на етапі становлення загальноосвітніх шкіл приватної форми власності.

Наступний, 2-й етап (1994–1996) – розвиток варіативних моделей загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності різних типів та структур I періоду (1991–2000) – становлення законодавчої та нормативної бази діяльності закладів освіти приватної форми власності характеризується зростанням чисельності загальноосвітніх приватних освітніх закладів у містах і містечках України. Якщо, наприклад, у 1993–1994 н. р. приватних початкових шкіл налічувалось 52 [281; 282], то в 1995–1996 н. р. їх чисельність зросла до 74 [282]. На цьому етапі розвивались варіативні моделі різних типів і структур загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності .

З 1995 р. започатковують діяльність загальноосвітні навчальні заклади I ступеня приватної форми власності в структурі спеціалізованих шкіл та гімназій, що давало змогу учням здобувати повну загальну середню освіту. Це підтверджує зростання в суспільстві запитів щодо приватної шкільної освіти дітей. Як аргумент можемо розглядати значне зростання кількості приватних закладів освіти та учнів у них. Зокрема, 1993–1994 н. р. у 52 приватних школах навчалося 5600 учнів, 1994–1995 н. р. в 74 приватних школах чисельність учнів зросла до 7500. Позитивна динаміка поступу приватних загальноосвітніх шкіл простежується й у 1996–1997 н. р. – у 89 таких закладах навчалося 9200 учнів [277; 280]. Наведені факти засвідчують зростання потреб суспільства щодо покращення якості шкільної освіти учнів, пошуку продуктивних шляхів модернізації загальноосвітньої школи на економічних засадах. Відповідно до

запитів батьків та інтересів і природних задатків учнів упродовж 2-го етапу (1994–1996) I періоду (1991–2000) засновники на засадах приватної форми власності започатковували діяльність спеціалізованих шкіл – художньо-творчих, з поглибленим вивченням гуманітарних або природничих предметів.

На 3-му етапі (1996–2000) – утвердження приватних загальноосвітніх навчальних закладів у системі освіти України I періоду (1991–2000) – становлення законодавчої та нормативної бази діяльності закладів освіти приватної форми власності відбулось утвердження приватних загальноосвітніх навчальних закладів у системі загальної середньої освіти в Україні. Кабінет Міністрів України (квітень 1996 р.) вдосконалив законодавчі та нормативні документи щодо реорганізації закладів загальної середньої освіти різних форм власності та порядок видачі ліцензій для приватних шкіл. Це зумовило позитивну динаміку загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності.

Також важливим для цього етапу було унормування щодо фінансування шкіл приватної форми власності з місцевих бюджетів. Ця норма фінансування була чинною в областях до 1997 р., а в столиці – до 2000 р. Фінансування з державного і місцевого бюджетів спрямовувалося на забезпечення повноцінного викладання предметів Державного стандарту освіти для учнів загальноосвітніх шкіл приватної форми власності. Ця підтримка з боку держави сприяла розвитку мережі приватних закладів загальної середньої освіти, зокрема I ступеня.

Цей етап характеризується сталим розвитком приватних загальноосвітніх шкіл різних типів і структур. Загальноосвітні навчальні заклади I ступеня приватної форми власності реалізували свій потенціал тягlosti у структурі навчально-виховних комплексів (дитячий садок – школа), ліцеїв і колегіумів. У навчальних закладах зазначених типів на кращому рівні забезпечували принцип наступності, що сприяло якості шкільної освіти учнів.

Порівняльний аналіз динаміки поступу загальноосвітніх шкіл і збільшення чисельності учнів у них засвідчує суттєве зростання цих

показників. Як зазначалося, протягом 1996–1997 н. р. в Україні функціонувало 89 приватних шкіл, де навчалося 9200 учнів, а 1997–1998 н. р. діяло вже 147 таких ЗНЗ, у яких 13 200 учнів здобували освіту. Упродовж наступних двох років у різних областях України діяли 229 приватних закладів, що забезпечували навчання 20 334 учнів [134; 140].

Збільшення кількісних показників, що засвідчують розвиток загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності, відбувалось у сув'язі з урізноманітнення їх моделей відповідно до концепції та Статуту (додаток А). До розроблення установчих документів таких шкіл, їх власники долучали батьків, представників громад і релігійних спільнот. Встановлено: у відтинку 1991–2000 років значного поширення набули загальноосвітні школи приватної форми власності, які вибудовували навчально-виховний процес на провідних ідеях української педагогіки попередніх періодів, народної педагогіки.

Результати порівняльного аналізу подано в *табл. 1.4*.

Таблиця 1.4

Динаміка розвитку загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності в Україні (1991–2000)

Навчальний рік	Кількість шкіл	Кількість учнів
1991/1992	1	200
1994/1995	52	5600
1995/1996	74	7500
1996/1997	89	9200
1997/1998	147	13 200
2000/2001	229	20 334

Джерело: складено автором за даними ЦДАВО України, ф. 166, оп. 17, спр. 58, 130 [269; 277; 280; 281; 282].

Згідно із запропонованою періодизацією II період (2000–2018) – розвиток мережі загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності поділяємо на два етапи. Отже, 1-й етап (2000–2007) – зростання гальмівних чинників

впливу на розвиток загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності II періоду (2000–2018) характеризується утвердженням загальноосвітніх шкіл приватної форми власності, зокрема I ступеня, в системі загальної середньої освіти. Цей процес відбувався хвилеподібно відповідно до державної освітньої політики та особливостей фінансування закладів загальної середньої освіти приватної форми власності.

Вивчення нормативних документів засвідчує, що 2000 р. державне фінансування освітньої галузі загалом і приватних шкіл зокрема значно зменшилось. Фінансування приватних навчальних закладів перекладено на засновників та батьків згідно з постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про загальноосвітній навчальний заклад» від 14.06.2000 р. № 964 [235].

Тому 2000 р. виявилися суперечливі тенденції щодо розвитку загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності. Як засвідчують статистичні дані зі звітів МОН України, ЗНЗ приватної форми власності становили лише 0,01 % від загальної чисельності загальноосвітніх шкіл. Якщо в 2002–2003 н. р. 267 приватних шкіл відвідували 21 678 учнів, то в 2007–2008 н. р. кількість таких освітніх закладів зменшилася до 245, а чисельність учнів, навпаки, зросла до 23 656 [278; 279].

Аналіз репрезентованих статистичних даних свідчить про те, що стандартизація змісту освіти, нормативні вимоги до ліцензування діяльності загальноосвітніх шкіл приватної форми власності спричинили зменшення кількості приватних загальноосвітніх закладів освіти I ступеня, а чисельність учнів у таких закладах зросла. Очевидними на цьому етапі є зростання суспільних і державних вимог до якості освітніх послуг, які надавали загальноосвітні школи приватної форми власності

На 2-му етапі (2007–2018) – урізноманітнення типів і структур загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності II періоду (2000–2018) – розвиток мережі загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної

форми власності відбулося значне збільшення різних типів і структур загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності.

З'ясовано, що упродовж 2007–2008 рр. мережа загальноосвітніх шкіл приватної форми власності активно розвивалась, що зумовлювалося стрімким зростанням населення насамперед у великих містах. Результати соціологічного опитування «Освіта очима громадян», яке проводилось на замовлення Міністерства освіти і науки України, засвідчують, що 37 % опитаних батьків мають бажання навчати своїх дітей у приватній школі; більше 50 % із них погоджуються фінансувати якісну загальну середню освіту, як уточнює Л. Паращенко [218; 219].

Найбільш чітко ця тенденція виявлялася в Києві – саме столиця посідала лідерську позицію за кількістю приватних шкіл в Україні. Тут склалася ситуація здорової конкуренції між державними школами та інноваційними типами загальноосвітніх шкіл приватної форми власності. У цих школах упроваджували кращі європейські та світові освітні практики. Тому простежуємо зростання іміджу приватних ЗНЗ, що впроваджували новітні технології організації освітнього процесу, індивідуалізацію навчання, додаткові освітні послуги, широкий спектр викладання іноземних мов.

Аналіз статистичних даних [255; 278; 279] дає підстави вважати, що на 2-му етапі (2007–2018) II періоду (2000–2018) увага здебільшого приділялась якості забезпечення шкільної освіти учнів приватних шкіл, а тому зменшення їх кількості загалом суттєво не вплинуло на різке зменшення чисельності учнів у них. Зростання мережі загальноосвітніх шкіл приватної форми власності знову простежуємо у 2015–2016 н. р., коли кількість загальноосвітніх навчальних закладів приватної форми власності зі 170 шкіл, де навчалось 20 274 учнів, зростає до 180 (23 466 учнів). У 2016–2017 н. р. вже діяло 190 шкіл (27 480 учнів). Наприкінці 2-го етапу – урізноманітнення типів і структур загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності, що відносимо до II періоду досліджуваного явища, у 2018 р. порівняно із 2016 р. кількість приватних шкіл зросла на 37,5 %. Так, 2018–2019 н. р. в Україні відкрилося

29 нових приватних шкіл, а загальна їх кількість становила 228. У цих школах навчалося 32,8 тис. учнів, що на 5,4 тис. учнів, або на 19,5 %, більше ніж у 2017–2018 н. р. Загалом зростання показників на 86,3 % свідчить про позитивну динаміку [255]. Результати статистичного огляду узагальнено в *табл. 1.5*.

Таблиця 1.5

**Динаміка розвитку приватних шкіл в Україні
упродовж II періоду (2000–2018)**

Навчальний рік	Кількість шкіл	Кількість учнів
2000/2001	229	20 334
2002/2003	267	21 678
2004/2005	229	20 300
2005/2006	272	25 364
2007/2008	245	23 656
2008/2009	226	21 857
2009/2010	218	20 500
2010/2011	208	19 241
2011/2012	204	19 287
2012/2013	205	19 152
2013/2014	199	19 501
2014/2015	167	17 863
2015/2016	170	20 274
2016/2017	180	23 466
2017/2018	199	27 480
2018/2019	228	32 832

Джерело: складено автором за даними ЦДАВО України, ф. 166, оп.17, спр.130; оп 18, спр.100 [278; 279].

Відповідно до суспільних потреб та запитів батьків щодо освіти їхніх дітей у хронологічних межах дослідження простежується як позитивна (зростаюча), так і негативна (гальмівна) динаміка розвитку загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності в Україні в хронологічних межах

дослідження. Статистичні дані за 2016–2017 н. р, що подано в *додатку Б* підтверджують позитивну динаміку зростання.

Зауважимо, що починається активний розвиток мережевих шкіл, як-от:

- КМДШ (міста Київ та Львів) [333];
- «Еколенд» (м. Львів, 2 школи) [116];
- «Школа вільних та небайдужих» (м. Львів, 2 школи) [331];
- католицькі школи (міста Івано-Франківськ та Львів) [147; 336];
- Think Global (найбільша мережа приватних шкіл в Україні, яка налічує 25 закладів по всій території України) [350].

Розвиток зазначених приватних шкіл дає підстави вважати, що батьки були задоволені результатами надання освітніх послуг. Тобто їхні очікування є виправданими, часто неочікувано приємними, оскільки учні навчаються в особливій атмосфері, що надихає та сприяє розкриттю їхніх здібностей.

Здебільшого в кожному загальноосвітньому приватному закладі діють різноманітні мотиваційні системи оцінювання (класна та шкільна валюта тощо), що подано в *додатку В*. Цікавим для учнів є різноманітні уроки, що прописані в навчальних планах: дебати, театр, дизайн, кулінарія, шахи, їзда на велосипеді, урок щастя та ін. У кожної дитини – індивідуальна траєкторія розвитку та досягнень академічних успіхів, які фіксуються у свідоцтвах досягнень (*додаток Г*).

Окрім високих академічних результатів у точних, лінгвістичних та природничих науках, діти набувають навичок реального життя – спілкування, взаємодії, роботи з інформацією, планування власного часу (тайм-менеджменту) та вміння бачити важливе.

Також у приватних школах працюють цікаві гуртки, проводяться щоденні прогулянки на свіжому повітрі, регулярні мандрівки, забезпечується якісне харчування, організовуються табори (осінні, зимові, весняні та літні). Учні обирають собі роль, котра їм під силу, та роблять реальний внесок у життя маленького шкільного світу, поступово розширюючи межі своїх можливостей та навичок.

Часто кваліфікація приватних шкіл підтверджена міжнародними дипломами (за стандартами АМІ та АМС), як у школі DISCOVERY (Монтессорі) [345].

Приватні загальноосвітні школи умовно можна розподілити на дві групи:

– ті, що давно діють на ринку. Це школи, відкриті ще в 1990-х роках (за пропонованою періодизацією, упродовж I періоду (1991–2000)). Вони вже широко відомі на ринку, мають сформовані класи та максимально використовують свої потужності (завантаженість школи);

– ті, що з'явилися завдяки активній забудові Києва. Більшість девелоперів, які займаються розвитком концепцій повнофункціональних житлових комплексів, закладають у структуру проєкту приватний навчальний заклад. Спочатку він позиціонується як школа для «внутрішнього користування», однак за фактом приймає учнів незалежно від місця проживання. Для таких шкіл характерним є стійке зростання кількості учнів, більш сучасні підходи до освіти, нова матеріально-технічна база.

Буває, що відкриваються й окремі приватні школи, як кажуть, для своїх дітей, які з часом закриваються. Або ж навпаки, є школи, що набувають популярності, як-от НВК «Новопечерська школа». Її вчителі під час карантину, запровадженого 2020 р. через коронавірусне захворювання (COVID-19), проводили уроки для всіх школярів України (і шкіл державної форми власності включно), що транслювалися на телебаченні [205].

«Школа вільних та небайдужих» (м. Львів) під час карантину працювала у форматі онлайн повний робочий день згідно з розкладом, який був затверджений на початку навчального року. Щоправда, враховуючи санітарні норми, уроки тривали по 30 хв, проте перерви були на 10 хв довші. Також був час на другий сніданок, обід та підвечірок. Уроки в першу половину дня проводилися онлайн на платформі Go To Meeting, а після обіду – в записі на YouTube із розширенням лише для певного класу. У роботі часто використовували програми Classtime та Mozabook, що допомагали зробити навчання цікавішим, наочнішим та змістовнішим.

З початком цього навчального року приватні школи Think Global [350] та «Школа вільних та небайдужих» [331] додатково розпочали роботу над розробленням онлайн-середовищ. Тут онлайн повноцінно працює початкова школа. Оплата за такої форми навчання значно менша, оскільки відсутнє харчування, мандрівки, їзда на велосипеді та плавання. Все інше відповідає звичайному розкладу.

Інші, як-от «Школа, Дружня До Дитини» (Школа 3Д), розробили власну модель (додаток Д). Функціонування цієї школи ґрунтується на ідеях трансформації освітнього середовища (зокрема, технологіях STEM) з урахуванням сучасних інновацій, що мають місце у європейській та світових практиках, і досвіду українських педагогів [332]. Школа 3Д ініціює всеукраїнські форуми приватних закладів освіти (2007), міжнародні науково-практичні конференції (2010). Учасниками цих наукових зібрань є приватні загальноосвітні заклади України та незалежні школи Європи. В контексті освітньої діяльності педагоги приватних шкіл обговорюють важливі для їхнього зростання теми: «Синергія сучасної школи», «Освіта й сучасні глобалізаційні процеси: український вимір», «Розмаїття в освіті – яка школа потрібна Україні?», «Переосмислюючи освіту: школа ХХІ сторіччя», «Державно-громадське партнерство в освіті як шлях подолання суспільної та економічної кризи» [332].

Дослідження розвитку в Україні загальноосвітніх шкіл приватної форми власності (1991–2018), уможливило виявити логіку змін у системі шкільної освіти: трансформацію від колективістської (радянської) до особистісно орієнтованої освітньої парадигми, що уможливила розширення освітнього простору та вдосконалення мети, змісту шкільної освіти учнів відповідно до запитів батьків і потреб держави щодо підготовки соціально активних, творчих громадян; нормативного визначення місця загальноосвітніх навчальних закладів приватної форми власності в структурі системи шкільної освіти.

Висновки до розділу 1

За результатами наукового пошуку відповідно до обґрунтованих методологічних підходів з'ясовано та уточнено поняттєвий апарат: «загальноосвітня школа I ступеня», «загальноосвітні навчальні заклади», «заклади загальної середньої освіти приватної форми власності», «динаміка загальноосвітніх шкіл приватної форми власності», «періоди», «етапи», «мережа закладів загальної середньої освіти приватної форми власності».

Виявлено, що заявлені в темі дисертації поняття «загальноосвітня школа I ступеня» введено в науковий обіг 1991 р., «загальноосвітній навчальний заклад I–III ступенів» – 2000 р., «заклад загальної середньої освіти» – 2017 р. Уточнено сутність поняття «розвиток приватних загальноосвітніх навчальних закладів I ступеня», в окреслених територіальних і хронологічних межах осмислюємо його як історико-педагогічне явище (феномен), що характеризується динамікою кількісних і якісних змін, зумовлених запитом суспільства та батьків щодо початкової освіти дітей і підготовки їх до життя в мінливому світі.

За результатами історіографічного та джерелознавчого аналізу виокремлено шість груп джерел: інтерпретаційні, законодавчо-нормативні, наративні, дидактичні, довідкові (словники, статистичні довідники), опубліковані та неопубліковані документи, які регулювали розвиток освітньої галузі та зберігаються в ЦДАВО України (ф. 166, оп. 17, 18).

Виявлено, що тема «Розвиток загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності в Україні (1991–2018)» цілісно не досліджувалася, незважаючи на значний інтерес до означеної проблематики.

Відповідно до виокремлених методологічних підходів і критеріїв розроблено періодизацію розвитку загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності у територіальних і хронологічних межах дослідження. Схарактеризовано два періоди: I період (1991–2000) – становлення законодавчої та нормативної бази діяльності закладів освіти приватної форми власності; II період (2000–2018) – розвиток мережі загальноосвітніх шкіл

першого ступеня приватної форми власності. У кожному періоді запропоновано виокремлювати етапи.

У I періоді (1991–2000) визначено три етапи: 1-й етап (1991–1994) – становлення діяльності приватних загальноосвітніх шкіл I ступеня в системі шкільної освіти незалежної України; 2-й етап (1994–1996) – розвиток варіативних моделей загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності різних типів та структур; III етап (1996–2000) – утвердження приватних загальноосвітніх навчальних закладів в системі освіти України.

У II періоді (2000–2018) виокремлюємо та розглядаємо два етапи: 1-й етап (2000–2007) – зростання гальмівних чинників впливу на розвиток загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності, що значно сповільнило їх розвиток у кількісних показниках; 2-й етап (2007–2018) – урізноманітнення типів і структур загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності, який характеризувався іншими, відмінними від 1-го етапу, кількісними та якісними показниками.

Розвиток загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності в Україні спричинений насамперед запитами суспільства та батьків щодо якісної освіти дітей шкільного віку. У виокремлених і схарактеризованих двох періодах та етапах, що висвітлюють розвиток загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності в Україні (1991–2018), виявлено хвилеподібні коливання показників розвитку, котрі певним чином зумовлювали як продуктивну (зростання якісних та кількісних показників), так і негативну (гальмування поступу) динаміку зрушень.

Основні наукові положення розділу 1 висвітлено в опублікованих працях автора [220; 221; 228; 229; 232; 346].

РОЗДІЛ 2

ФЕНОМЕН ПОСТУПУ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ ПЕРШОГО СТУПЕНЯ ПРИВАТНОЇ ФОРМИ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ (1991–2018-ті роки)

2.1. Становлення загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності в системі освіти України (1991–2000)

Дослідження проблеми становлення загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності здійснено в сув'язі з узагальненням щодо законодавчо-нормативного утвердження їх функціонування в хронологічних межах визначеного в дисертаційному дослідженні I періоду (1991–2000) – становлення законодавчої та нормативної бази діяльності закладів освіти приватної форми власності.

Дослідження ґрунтується на припущенні про те, що нові ідеї щодо утвердження загальноосвітніх шкіл приватної форми власності, урізноманітнення їх типів і структур, визрівали в суспільному середовищі задовго до прийняття законодавчих і нормативних документів, які регулювали діяльність цих закладів освіти. Ці міркування ґрунтуються на прикладі створеного 1988 р. ліцею «Гранд» (м. Київ). Детальнішу інформацію про цей перший в Україні загальноосвітній заклад приватної форми власності подано в підрозділі 1.2.

Становлення загальноосвітніх шкіл приватної форми власності – це процес, зумовлений насамперед соціально-економічними чинниками в умовах деранянізації, деполітизації системи шкільної освіти та розбудови ринкової економіки й законодавчого унормування приватної форми власності, зокрема й у галузі шкільної освіти.

В оновленому та доповненому Законі України «Про освіту» у п. 4 статті 36 вперше уточнено норму про реорганізацію та ліквідацію загальноосвітніх шкіл приватної форми власності відповідно до чинного в ті роки законодавства, у тому числі й Закону України «Про загальну середню

освіту» [128; 130]. Прийняття 1993 р. Державної національної програми «Освіта» («Україна ХХІ століття») зумовило якісний поступ загальноосвітніх шкіл. У законодавчому руслі загальноосвітня школа набула статусу загальноосвітнього навчально-виховного закладу, було виокремлено норму поділу загальноосвітніх навчально-виховних закладів на заклади нового типу: гімназії, ліцеї, школи або класи для обдарованих дітей, приватні та недільні школи [81; 84]. Основні положення Державної національної програми «Освіти» («Україна ХХІ століття») введено в дію постановою Кабінету Міністрів (05.04.1994 р.), зокрема затвердженим Положенням про порядок створення, реорганізацію і ліквідацію навчально-виховних закладів. У цьому документі врегульовано право приватних осіб – засновників загальноосвітніх шкіл (загальноосвітніх навчально-виховних закладів) різних типів відкривати їх, визначати шкільний компонент змісту шкільної освіти учнів, напрям релігійної освіти (для релігійних шкіл), форми співпраці з органами місцевого самоврядування [236].

У Законі України «Про загальну середню освіту» (зі змінами та доповненнями) (1999) затверджено офіційний статус приватних закладів загальної середньої освіти, перелік засновників: приватні особи, культурні спільноти та релігійні організації (за наявності зареєстрованого Статуту) [128]. Окремі положення Закону інплементовано в документ Комплексний план заходів щодо розвитку загальної середньої освіти в 1999–2012 роках, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 11.03.1999 р. № 348 [151]. Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про загальноосвітній навчальний заклад» від 14.06.2000 р. надано право засновникам затверджувати робочі навчальні плани та умови зарахування учнів [235].

Вивчення законів України «Про освіту» та «Про загальну середню освіту» (зі змінами та доповненнями) дає підстави стверджувати про еволюційний характер становлення й розвитку загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної

форми власності в Україні в 1990-ті роки у контексті розбудови системи шкільної освіти доби незалежної України [128; 129; 130; 133].

Вивчення теоретичних праць, дидактичних джерел (навчальні плани, програми, методичні розробки, авторські підручники та посібники) дало змогу зробити ретроспективний огляд діяльності приватних загальноосвітніх шкіл різних типів [147; 294; 331].

У контексті дисертаційного дослідження значний інтерес становить діяльність створеної 1991 р. на базі Дитячого центру «Плекальня» (м. Київ) приватної початкової школи повного дня з поглибленим вивченням іноземних мов (англійської, німецької, французької) за авторськими методиками [335]. У закладі впроваджували вивчення іноземних мов відповідно до нормативних положень МОН [195]. Ця приватна школа забезпечувала умови для гармонійного розвитку учнів на засадничих принципах індивідуального підходу. З метою розвитку творчих здібностей учнів педагоги цієї школи використовують комплексні програми, що забезпечують інтерактивне навчання в ігровій формі. Школа працює у форматі повного дня (з понеділка до п'ятниці, з 9:00 до 18:00). Пізніше вона реструктурована в Центр розвитку дітей та підготовки до школи [335].

Привертає увагу в аспекті дослідження робота авторської загальноосвітньої школи «Тривіта», що 1991 р. була започаткована в м. Львові як перша приватна авторська загальноосвітня школа (ЗОШ) українознавчого змісту. Засновницею цього освітнього закладу, автором проєкту та першим директором була відомий педагог Марія Чумарна. Діяльність цієї школи здійснюється відповідно до місії та візії – практичного втілення гуманістичної концепції освіти, провідних ідей і технологій особистісно орієнтованого навчання, що реалізує у єдності всі компоненти змісту навчання (знання, уміння, способи творчої діяльності й емоційно-ціннісну єдність із навколишньою дійсністю). Гуманістична мета діяльності навчального закладу полягає в забезпеченні запитів громадян, суспільства і держави щодо догляду, оздоровлення, виховання, розвитку та навчання дітей шкільного віку

(відповідно до I–III ступенів). Загальноосвітня школа I ступеня діяла у структурі школи I–III ступенів приватної форми власності. У школі значна увага приділена формуванню різнобічної інтелектуально розвиненої та високоморальної особистості з національною самосвідомістю.

Приватна авторська ЗОШ «Тривіта» вибудовувала навчально-виховну діяльність згідно із загальнолюдськими принципами, сприяла розкриттю здібностей, талантів учнів, формуванню їхнього творчого мислення, створювала умови для різноманітного та вільного розвитку кожного учня згідно з його нахилами та можливостями, про що йдеться в праці «Світ малого українця» [329]. Таким чином, описаний вище досвід функціонування освітньо-педагогічної моделі школи Марії Чумарної ґрунтується на засадах комплексного українознавства, задіювання в практику виховання і всебічного творчого розвитку дітей основ етнопедагогіки. Зокрема, саме про педагогічний феномен такої авторської школи йдеться у статті М. Проц [253].

Функціонування загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності розглядаємо в перебігу розбудови нових типів шкіл. Для вибудовування шкільної вертикалі в контексті забезпечення повної загальної середньої освіти учнів цих років створювались професійно орієнтовані школи-ліцеї, гімназії, у структурі яких не було початкової школи I ступеня. Так, згідно з рішенням Виконавчого комітету Київської міської Ради народних депутатів від 28.05.1991 р. № 266 створено «Київський ліцей бізнесу» як інноваційний загальноосвітній навчальний заклад (ЗНЗ), що забезпечував навчання, виховання й підготовку учнів до управління та діяльності у сфері бізнесу. Інноваційний характер освітньої діяльності в ліцеї полягав в ініціюванні технологічно-педагогічних і соціальних перетворень, сприянні особистісному розвитку учнів і розкриттю їхнього інтелектуального, творчого та лідерського потенціалу. Освітній процес у навчальному закладі відповідав пріоритетним цінностям – здоров'я, відкритості, відповідальності та лідерства. Значна увага приділялася збагаченню освітнього середовища, що сприяє формуванню в

ліцеїстів життєвих компетентностей, готовності до досягнення успіху в різних сферах особистої та суспільної діяльності [148].

Проте актуальною була проблема наступності між початковою, основною і старшою школою. У столиці України 1992 р. було юридично оформлено діяльність першої школи-дитячого садка «Лісова казка» (приватної форми власності) з поглибленим вивченням іноземних мов. Пізніше на її базі відкрито гімназію «Апогей». Місія цього загальноосвітнього навчального закладу (приватної форми власності) полягала в створенні умов для задоволення запитів сім'ї та суспільства щодо всебічного фізичного, психічного та освітнього розвитку дітей з урахуванням національних та регіональних особливостей, творчих обдарувань дітей, їхнього безперервного навчання та виховання в дошкільному та шкільному віці. Цей навчальний заклад вирізнявся з-поміж інших кількома особливостями, оскільки забезпечував: функціонування особистісно орієнтованого освітнього середовища з метою імплементації державної політики в галузі освіти; реалізацію наступності для здобуття дошкільної та початкової шкільної освіти (рівень державних стандартів); поглиблене вивчення іноземних мов; умови для самовираження дитини в різних видах діяльності [15].

З'ясовано, що найбільша кількість новостворених у ці роки загальноосвітніх шкіл приватної форми власності, зокрема й I ступеня, фіксувалася в Києві. Серед них можемо назвати мультипрофільну приватну школу «Афіни», створену 1994 р., з інакшою, ніж у державних школах, організацією навчально-виховного процесу. Уперше на пострадянському освітньому просторі в школі «Афіни» кількість учнів у класах (групах) не перевищувала 15 осіб. Для налагодження партнерської взаємодії з батьками з метою долучення їх до освітнього процесу, супроводу своїх дітей у школі введено віртуальні щоденники. Батьки мали змогу переглядати на вебсайті досягнення своїх дітей. Структуру освітнього процесу становили уроки, а також спектаклі, екскурсії, предметні тижні, свята, студії, секції, ділові ігри, майстер-

класи, оскільки школа діяла як багатoproфільна. Кожен предмет – це результат спільного вибору батьків і дітей відповідно до їхніх здібностей та бажань [23].

Вивчення шкільної документації, інформації про діяльність новостворених загальноосвітніх шкіл приватної форми власності дає підстави для аргументів на користь поступу шкіл-гімназій (середина 1990-х років), у їх структурі діяли школи I ступеня (початкові). У Львові 1995 р. відкрито два перші класи в середній загальноосвітній школі-гімназії «Відродження» приватної форми власності. Класи комплектувались з розрахунку 16 учнів. Гуманітарна спрямованість змісту навчання учнів упроваджувалась із першого класу. Вже на цьому рівні учні вивчали англійську мову, а з п'ятого класу – другу іноземну за вибором (німецьку або французьку) та основи інформатики. Педагогічний колектив реалізував місію гуманітаризації, інтеграції й екологізації змісту загальної середньої освіти, створення сприятливих умов для всебічного розвитку творчих задатків учнів; підготовки до життя духовної, культурної особистості громадянина України та європейської спільноти.

За бажанням батьків школа працювала повний день (з 9 до 19 години, що засвідчує пріоритетність наступності між початковою школою I ступеня та основно – II ступеня. У цій школі друга половина дня – час для виконання домашніх завдань, змістовного відпочинку, занять у спортивних секціях та гуртках за інтересами.

У початковій школі основна увага приділялась гармонійному розвитку учнів, цілісності знань про природу та людину, формуванню загальнолюдських і національних цінностей, розвитку творчих здібностей. Організація навчально-виховного процесу в школі I ступеня здійснювалась відповідно до таких принципів: гуманізації, індивідуалізації, активізації розумової діяльності учнів, стимулювання учнів до самопізнання і саморозвитку, проблемного підходу до навчання; реалізації творчих здібностей учнів у діяльності (гуртки, факультативи, дослідницька робота).

У цій школі на чільному місці було виховання громадянина України. Тому навчально-виховна робота збагачувалась такою діяльністю: розвиток в

учнів культурної ідентичності та патріотичних почуттів до свого краю, держави, історичної пам'яті та відродження національно-культурних традицій українського народу і міжкультурне спілкування.

Для поступу школи-гімназії «Відродження» характерним є пошук продуктивних шляхів освітньої діяльності, а саме: участь у педагогічному експерименті «Комплексна програма розвитку дітей «Росток»; вивчення другої іноземної мови (французької чи німецької); упровадження курсу «Менеджмент та основи підприємницької діяльності» [47].

Становлення загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності під час 1-го етапу (1991–1994) I періоду (1991–2000), про що йшлося в підрозділі 1.2, відбувалось за достатньо сприятливої суспільної підтримки. Зазначимо, що науковим середовищем тих років підтримувалися ідеї розвитку загальноосвітніх шкіл приватної форми власності. Соціальне середовище, насамперед батьки, актуалізували запити щодо створення нового типу загальноосвітньої школи, у якій би поєднувалися дошкільне виховання дітей і навчання в початковій школі. Особливості функціонування нового типу освітнього закладу розглядаємо на матеріалі заснованої 1996 р. в м. Івано-Франківську Приватної школи-садка «Перша ластівка» [334].

Візії школи-садка «Перша ластівка»: навчити дитину вчитися; створити умови для розвитку потенціалу кожного суб'єктів освітнього процесу – і вчителя, і дитини; змінити підхід до навчання на ціннісних засадах.

Завдяки доцільно організованій діяльності педагогічного колективу створено освітній заклад нового типу, де було затишно дітям, а педагоги були справжніми друзями, які вели дітей у діяльне життя.

Пошук ефективних шляхів діяльності відповідно до тогочасних суспільних пріоритетів і потреб батьків щодо освіти їхніх дітей зумовив співпрацю цього освітнього закладу з Програмою всебічного розвитку дитини «Крок за кроком» Міжнародного фонду «Відродження». Учителі та керівники школи вивисували свій професійний рівень на семінарах-тренінгах, ділилися

власними професійними напрацюваннями в професійних осередках Івано-Франківська та України.

Педагоги вибудували власну особистісно зорієнтовану модель «школа – дитячий садок», що сприяла розкриттю потенціалу кожної особистості в дошкільному та молодшому шкільному віці. У «Першій ластівці» особистісно орієнтована модель дошкільної та початкової освіти уможливила реалізувати ідею творчого партнерства вчителя та дитини, надала змогу враховувати потреби та інтереси учнів, запроваджувати індивідуальний стиль навчання згідно з типом їхнього інтелекту.

Вивчення писемних джерел з архіву школи, інформації з офіційного вебсайту дає підстави вважати, що розвиток школи визначався впровадженням педагогами в освітній процес сучасних освітніх технологій, а саме:

- розвивального навчання за Ельконіним та Давидовим (учитель Л. Загрійчук);
- розвитку критичного мислення (учителі Г. Милосердова, Л. Москаленко, О. Тишко, І. Магас);
- формування образного мислення (учитель Л. Загрійчук);
- запобігання насиллю над дітьми (учитель Г. Милосердова);
- правового виховання (учитель О. Бублинська);
- адаптації дітей з особливими потребами в освітній процес школи (елементи інклюзивної освіти) (учителі О. Бублинська, Т. Мирошніченко).

З 1997 р. (понад десять років поспіль) школа-садок мала статус експериментального майданчика національного рівня з питань особистісно орієнтованого навчання нового покоління творчих особистостей. Саме таким було педагогічне кредо «Першої ластівки»: виховати справжніх патріотів з високим інтелектуальним потенціалом; навчити дітей здобувати знання і користуватись ними, знаходити вихід із нестандартних ситуацій, критично мислити, приймати рішення і відповідати за них; сприяти зростанню вихованців як людей шляхетних, глибоко інтелігентних, котрі вірять в успіх, вірять у себе. Діяльність цієї школи доводить: успішну особистість може

виховати тільки успішний учитель. Тож саме такі педагоги працюють у професійній новаторській команді «Першої ластівки».

Учителька цієї школи Лариса Загрійчук пройшла міжнародну атестацію за Програмою «Step by Step». Її педагогічна діяльність є зразком використання та розвитку демократичних інноваційних технологій. Сертифікація в розумінні Міжнародної асоціації «Крок за кроком» – це відзначення вчителів і визнання якості їхньої практики згідно зі стандартами цієї Міжнародної асоціації [242].

На інноваційний розвиток «Першої ластівки» впливала дослідницька діяльність педагогічного колективу в сув'язі з українськими науковцями та провідними практиками щодо використання в освітньому процесі здобутків зарубіжних педагогів, а саме: виявлення здатності до сприйняття та прийняття об'єктивних змін; розвитку критичного мислення і готовності до власного правильного вибору; виявлення проблеми та засобів і шляхів її подолання; створення умов для розвитку творчих здібностей, уяви та творчої діяльності; готовність до співпраці в групі; служіння людині та суспільству [334].

Відповідно до висвітлених вище завдань вибудовувалися навчальні плани, освітні програми для учнів початкової школи (I ступеня). Зміст навчання формувався згідно з тогочасними досягненнями психології, педагогіки, фізіології. На відміну від традиційних загальноосвітніх шкіл I ступеня, в організації освітнього процесу брали до уваги співпрацю з батьками та громадськими спільнотами задля кращого співвіднесення цілей навчання та виховання дітей. Школа реалізувала наскрізну ідею значущості готовності та активності дитини задля її всебічного розвитку [242]. Відповідно до візії «Першої ластівки» змінилися й роль учителя: від ретранслятора інформації щодо формування знань, умінь і навичок учнів до тьютора, фасилітатора, який створює педагогічно доцільні умови та дидактичні матеріали для навчання, виховання й розвитку кожного учня. Важливою була позиція навчального закладу щодо педагогічного супроводу дитини, прийняття вчителем її природної індивідуальності.

Педагоги школи провели понад 80 семінарів-тренінгів для вчителів та вихователів дошкільних закладів у містах Запоріжжі, Миколаєві, Одесі, Ірпені, Луцьку, Тернополі, Рівному, Ужгороді, Чернівцях, Хмельницькому, Нетішині та ін. Також «Перша ластівка» систематично проводить семінари-тренінги з педагогами міста, області, а вчителі Т. Мирошниченко та О. Бублинська проводили тренінги в Азербайджані, Молдові, Білорусі.

Ця школа має декілька відмінних від інших освітніх закладів рис. Насамперед тут учні й учителі є партнерами: учитель допомагає, скеровує дитину, вчить її відкривати для себе світ. Крім того, це школа-садок з малою наповнюваністю класів та дошкільних груп, у яких навчаються та виховуються по 8–15 дітей. Створено відповідне навчально-виховне середовище. Педагог має можливість бачити, розуміти й чути кожну дитину. А тому й діти тут відкриті, щирі, безпосередні, з належним рівнем самооцінки. Школа-садок «Перша ластівка» є моделлю особистісно зорієнтованого освітнього закладу повного дня. Діти мають можливість не лише засвоїти державний компонент, а й здобути додатково знання з двох іноземних мов, логіки, основ економіки, християнської етики, світогляду, довкілля тощо. В другій половині дня працюють секції, зокрема шахова, гуртки за інтересами (хореографічний, драматичний), танцювальна, музична, художня студії, проводяться арт-терапія, казкотерапія, піскотерапія.

«Перша ластівка» утримується на кошти батьків, міжнародних фондів, громадських організацій. Педагоги тісно співпрацюють з батьками, батьки є безпосередніми учасниками навчально-виховного процесу. Дієвою є батьківська рада.

Приватна школа-садок «Перша ластівка» дітям з дошкільного віку прищеплює впевненість у собі, недаремно ж і гасло має: «Повір у себе і досягнеш успіху!» Кожна дитина, вважають тут, має право і на успіх і на помилку. Впевненість у тому, що тебе зрозуміють, підтримають, віра в себе допомагає учням долати перешкоди, досягати перемоги. Свого часу американський психолог Я. Глесіс писав, що дитина, яка зазнала успіху в

ранньому дитинстві, буде успішною протягом усього життя. І це дійсно так. Адже «ластів'ята» мають свої перемоги. Так, 2007 р. 100 % учнів виконали тест зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО) з української мови на відмінно (200 б.). «Перша ластівка» очолила загальноукраїнський рейтинг шкіл за результатами ЗНО з української мови. Вісім років заклад входить у п'ятірку кращих шкіл міста за результатами ЗНО з української мови, математики, біології, хімії, історії, англійської мови. Медалісти підтверджують під час ЗНО свої високі здобутки. Випускники школи – студенти престижних закладів вищої освіти (ЗВО) України та інших країн світу.

Школа-садок має свій гімн «Відкриває ластівка весну», слова до якого написала українська поетеса та педагог Марія Чумарна, а музику – Роман Семаньків, учитель музики та батько учня Данусика Семаньківа. Гімн школи, за визначенням дітей, «найкраща пісня, яку вони знають» [334].

Заклад має свої традиції. Неповторним є свято «Сто днів навчання в школі!». Його люблять і діти і дорослі. До цього дня проходять вибори шкільного парламенту, конкурс у номінаціях «Кращий учень», «Кращий спортсмен», «Кращий танцюрист» тощо. У день свята всі особливо відчують, що найголовніші в школі – учні, а найпочесніша номінація – «Кращий учень». Переможці номінацій одержують сертифікати, подарунки, а всі учасники свята – солодкі призи.

Школа співпрацює з громадськими організаціями, фондами, зокрема Всеукраїнським фондом «Крок за кроком» (м. Київ), Міжнародним центром перспективних досліджень (м. Київ), проєктом «Голос громадськості» (м. Київ), «Освітнім центром «Перспектива» (м. Івано-Франківськ), Міжнародним фондом «Відродження» (м. Київ), Британською радою (м. Львів).

Сутність феномену загальноосвітніх шкіл приватної форми власності, зокрема I ступеня, полягає в пошуку й реалізації таких форм взаємодії з батьками, що впливають на створення сприятливого освітнього середовища. Варто зауважити, що репрезентовані вище школи напрацювали досвід плідної

співпраці з батьками учнів та особами, які їх замінюють. Це важливо насамперед тому, що саме в сім'ї, де зростає дитина, як зазначено в статті 59 Закону України «Про освіту» [130], закладаються моральні основи становлення особистості дитини. Батьки, родина створюють фундамент для духовного, економічного та соціального зростання особистості, громадянина. Цьому є пояснення – сім'я відтворює різні моделі конкретних суспільно-історичних періодів. Тому саме сім'я продукує властиві для певного часу цінності, а економічні зрушення, демографічні стани, суперечливі тенденції в культурному та політичному житті впливають на її життєдіяльність і виховні цілі стосовно дітей [230].

Знаменно, що пріоритетові виховання дітей у сім'ї присячували свої праці знані педагоги й дослідники. Серед цієї плеяди можемо назвати декілька відомих імен – це Я. Корчак («Як любити дітей», 1976 та «Право на повагу», 1996); М. Стельмахович («Народна педагогіка», 1995, «Українська родинна педагогіка», 1996 та «Вибрані педагогічні твори. Т. 2: Українська етнопедагогіка», 2012), В. Сухомлинський («Серце віддаю дітям», 2012, «Сто порад учителеві», 1988) [164; 165; 283; 284; 285; 291; 292].

У контексті означеної проблематики опираємось на теоретичне осмислення українським ученим М. Стельмаховичем ролі сім'ї та її впливу на формування базових цінностей дитини. Сім'я, як зауважує дослідник, виступає провідною інституцією у формуванні особистості дитини. Причому тільки та сім'я має позитивний вплив, яка допомагає дитині відчувати себе рівноправним членом цієї сім'ї. Дитина, яка виростає в атмосфері родинної любові, сприймає свої права та обов'язки, з розумінням і співпереживанням ставиться до інших людей. Саме в таких сім'ях діти щиро цінують поради і сприяння батьків, наслідують їх особистий приклад.

Родинне виховання, на переконання М. Стельмаховича, завжди досягає свого повного довершення тоді, коли воно здійснюється у єдності з педагогічним впливом педагогів та громадськості. «Родина і школа – дві могутні сили виховання», – писав педагог [285]. Родинне виховання повинно

духовно збагачувати дитину, формувати її як особистість, впливати на її розвиток. Пробуджувати добрі почуття, сприяти виробленню морально-етичних норм співжиття у суспільстві, формувати майбутнього громадянина незалежної держави Україна. Тому, радить автор, важливо заглиблюватися в зміст народного родинознавства задля повернення цього чудового винаходу людства у наше повсякденне життя [285, с. 15].

У загальноосвітніх школах приватної форми власності проблема особливостей впливу сімейного виховання на формування особистості дитини залишається актуальною і сьогодні. Батьки зацікавлені у єдиних зі школою цілях навчання та виховання дітей.

Оскільки мета виховання підростаючого покоління – формування всебічно розвиненої особистості, сім'я, як і школа, здійснює всі напрями виховання: моральне, розумове, трудове, естетичне та фізичне. Батьки насамперед зацікавлені у вихованні здорової дитини. Фізичне, психічне та соціальне здоров'я є мірилом благополуччя людини. Складність цього завдання полягає в тому, що воно вирішується, як правило, засобом добре усталених у духовно-моральному аспекті життя сім'ї, суспільного ладу, а також прикладу батьків. Отже, духовність виховується духовністю, мораль – моральністю, честь – честю, гідність – гідністю. З огляду на зазначене зрозуміло, чому приватні загальноосвітні заклади виявляли значний інтерес до родинного виховання.

Упровадження в зміст початкової освіти учнів здобутків українських учених у галузі етнопедагогіки, зокрема М. Стельмаховича, сприяє збагаченню навчання та виховання учнів. Важливо, що вчений увів у науковий обіг поняття «українська фамілістика» (з *лат.* сім'я, рід, родина). На його думку, українська фамілістика – це набуті в процесі історичного розвитку «родинного життя знання і практичний досвід українського народу в галузі організації шлюбу та створення міцної, здорової та щасливої сім'ї» [284, с. 43–44].

У загальноосвітніх школах I ступеня приватної форми власності в роботі з батьками використовували провідні ідеї родинного виховання, виосновані в ті

роки М. Стельмаховичем: «виховання повинно зробити людину здатною до досягнення її призначення» [284, с. 92]; здорова і щаслива дитина – це особистість із багатограними знаннями й високими духовно-моральними якостями, патріотичними почуттями та працьовитістю; родинне виховання – це послідовна діяльність батьків, спрямована на досягнення гарного виховання своїх дітей [284]. Ученим обґрунтовано складники процесу родинного виховання: мету, завдання, зміст, принципи, методи, прийоми, організаційні форми виховання.

З'ясовано, що родинне виховання було затребуваним у 1991–2000 рр., що умовно відносимо до I періоду з теми дослідження. Провідні ідеї родинного виховання дітей висвітлено в нормативному документі того часу – Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття») та уточнено таке: одним із основних шляхів реформування виховання є організація родинного виховання та освіти як важливої ланки виховного процесу і забезпечення педагогізації батьків [81, с. 8–19].

Студіювання феномену поступу загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності дало підстави виокремити сутнісні характеристики цього явища в системі шкільної освіти України. Сучасні вчені О. Сидоренко [271] і В. Астахова [22, с. 34–37] у власних дослідженнях характеризують відмінності, притаманні приватним навчальним загальноосвітнім закладам, та порівнюють їх із тими, що належали до державної форми власності. Автори праць: «Становлення приватної освіти як невід'ємний елемент реформаційного процесу в Україні» [271], «Місце і роль приватних закладів в Українській національній системі освіти» [22] виокремлюють низку відмінностей щодо виконання школами приватної форми власності соціальної функції – поєднання запитів суспільства та потреб і замовлення на освіту дітей батьками, що фінансується їхнім приватним коштом; суб'єктність закладів освіти приватної форми власності в розвитку громадянського суспільства. Щодо форм фінансування приватних загальноосвітніх шкіл (I ступеня включно), можна назвати такі: самофінансування з фондів оплати за навчання, платних освітніх

послуг, внесків меценатів, фінансового сприяння українських та міжнародних фондів підтримки освіти.

За результатами аналізу теоретичних джерел і практик функціонування у педагогічному вимірі з'ясовано: загальноосвітні школи приватної форми власності здебільшого характеризуються невеликим учнівським контингентом, поділом на класи (групи) з малою наповнюваністю учнів (10–15 осіб), забезпеченням умов для індивідуальних форм організації освітнього процесу та навчання, впровадженням особистісно зорієнтованих освітніх практик та різноманітних інновацій, партнерської суб'єкт-суб'єктної взаємодії між батьками, вчителями, учнями, суспільними осередками.

У становленні загальноосвітніх шкіл приватної форми власності як важливого напрямку реформування шкільної освіти в Україні В. Журавський у статті «Два сектори освіти – одна мета» [123, с. 6] виокремлює продуктивні ідеї, що вирізняють ці заклади, а саме: швидке реагування на потреби ринкової економіки, можливість оновлення змісту освіти (введення інноваційних навчальних предметів), добір професійних фахівців (диференційована оплата праці), упровадження сучасних педагогічних технологій. Також автор публікації висловлює слушну пропозицію щодо необхідності розроблення й упровадження конкурсної моделі фінансування загальноосвітніх шкіл незалежно від їх форми власності.

У контексті дослідження з теми дисертації з'ясовано, що в науковому середовищі існують різні трактування та оцінки діяльності загальноосвітніх шкіл приватної форми власності. Так, Т. Фініков у статті «Сучасна вища освіта: світові тенденції і Україна» виосновує думку щодо негативного впливу надмірної опіки та втручання батьків в освітній процес приватних шкіл, а також невиправдані фінансові витрати, надмірне захоплення чужим досвідом і саморекламою [306, с. 153].

Сучасні науковці не мають єдиної усталеної позиції щодо співвідношення позитивних і негативних оцінок і показників діяльності загальноосвітніх шкіл

приватної форми власності. У контексті теми дослідження не знайдено праць, які би містили необхідну інформацію з цього питання.

Окремі аспекти становлення приватної освіти в Україні, дотичні до теми дослідження, відображені в монографії зарубіжного автора, американського політолога та соціолога Дж. Стетара («Оновлення та реформа вищої школи: приватна вища освіта в Україні у 1991–1996 рр.») [286]. У праці подано результати комплексного дослідження періоду становлення приватної освіти в Україні та висвітлено деякі компаративні характеристики на матеріалах зарубіжних країн. На думку Дж. Стетара, гальмівним чинником становлення закладів освіти різних рівнів (приватної форми власності) слугувала відсутність у ті роки чіткої державної стратегії розвитку освітньої галузі, поступ закладів освіти, зокрема і шкільної, стримувала висока ставка оподаткування (до 70 %), несприятливе для закладів освіти приватної форми власності нормативне регулювання, ментальне несприйняття приватної форми власності як на рівні значної частини соціального середовища, так і державних структур.

Дослідження актуальних проблем управління закладами загальної середньої освіти приватної форми власності висвітлено в праці Л. Калініної «Проблеми управління приватними школами» [143]. Особливість управління науковець пов'язує з тим, що кожна приватна школа формулює пріоритетні педагогічні ідеї, що дають змогу вибудувати цілісну концепцію роботи. Відповідно до концепції такі заклади освіти уточнюють мету і цілі, визначають засоби їх реалізації, інноваційний інструментарій, прогностичні результати. У статті автор виокремлює гальмівні чинники розвитку загальноосвітніх шкіл приватної форми власності. До таких чинників віднесено недосконале фінансування державного компонента загальної середньої освіти учнів, необґрунтовані ціни на оренду шкільних приміщень, слабкість нормативно-правової бази щодо регулювання функціонування приватних загальноосвітніх шкіл [143, с. 101].

Суголосні до попередньої статті думки щодо розвитку загальноосвітніх шкіл приватної форми власності висвітлює Л. Карамушка у статті «Приватна

школа: актуальні проблеми психології управління» [146]. Авторка публікації аргументує думку щодо необхідності прийняття концептуальних основ функціонування та поступу загальноосвітніх шкіл приватної форми власності, нормативно-правового регулювання співпраці приватних шкіл із закладами освіти різних освітніх рівнів і форм власності, насамперед із державними загальноосвітніми школами, системи добору професійних фахівців, удосконалення роботи з батьківською спільнотою [146, с. 65].

Вивчення наукових праць, що виходили друком у періодичній педагогічній пресі – журналах «Шлях освіти» (1995–2012), «Рідна школа» (1992–2018), «Педагогіка і психологія» (1993–2018), «Початкова школа» (1991–2018), «Директор школи, лицею, гімназії» (1999–2018), рукописних матеріалів з архівів, інформацій, бібліографічних довідок, висвітлених на офіційних вебсайтах загальноосвітніх шкіл приватної форми власності, – усе це дало змогу з'ясувати, що згідно із запропонованою в підрозділі 1.2 періодизації впродовж I періоду (1991–2000) склалися достатньо сприятливі соціально-економічні, законодавчо-нормативні та педагогічні умови становлення приватних ЗНЗ (також I ступеня). Проте розвиток цих освітніх закладів був хвилеподібним через відсутність цілісної стратегії розвитку соціально-економічної сфери та систематичні зміни векторів соціально-освітньої політики.

В історичному відрізку 1991–2000 рр. в умовах формування ринкових відносин в Україні, законодавчого утвердження приватної форми власності, визнання прав батьків щодо вибору освітнього закладу та способів здобування освіти їхніми дітьми становлення приватних загальноосвітніх шкіл I ступеня відбувалось циклічно. На їх становлення впливали як позитивні чинники, що сприяли кількісному збільшенню загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності, урізноманітненню їх типів і структур, так і негативні, що гальмували цей процес.

2.2. Розвиток мережі загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності (2000–2018)

Процес розбудови незалежної демократичної України з її прагненням увійти повноправним членом у світову спільноту народів передбачає всебічне втілення в суспільне та індивідуальне життя цивілізаційних основ життєустрою на основі гуманістичних принципів, цінностей і норм. Важливе значення філософії і методології освіти у формуванні свідомості молодого покоління засновується не тільки на основі наукового осмислення дійсності та матеріальної реалізації відповідного світоставлення, а й вищому духовно-моральному рівні з пріоритетом загальнолюдських цінностей. Саме тому входженням України в новий період становлення всіх сфер соціального, економічного, політичного, духовного розвитку, розбудови державності на принципах рівності, міжкультурного спілкування, прийняття ментального, культурного, освітнього, духовного різноманіття, праві свобод людини актуалізує проблеми культурної та національної ідентичності, духовного та морально-етичного виховання учнів.

Забезпечення виконання Державного стандарту змісту освіти учнів початкової школи регулюється Міністерством освіти і науки України в загальноосвітніх закладах різних форм власності [207].

У статті 4 Закону України «Про загальну середню освіту» зазначається, що систему загальної середньої освіти становлять «загальноосвітні навчальні заклади всіх типів і форм власності...» [127], а в статті 6.2 цього документа зазначається, що «Громадяни України мають право на здобуття повної загальної освіти у приватних навчальних закладах», а це означає, що вони мають право отримувати додаткову освіту за інтересами й у інших приватних навчальних закладах системи загальної середньої освіти, а саме: позашкільних (стаття 9.2).

Духовно-моральна криза українського суспільства потребує термінового вирішення, також і шляхом повернення до духовних джерел. Україна історично була християнською державою, і повернення до норм християнської моралі та

етики є одним із чинників, який може змінити суспільство, а це, своєю чергою, сприятиме відродженню країни, котра прагне посісти відповідне місце серед європейських країн.

Як влучно зазначає соціолог релігії Ж.-П. Віллем, школа є одним із найбільш промовистих об'єктів аналізу для дослідника, який цікавиться відносинами між державою, суспільством та релігіями. Адже у тому, якою уявляється суспільству роль держави в справі шкільного виховання та яким чином воно реалізує її у практичному житті, розкривається не лише ставлення держави до громадянського суспільства та її відповідність вимогам і правам родини, але й спосіб, у який вона встановлює свої стосунки з релігіями, яким «завжди були притаманні педагогічні наміри» [48, с. 138].

Нині в науковому середовищі України питання про співвідношення світської та релігійної освіти є предметом дискурсу в царині різних галузей: філософії та філософії освіти, освітології, політології, педагогіки, релігієзнавства.

У контексті дослідження достатньо вартісним є напрацьований досвід християнськими церковними осередками, зокрема Українською Греко-Католицькою Церквою (УГКЦ), яка розгортає широку діяльність з освіти та виховання дітей у межах своєї соціальної доктрини.

Соціальне вчення католицької церкви вивчають українські та зарубіжні дослідники. Освітньо-виховна робота католицької церкви в тих чи тих аспектах вивчається педагогами, теологами та істориками.

Суспільне вчення Української Греко-Католицької Церкви приділяє велику увагу освітньо-виховній проблематиці, адже саме освіта й виховання закладають основи для формування світогляду дитини, багато в чому визначаючи розвиток її особистості. Право на виховання церква віддає виключно до компетенції родини, адже в процесі виховання сім'я розвиває людину у всій повноті її особистої гідності й у всіх вимірах, включно і суспільному. Однак за умов домінування так званого «неповноцінного земного устрою», коли батьки повинні працювати, сім'я практично не має можливості

виховувати дітей. Тому церква намагається забезпечити гідне виховання підростаючим поколінням власними зусиллями, звертаючись до держави з приводу підтримки цього прагнення.

Зрозуміло, що таке виховання ґрунтується на релігійних принципах, тому важливим є прийняття батьками дитини принципів тієї релігії, з позицій якої відбуватиметься освітньо-виховний процес. За такого стану речей виникає низка питань, які необхідно вирішувати на рівні діалогу держави та церкви.

Варто зазначити, що, розглядаючи питання про шляхи співпраці держави та церкви в освітньо-виховній галузі, необхідно враховувати обставини релігійної ситуації, а також особливості законодавчої бази, адже кожна держава має свої відмінні сув'язі світського та релігійного навчання. Тому вибудовування взаємодії між школами та релігіями є достатньо складною справою, адже форми, у яких представлена ця співпраця, варіюють залежно від регіону.

На основі вивчення досвіду реалізації різних підходів до викладання в школах європейських країн предметів релігійного спрямування, можна виокремити такі особливості їх моделей:

1) у школах на офіційному рівні (конституційно, законодавчо, на основі положень укладеного між державою та конкретною організацією договору, розпорядження органом управління освітою тощо) введено курс релігійної освіти, починаючи від курсів навчання релігії (наприклад, навчальний предмет «Християнська етика» чи аналогічні йому) до обов'язкових для всіх учнів релігійно-культурологічних курсів. Викладання цих предметів може здійснюватися як штатними вчителями, так і спеціалістами, підготовленими релігійними організаціями;

2) крім вказаних шляхів поєднання релігійного та світського освітніх компонентів, у багатьох європейських країнах існує практика функціонування приватних загальноосвітніх шкіл, заснованих релігійними організаціями, навчально-виховний процес у яких має яскраво виражене конфесійне спрямування, на основі якого будується викладання багатьох предметів. Такі

школи визнаються державою та діють на одному рівні зі світськими освітніми установами.

Особливим же чином, відповідно до положень «Декларації про християнське виховання»: «присутність Церкви в шкільній галузі проявляється у католицькій школі». Зазначається також, що остання реалізує культурні цілі та гуманітарну освіту молоді (учнів) [80, с. 462].

Зауважимо, що українські греко-католицькі школи значно відрізняються від шкіл світських. Для таких церковних шкіл «характерне створення в шкільному середовищі атмосфери, сповненої євангельським духом». Це має допомагати дітям не лише у їхньому моральному та інтелектуальному особистісному зростанні, а також і в релігійному, щоб «узгодити всезагальну людську культуру із звісткою про спасіння таким чином, щоби знання про світ, життя та людину, які вихованці поступово набирають, освітлювались вірою». Тим самим УГКЦ намагається виховувати в дітей і молоді готовність до «дієвої праці на благо земного граду», виконуючи разом із тим християнське завдання підготовки їх «до служіння для розповсюдження Царства Божого, щоби через здійснення взірцевого та апостольського життя вони стали немов би закваскою людського суспільства». Як бачимо, цілі католицької церкви в освітньо-виховній справі цілком відповідають її соціальним прагненням [80, с. 462].

Пропонуємо як приклади приватних загальноосвітніх шкіл I ступеня в межах II періоду (2000–2018) відповідно до розробленої в дослідженні періодизації розглянути особливості діяльності низки освітньо-виховних закладів, заснованих УГКЦ (додаток Е).

Першою початковою греко-католицькою школою України була Школа Святої Софії (м. Львів) [336], заснована 2001 р. з благословення владик УГКЦ Блаженнішого Любомира і Преосвященного Юліана Вороновського за співпраці зі Святопокровським жіночим монастирем студійського уставу УГКЦ.

Першими християнськими педагогами-наставниками Школи були подвижники наших днів: Оксана Кочерган, Тарас Гринчишин, Ігор Бушак,

Наталя Древняк, Оля Родич, Леся Пастушак, Галина Іллів, Ольга Баб'як. Вони разом з парохіянами Церкви Архистратига Михаїла, серед яких Богдан Трояновський, Люба Коцюбинська, Богдан Фляк, Надія та Андрій Морози, виявили бажання допомогти становленню Школи, прагнули внести свій внесок у майбутнє українського католицького шкільництва. Віра, надія та бажання батьків виховувати своїх дітей у душі християнської любові привели до Школи перших 15 учнів.

Неоціненну допомогу надали Школі сестри-студитки, надавши приміщення колишнього монастиря бенедиктинок і жіночої бурси при ньому. Саме в цій пам'ятці архітектури XVI–XVII ст., сповненої неповторної аури старовини і таємничості, розташувалась Школа Святої Софії. Учні Школи взяли під свою духовну опіку тодішня ігуменя сестра Олександра Паучок, сестри Ірина Бекеш, Георгія Припутницька і Ольга Купчак. Духівник отець Тарас Гринчишин з перших днів своєї присутності в Школі творив неповторну атмосферу любові, довіри, взаємодопомоги і радості. Літургії, сповідь, реколекції та просто підтримка своєю усмішкою і розумінням працівників, учнів, батьків Школи були щоденною працею отця Тараса.

Крім виховання учнів у душі християнських цінностей, що є пріоритетом Школи, були вибрані нові, особистісно орієнтовані педагогічні методики. Перші вчителі, які стали згодом заступниками директора з методичної і навчальної роботи, Наталя Древняк-Сарабун і Галина Іллів доклали чималих зусиль для організації в Школі відповідного навчального середовища: опрацювали й систематизували безліч методичних матеріалів; розробили й провели низку семінарів, де учителів Школи навчали нових методик. Завдяки їхній самовідданій праці Школа здобула любов учнів, стала відкритою до нового, готовою ділитись з іншими здобутками. Школа ніколи не проводила реклами, але і без неї кількість учнів стрімко зростала [336].

Метою діяльності Школи Святої Софії є забезпечення умов та організації виховного процесу для здобуття учнями знань, навичок і вмінь відповідно до

вимог Міністерства освіти і науки України, творення сприятливого освітнього середовища як передумови формування духовно-моральної зрілої особистості.

Педагоги Школи свідомі того, що швидкі зміни, які відбуваються нині в навколишньому світі, зумовлюють необхідність розвивати в дітях бажання вчитися впродовж усього свого життя. Саме особистісно орієнтовані методики, за якими працює Школа, формують у дітей здатність та готовність до:

- вміння самотійно навчатися;
- сприйняття змін і пристосування до них;
- критичного мислення і правильного вибору;
- виявлення та успішного розв'язання проблем;
- піклування про інтереси спільноти та країни, збереження довкілля.

Особистісно орієнтовані методики ґрунтуються на розумінні того, що розвиток дитини є природним. Навчання може лише сприяти розвитку. Відтак педагоги поділяють думку про те, що Школа – це саме життя, а не підготовка до нього, основна увага приділяється навчанню як процесу, а не як результату. Сутність навчання полягає в тому, щоб учитель у своїй шкільній діяльності на кожному занятті формував у дітей позитивне ставлення до освіти, християнське бачення світу, бажання жити і творити відповідно до принципів, що закладені християнськими цінностями. Учитель дає дитині шанс бути співучасником і співтворцем навчального процесу.

Компоненти гармонійного формування зрілої особистості в Школі Святої Софії:

1) безумовне прийняття дитини, яке є фундаментальною складовою частиною її базової потреби в безпеці та любові. На практиці це проявляється в тому, що вчителі висловлюють своє невдоволення певними негативними діями дитини, але ніколи дитиною загалом, засуджують вчинки, але не почуття, проявляють підтримку та віру в учнів, заохочують їх до діяльності;

2) виховання відповідальності як основної складової частини цілісного характеру особистості, а саме: а) усвідомлення дитиною внутрішніх сил та можливостей вибирати через розум, волю, почуття меж допустимої поведінки;

б) початкові навички управління волею, розумом, почуттями, формування поваги; в) розуміння причинно-наслідкового зв'язку між вільним вибором дитини та наслідками цього вибору; г) система та налагодження відчутних наслідків як основний спосіб навчання відповідальності.

Усе це передбачає надання дитині певної самостійності та свободи, заохочення ініціативи та творчості, вміння взаємодіяти з людьми на принципах поваги, доброзичливості, розуміння та співчуття; формування чеснот характеру дитини як передумови надійності, безпеки, ефективності й успіху в подальшому житті. Такі якості, як-от сильна воля, дисципліна, чесність, сумлінне ставлення до обов'язків, є задатками цілісного характеру особи.

У вихованні сумління акцентується увага на декількох елементах: 1) засвоєння дитиною моральних норм; 2) вміння застосовувати їх у конкретних ситуаціях; 3) готовність йти за тим, що є добрим, і відкидати те, що є носієм зла.

У школі обов'язковими є предмет «Логіка мислення» та малювання. Програма курсу з розвитку мислення розроблена на стику логіки, математики, мови та психології, вона орієнтована на розвиток основних аспектів розумової діяльності учнів. Малювання викладає кваліфікований спеціаліст, що дозволяє зростати маленьким художникам професійно вже з першого класу [336].

Учні щороку беруть участь у Міжнародному математичному конкурсі «Кенгуру Україна».

У руслі дослідження науковий і практичний інтерес викликає діяльність приватної початкової школи «Католицька школа святого Василя Великого», [147], що заснована в м. Івано-Франківську згідно з рішенням сесії Івано-Франківської міської ради від 02.07.2002 р. № 500 як школа I ступеня. Через декілька років, а саме 07.10.2008 р., внесено зміни до установчих документів та затверджено Статут школи I–III ступенів. Школа розташована в двох приміщеннях: по вул. Василянок, 17 (тут навчаються учні 1–4 класів) та вул. Шевченка, 11 (тут вчать учні 5–11 класів).

За підтримки обласної та міської рад та за сприяння Управління освіти і науки виконавчого комітету Івано-Франківської міської ради було реалізовано Програму «Підтримка та розвиток приватних загальноосвітніх шкіл міста Івано-Франківська на 2012–2015 роки», яка дала можливість навчальному закладу функціонувати, надавати якісні освітні послуги, бути центром культурного та духовного життя, втілювати ідеї та напрацювання педагогів, інтегрувати дітей з особливими потребами, дітей різних груп ризику у суспільство.

Бюджетні кошти, отримані згідно з цією Програмою, використовувалися для оплати енергоносіїв (природний газ, електроенергія, водопостачання і водовідведення) та на часткову оплату заробітної плати педагогічних працівників.

Завдяки батьківській підтримці та допомозі меценатів було придбано: комплекти меблів, комп'ютерні столи; дошки та покриття на підлогу в кабінети; технічні засоби для роботи в кабінетах: комп'ютери, телевізори; стелажі для бібліотеки; наочні посібники для кабінетів хімії, фізики, біології; верстати та швейні машинки для кабінетів трудового навчання. Крім того, для учнів початкової школи було обладнано ігровий майданчик зі штучним покриттям.

Навчально-виховний процес у Католицькій школі святого Василя Великого комп'ютеризовано. Сучасними комп'ютерами користуються і педагогічний персонал, і учні: у школі працюють два комп'ютерні класи: на один комп'ютер у середньому припадає 18 осіб. Усі комп'ютери, наявні в школі, підключені до мережі Інтернет (100 %). Учні та педагогічні працівники школи забезпечені навчальною та методичною літературою, необхідною для виконання навчальних планів і програм. Достатня кількість примірників навчально-методичної літератури, а також 40 назв фахових періодичних видань педагогічного спрямування, які школа отримує за підпискою, на 100 % задовольняють професійні потреби педагогів.

Навчально-виховний процес забезпечують 64 педагогічні працівники, з

них 9 працюють за сумісництвом. Педагогічні працівники мають повну вищу педагогічну освіту за освітньо-кваліфікаційними рівнями «магістр» або «спеціаліст», двоє вчителів – «бакалавр». У школі педагогічних працівників з вищою та I кваліфікаційною категоріями близько 29 %. Майже 87 % учителів володіють навичками роботи з комп'ютером.

Згідно із затвердженою Статутом мережею станом на 05.09.2014 р. у школі навчалося 395 учнів. Середня наповнюваність класів у початковій школі – 19 учнів, в старшій – 17.

Місія Католицької школи святого Василя Великого: навчання і виховання молодих громадян України на високих принципах християнської моралі при забезпеченні їхнього всебічного гармонійного розвитку.

Мета і завдання навчального закладу:

- готувати конкурентоспроможного випускника школи, здатного до самореалізації та створення гідного людини рівня життя в суспільстві на засадах духовно-моральних принципів;

- стимулювати в педагогічному колективі пошук нових засобів навчання і виховання учнів, творчий підхід, активність учителів, прагнення їх до самоосвіти, опанування сучасних технічних засобів навчання;

- досягати якісно нового рівня у вивченні базових навчальних предметів;

- забезпечувати духовну свідомість, інтелектуальний розвиток, формування особистісних якостей та індивідуальних здібностей вихованців;

- здійснювати духовно-моральне, національно-патріотичне виховання учнів, розвивати в них громадянську свідомість та естетичні навички.

Навчально-виховний процес у школі було організовано відповідно до навчального плану, погодженого з управлінням освіти і науки виконавчого комітету Івано-Франківської міської ради та затвердженого департаментом освіти, науки, сім'ї, молоді та спорту облдержадміністрації, і річного плану роботи школи, затвердженого рішенням педагогічної ради від 29.08.2014 р. За структурою навчальний план складається з двох частин: інваріантної, у якій враховані освітні галузі, що забезпечують формування особистісних якостей

учнів відповідно до системи цінностей, та варіативної, яка використовується для підсилення основних предметів і збагачення духовного та національно-патріотичного світогляду школяра.

Розвиток передбачає:

- підвищення рівня інтелектуального потенціалу учнів;
- реалізацію особистісних якостей: креативних, когнітивних та діяльнісних;
- розвиток комунікативних здібностей учнів.

Очікувані результати освіти – це сформованість в учнів:

- соціальних якостей особистості;
- базових знань;
- умінь користуватися базовими технологіями із застосуванням знань і практичних навичок;
- здібностей (загальних і спеціальних), прагнення до постійного розвитку, духовного збагачення, безперервного навчання, самостійної діяльності.

У Католицькій школі святого Василя Великого внутрішньошкільна методична робота з педагогічними кадрами була спрямована на формування професійної компетентності, розвиток творчого потенціалу всього колективу, вироблення інноваційного стилю діяльності, підготовки вчителів до науково-дослідницької роботи. Основним у методичній роботі було надання реальної дієвої допомоги педагогам у процесі розвитку їхньої майстерності, професійних знань, умінь та навичок.

Упродовж трьох років педагогічний колектив працював над втіленням у життя завдання: «Навчання і виховання молодих громадян України на високих принципах християнської моралі при забезпеченні їхнього всебічного розвитку». З 2014–2015 н. р. педагогічний колектив школи працює над науково-методичною проблемою «Забезпечення якості освіти та християнського виховання учнів в умовах реалізації нових державних стандартів», для реалізації якої учителі впроваджують та інтегрують Слово Боже й інноваційні

педагогічні технології в навчальний процес, використовують нестандартні форми проведення уроків та виховних заходів.

Головна мета полягає в забезпеченні сучасної якості освіти на основі формування ключових компетенцій особистості, визначених державними стандартами, через створення освітнього простору, реалізацію індивідуалізації навчання, розвитку та соціалізації особистості, а також у створенні умов для християнського виховання учнів.

Основні завдання науково-методичної роботи в школі:

- 1) систематичне підвищення наукового та методичного рівня вчителів;
- 2) підготовка вчителя до освоєння ним змісту програм з предметів та технологій їх реалізацій;
- 3) постійне ознайомлення з досягненнями психолого-педагогічних дисциплін і методикою викладання;
- 4) вивчення й упровадження в практику прогресивного педагогічного досвіду;
- 5) творче використання досвіду колег, розвиток ініціативи та творчості;
- 6) підтримка інноваційної діяльності вчителів;
- 7) вивчення та практична реалізація програм і положень підручників;
- 8) спрямування науково-методичної роботи на створення оптимальних умов для широкої загальноосвітньої підготовки вихованців, усебічного розвитку здібних та обдарованих учнів, реалізацію їхніх творчих запитів;
- 9) упровадження нових, прогресивних і досконаліших методів і засобів навчання.

Педагогічний колектив Католицької школи святого Василя Великого, працюючи над виробленням інноваційного стилю діяльності, розвитком творчого потенціалу працівників, а в кінцевому результаті – підвищенням освітнього рівня навчального закладу, проводить вікторини, предметні декади, конкурси (в яких беруть участь і діти з обмеженими фізичними можливостями), що дає можливість виявляти та підтримувати обдаровану учнівську молодь. Участь у таких заходах спонукає учнів до підвищення якості знань, свідомого

ставлення до навчальної діяльності. Проведення заходів є своєрідним підбиттям підсумків роботи педагогічного колективу над науково-методичною проблемою школи, однією із форм виявлення передового педагогічного досвіду.

Щодо інноваційної діяльності, то вчительський колектив школи постійно перебуває у творчому пошуку різноманітних педагогічних освітніх новацій. У цьому напрямі працюють методичні об'єднання вчителів. В освітньому процесі впроваджують форми та методи інтерактивного навчання, що надає можливості для організації ділової співпраці з метою вирішення поставленої у класі навчальної проблеми.

Варто зауважити, що на базі школи щорічно проводиться педагогічна практика для студентів Прикарпатського університету – майбутніх учителів початкової ланки освіти, практичних психологів, учителів англійської мови.

Підвищенню фахової майстерності педагогів школи сприяла також їх участь у семінарах та конференціях для вчителів християнських шкіл України, які проводяться щороку під час канікул. Це, зокрема, освітній форум «Християнські цінності в освіті. Виклики та перспективи» (2013 р.); «Дитина в медіасвіті: можливості і загрози» (2012 р.); «Богословська та духовна формація вчителя» (2012 р.); «Будуємо християнські школи разом» (2013 р.); «Католицька школа як спільнота» (2014 р.); «Місія католицьких шкіл у сучасному світі» (2014 р.).

Метою виховної роботи в Католицькій школі святого Василя Великого є формування морально-духовної життєво компетентної особистості, яка успішно самореалізується в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал.

Пріоритетом у виховній роботі педагогічного колективу школи є реалізація особистісно орієнтованого підходу в навчально-виховному процесі, а саме:

- залучення учнів до національної та світової культури;
- збереження їх морального та фізичного здоров'я;
- виховання патріотизму, громадської свідомості;
- здійснення інтелектуальної та духовної підготовки особистості;

– забезпечення педагогічних умов для соціалізації школярів, формування в них життєвої компетентності.

Основні документи, якими керується школа у виховній роботі: Національна програма «Діти України», Національна доктрина розвитку освіти, Концепція громадянського виховання, Комплексна програма профілактики і запобігання поширення алкоголізму, наркоманії, токсикоманії та СНІДу серед учнів, Національна програма патріотичного виховання населення, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства, Програма роботи з обдарованою молоддю, Програма профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу в місті, Національна програма оздоровлення дітей, закони України «Про пожежну безпеку», «Про охорону праці», Комплексна програма «Фізичне виховання – здоров'я нації».

Школа працює над комплексно-цільовою програмою «Духовність. Розвиток. Результат». Реалізація основних завдань і принципів виховання здійснюється на основі пріоритетних напрямів національного виховання.

Виховна робота школи побудована за місячними та тижневими циклами. Це уможлиблює зосередити сили учасників виховного процесу на спільній темі та організувати роботу цілеспрямовано. Наприклад, у школі проводилися такі місячники: «Увага! Діти на дорозі», «Безпека під час використання газу в побуті», «Милосердя», «Різдво моєї душі», «Віднова Духу», а також тижні української писемності та мови, безпеки життєдіяльності, фізичної культури і спорту, державних символів України, початкової школи, групи продовженого дня. Крім того, проводять у школі предметні тижні (згідно з річним планом роботи школи), урочисто проходить Шевченківський тиждень.

Першочерговими завданнями роботи Католицької школи святого Василя Великого з батьками визначено:

- 1) обмін педагогічним досвідом, що зумовлює підвищення педагогічної грамотності батьків;
- 2) допомогу батькам (консультації, бесіди) для організації діяльності дитини вдома;

3) упровадження форм роботи із сім'єю, які сприятимуть гуманізації взаємовідносин «педагоги – батьки – учні».

З метою національно-патріотичного виховання у кабінетах створено куточки державної символіки.

Позашкільне життя класних колективів є цікавим і змістовним. Зокрема, впродовж року 2013–2014 н. р. учні подорожували, відвідували історичні місця міста та області, музеї, театри, кінотеатри. Так, у Івано-Франківському обласному художньому музеї побували 92 учні, краєзнавчому музеї – 358 учнів; в Івано-Франківському обласному музеї визвольної боротьби Прикарпатського краю – 50 учнів; Івано-Франківський національний академічний обласний музично-драматичний театр імені Івана Франка та Івано-Франківський академічний обласний театр ляльок імені Марійки Підгірянки відвідали 256 учнів; Івано-Франківську обласну філармонію імені Ірини Маланюк – 210 учнів.

У школі налагоджено випуск газет «Промінь світла» та «Зернятка доброти». На їх сторінках друкуються важливі події із життя школи, творчі роботи учнів.

Робочий навчальний план Католицької школи святого Василя Великого відповідав типовим навчальним планам. Зокрема, для 1–3 класів його складено за Типовими навчальними планами початкової школи Державного стандарту початкової загальної освіти, затвердженими наказом тодішнього Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 10.06.2011 р. № 572 (дод. 1); для 4-х класів – за Типовими навчальними планами початкової школи, затвердженими наказом МОН України від 29.11.2005 р. № 682 (дод. 1).

Варіативна складова робочого навчального плану сформована з урахуванням вимог школи та спрямована на формування духовної свідомості, інтелектуального розвитку, національно-патріотичного виховання учнів: християнська етика, логіка, уроки сталого розвитку, творча математика, риторика, українознавство, філософія, історія м. Івано-Франківська, видатні постаті України.

Розклад уроків складено відповідно до робочого навчального плану з дотриманням педагогічних та санітарно-гігієнічних вимог, затверджено директором школи.

Зарахування учнів до школи відбувається на підставі заяв батьків та співбесіди.

За участю батьків учнів Католицької школи святого Василя Великого створено благодійний фонд «Джерело». Діяльність фонду спрямована на покращення матеріально-технічної, методичної бази школи та відбувається в рамках чинного законодавства.

Діяльність школи систематично висвітлюється в засобах масової інформації та на створеному вебсайті школи (як це роблять багато інших приватних загальноосвітніх шкіл I ступеня в Україні).

Важливу роль у здійсненні завдань, покладених на католицькі школи, відводиться вчителям, від рівня освіченості яких, а також від уміння застосовувати найновіші досягнення педагогічних наук, істотно залежатиме здійснення основних цілей та завдань цих шкіл. Тому підготовці вчителя приділяється особлива увага: він має отримати ґрунтовні знання як зі світських, так і з релігійних наук, а його освітній рівень має підтверджуватись відповідними дипломами [80, с. 462].

Окремий аспект у соборній декларації «Про християнське виховання», вказаній вище, ставиться на необхідності католицьких шкіл відповідати вимогам та потребам сучасності, адже організованіу католицькою церквою школи мають досить високий освітній рівень та добру репутацію. У будь-якому випадку, батьки розуміють, що навчальний процес у релігійній школі має свої особливості.

Саме приватні загальноосвітні навчальні заклади, і католицькі також, є свідченням демократичних перетворень у галузі вітчизняної освіти. Приватні католицькі школи – не лише освітні заклади, а й центр культурного і духовного життя, що базується на багатоконпонентному варіативному змісті освіти. У таких школах створене сприятливе освітнє середовище, в якому

дитина може розвивати власні природні задатки та здібності, зростати в духовно-моральній атмосфері, а батьки співпрацювати з педагогами стосовно виховання й освіти своїх дітей. Тут в учнів повсякчас формують здатність до вибору численних альтернатив, що пропагує сучасне життя; уміння використовувати знання як інструмент для розв'язання життєвих проблем; приймати нестандартні рішення і нести відповідальність за них; критично мислити та відстоювати власну думку.

Підґрунтям навчально-виховного процесу приватних католицьких шкіл I ступеня є повага до дитини, врахування її інтересів, способів навчання, створення ситуацій успіху, формування позитивної самооцінки дітей. Це також і високий рівень навчальних досягнень, упровадження сучасних методів навчання, робота з батьківським колективом щодо формування християнської, національно-свідомої родини, духовного потенціалу як найвищої цінності нації, держави.

Стратегічна мета приватних католицьких шкіл – формування якісної системи приватної освіти, створення сприятливого інноваційного навчально-виховного середовища для духовного, творчого, інтелектуального, соціокультурного розвитку й самореалізації особистості учня, який зможе успішно конкурувати в сучасному мінливому світі.

Ідеї С. Русової щодо врахування індивідуального підходу, вивчення індивідуальності дитини й створення сприятливого середовища [240, с. 17; 241; 262] задекларовано педагогами католицької школи в Івано-Франківську, про яку йшлося вище.

Цілком зрозуміло, що, на відміну від освітньо-виховного процесу, який відбувається у власне католицьких школах, присутність церкви у світській школі приводить до неминучого виникнення низки дискусійних питань, якщо припустити, що не всі учні такої школи є католиками чи навіть християнами. Оскільки конфесійна освітня та виховна діяльність досить тісно переплітаються з місіонерською, таке прагнення католицької церкви здається досить природним: відстоюючи право на свою присутність у школі, церква по суті

розраховує на вирішення одразу двох важливих завдань: по-перше, це виховання в християнській традиції дітей із християнських сімей, по-друге, донесення християнських цінностей до тих дітей, батьки яких не надто дбають про їхнє релігійне виховання, будучи або людьми нерелігійними, або такими, що належать до церкви лише номінально.

Католицька церква визнає необхідність викладання загальноосвітніх предметів у католицьких школах згідно з навчальною програмою, схваленою компетентними органами державної влади, а також визнає право держави контролювати навчальний процес. Окрім основних дисциплін, спільних із державними школами, католицькі школи залишають за собою можливість збагачувати шкільну програму додатковими предметами (в межах варіативної складової навчального плану) та передбачати факультативну діяльність, важливу для гармонійного всебічного формування молоді. Наприклад, це можуть бути додаткові курси з філософії, релігієзнавства, християнської етики, культури та мистецтва, краєзнавства.

Окрім додаткових навчальних курсів, у католицьких навчальних закладах зазвичай існують різні форми роботи, яка передбачає можливість неформального спілкування: екскурсійні програми, гуртки за інтересами тощо. На прикладі Івано-Франківської приватної Католицької школи святого Василя Великого можна побачити функціонування гуртків найрізноманітнішого спрямування: від іноземної мови до футболу. А ще – екскурсії, організація та проведення численних конкурсів, вікторин та пам'ятних днів, підтримання глибоких традицій, що стосуються як шкільного, так і церковного життя, включно й розвиток активної суспільної позиції учнів.

Таким чином, католицьким школам вдається підтримувати високий освітній рівень, зосереджувати значну увагу на морально-етичних засадах виховання учнів, чого часто бракує сучасному суспільству. Такий підхід до освітньо-виховного процесу робить ці школи привабливими як для батьків, які прагнуть дати своїй дитині всебічну освіту та виховати у ній свідоме ставлення

до свого життя та життя всього суспільства, так і для дитини, яка отримує можливість усебічно розвиватися й реалізовувати власний потенціал.

Дослідження поступу загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності на 2-му етапі (2007–2018) II періоду (2000–2018) відповідно до розробленої дисертанткою періодизації поступу суспільно-педагогічного феномену, що вивчається, дає підстави для виявлення мережевої моделі розвитку приватних шкіл, а саме: КМДШ (міста Київ та Львів), «Еколенд» (м. Львів), Think Global (міста Київ, Харків, Львів, Тернопіль, Хмельницький, Рівне, Вінниця, Луцьк, Кременчук, Ірпінь), «Школа вільних та небайдужих» (м. Львів).

Приватна Креативна Міжнародна Дитяча Школа – мережа приватних ліцензованих шкіл повного дня (три освітні заклади в Києві та Львові). Мережева модель КМДШ ґрунтується на створенні педагогічного середовища, де кожен учень має змогу отримати достатньо знань, досвіду, впевненості та розвинути готовність приймати рішення на основі цінностей для того, щоб робити особистий вибір та творити своє власне майбутнє. Ці заклади впродовж дев'ятирічної освітньо-формаційної програми орієнтуються на те, щоб кожен учень у школі здобував дієвий досвід, розвивав компетентності та формував такі цінності, як-от: відповідальність, креативність, повага, розвиток та взаємодія [333].

До мережевої моделі приватних загальноосвітніх шкіл відносимо мережу освітніх закладів «Еколенд». За вісім років діяльності було розпочато діяльність трьох закладів (дитячий садок, дві загальноосвітні школи I ступеня, ліцей).

Місія зазначених приватних освітніх закладів освіти полягає в розвитку індивідуального потенціалу кожної дитини та учня, виховання освіченого, талановитого, ініціативного, відповідального покоління – нового формату майбутніх лідерів і професіоналів, готових до змін і викликів сучасного світу.

Візія шкіл – інноваційність і креативність, творчість, працьовитість, духовність, здоровий спосіб життя і турбота про навколишнє середовище,

наступність між дошкільною, початковою та повною загальною середньою освітою.

Діяльність мережі «Еколенд» ґрунтується на вихідних принципах: відкритість та прозорість, інноваційність та індивідуальність, ефективність та результативність навчання. Навчальний процес базується на інтеграції, тематичному навчанні, індивідуальних заняттях, консультаціях, технічному забезпеченні [116].

У 2014 р. в Києві розпочав свою діяльність Навчально-виховний комплекс «Новопечерська школа», що пропонує своїм вихованцям канадський освітній досвід задля розвитку їхнього навчального потенціалу. Місія цього приватного навчального закладу полягає в створенні умов для розвитку й саморозвитку учнів, їхніх незалежного критичного мислення, готовності творчо вирішувати освітні й розвивальні завдання. На думку засновників НВК, «саме так вони будуть створювати кращу версію як самих себе, так і суспільства. Для цього ми забезпечуємо довірливе, турботливе і співчутливе середовище, де учні можуть розвинути морально-етичні духовні якості та вміння розуміти інших» [205].

Візією Новопечерської школи є виховання особистостей, здатних до самопізнання та саморозвитку, які знатимуть про свої сильні сторони та володітимуть способами їх удосконалення впродовж усього життя; зможуть знаходити можливості для самореалізації в мінливому світі, приймати рішення, піклуючись не лише про себе, а й про інших. Виоснувані завдання сприятимуть плеканню відповідальних громадян, які діятимуть, керуючись морально-етичними чеснотами.

Організація освітнього процесу в НВК ґрунтується на загальнолюдських чеснотах, якими вважаються: розкриття потенціалу кожної дитини, сприяння її творчій та пізнавальній активності; повага до дитини, надання їй свободи вибору; формування навичок роботи в колективі, толерантності, вміння ефективно співпрацювати; прозорі та відкриті стосунки між усіма учасниками навчального процесу – учнями, викладачами, батьками; виховання особистості

дитини з урахуванням найкращих національних та світових традицій для формування відкритої свідомості сучасного громадянина; безперервний розвиток учителів, підвищення їхнього професійного рівня через мотивацію та саморозвиток [205].

Новопечерська школа чітко наголошує на співпраці з батьками. У школі розглядають партнерську взаємодію з батьками та учнями як стратегічний напрям діяльності цього навчально-виховного комплексу [205].

Оскільки основною метою школи, про яку йдеться, є формування всебічно та гармонійно розвиненої, щасливої особистості з лідерськими якостями, а без участі батьків досягти реалізації встановленої мети буде неможливо, тому батьків спонукають вірити у свою дитину та приймати її такою, якою вона є, – із сильними та слабкими сторонами; прагнути до розвитку творчих здібностей власних дітей та всіляко заохочувати прояви їхньої ініціативи; довіряти всім, хто працюватиме з дитиною (керівництво школи, вчителі, тьютори, психологи), адже всі вони – високого рівня професіонали, однодумці, готові до діалогу та співробітництва; чітко розуміти, що дитина перебуває на території закладу весь день і для неї це чималий відрізок часу; цікавитися шкільними успіхами та невдачами дитини, підтримувати її та одразу звертатися, якщо помітили певні зміни у поведінці; підтримувати здоровий спосіб життя; поважати українську мову, культуру та традиції. Дотримання переліченого вище забезпечить успіх у навчанні та вихованні.

Варто зауважити, що до розроблення концепції та програми діяльності цього освітнього закладу долучалися провідні українські педагоги, а також консультанти, запрошені із СВІЕ (Канадського бюро міжнародної освіти). Разом вони створили унікальну педагогічну програму, яка вдало поєднує українські національні стандарти з провідними світовими методиками [205].

Значна увага в Новопечерській школі приділяється формуванню команди фахівців. Зокрема, кожен педагог початкової школи пройшов спеціальне навчання і втілює у практику новітні методики, визнані світовим педагогічним

середовищем, а саме: концепцію Марії Монтесорі (індивідуальний розвиток кожної дитини), елементи вальдорфської педагогіки (допомога у розкритті талантів особистості) та Дальтон-план (навчання на основі принципів свободи, самостійності та співробітництва).

У першому класі дитина вже може обирати додаткові іноземні мови, окрім основної англійської, що вивчається в підгрупах з носієм мови. Щодо занять спортом, то щонайменше впродовж 5 год на тиждень учні можуть відвідувати заняття з переліку, які їм найбільше подобаються, або ті, до яких у них є здібності: футбол, плавання, гімнастику, легку атлетику, дзюдо. До уваги учнів пропонується широкий перелік цікавих гуртків, як-от: художня, театральна, музична студія, гончарна майстерня.

З-поміж мережевих шкіл Think Global – найбільша мережа приватних шкіл в Україні, яка за чотири роки роботи має 25 закладів, котрі працюють у Києві, Харкові, Львові, Тернополі, Хмельницькому, Рівному, Вінниці, Луцьку, Кременчуку, Ірпені. Навчальні програми цих шкіл ураховують вимоги Державного стандарту, доповнені авторськими навчальними матеріалами із урахуванням кращих освітніх практик Канади, Фінляндії, Сінгапуру.

Think Global – заклад з демократичною культурою навчання, спрямований на поглиблене вивчення явищ реального світу, набуття навичок впливу на оточення та глобальний світ, де учні реалізують проєкти за методологією кращих практик проєктного менеджменту, які інтегровані у тематичні хвилі. Підтримувати розвиток людей нової генерації допомагає система педагогічної супроводу. Кожен учень має розроблений персональний план розвитку, що з допомогою наставника (ментора) уможлиблює розвивати як «м'які» (soft skills), так і «жорсткі» (hard skills) навички [350].

«Школа вільних та небайдужих» за чотири роки діяльності започаткувала два освітні заклади у Львові. Ці мережеві школи об'єднують спільні цінності (вільний розум, гідність, воля, небайдужість, доброта, відвага, свобода, відповідальність, командний дух, наполегливість, активна життєва позиція, інноваційність та відкритість до нового, толерування іншості, власного права на

помилку і такого ж права стосовно інших, позитивне мислення, любов і повага до свого), однакова програма та якість викладання. Це модель української школи, її завдання: на основі цінностей, знання та досвіду виховати вільну, щасливу, гідну, відкриту та небайдужу людину, яка здатна реагувати на зміни у світі, вміє ставити перед собою цілі та досягати їх. Місія шкіл – поширення позитивного досвіду та власних практик в межах освітньої системи України та поза її межами. Збільшення на теренах України чисельності шкіл до 100 (зокрема, до п'яти у Львові) свічить про значну соціальну потребу нині в такого типу закладах загальної середньої освіти [331].

За результатами історико-педагогічних пошуків з'ясовано сутність феномену розвитку загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності, що полягає в пріоритеті прав батьків стосовно вибору цілей початкової освіти своїх дітей, творчій взаємодії педагогів, батьків і громадянського суспільства щодо організації та підтримки (фінансової, культурно-просвітницької) поступу приватних шкіл у системі освіти України.

У поступі загальноосвітньої шкіл першого ступеня приватної форми власності відбувалися якісні зрушення. До них відносимо вдосконалення змістово-методичного забезпечення освітнього процесу на засадах здобутків української педагогічної науки та традиційної етнопедагогіки, зарубіжних практик.

Виявлено вплив гальмівних чинників на розвиток шкіл першого ступеня приватної форми власності на початку 2000-х років. Їх пов'язуємо з недосконалістю в ці роки нормативно-правового забезпечення функціонування таких шкіл, відставанням законодавства про освіту від випереджувальних запитів батьків, громадянського суспільства щодо освіти їхніх дітей у більш привабливих для них загальноосвітніх школах першого ступеня приватної форми власності.

Встановлено, що зниження темпів кількісного зростання загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності не зумовило негативного впливу на їх якісний поступ. У ці роки відбулось становлення численних

українських греко-католицьких шкіл (загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності), що інтегрували державні стандарти змісту освіти учнів і морально-духовне виховання на засадах християнських цінностей. Урізноманітнення типів і структур загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності відповідало інтересам батьків і відбувалось у руслі тогочасної української та зарубіжної педагогічної думки та актуальних суспільних запитів. Значний інтерес для батьківських спільнот становили нові освітні технології, здебільшого зарубіжні освітні практики. Інноваційні моделі загальноосвітніх шкіл першого ступеня увиразненні як цілями та способами організації освітнього процесу, так і змістово-технологічним наповненням.

У процесі дослідження наукової проблеми розвитку загальноосвітніх шкіл першого ступеня в зазначеному історичному відрізку встановлено соціально- економічні, культурні зв'язки, що впливали на розвій таких закладів шкільної освіти. Розвиток ринкових відносин на засадах різних форм власності актуалізував становлення та поступове вдосконалення функціонування загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності.

Досліджено плив соціального та експертного середовища на формування здорової громадської думки щодо становлення загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності. Громадська думка формувала позитивне сприйняття в суспільстві процес урізноманітнення загальноосвітніх шкіл першого ступеня, діяність яких фінансували приватні особи (батьки та особи, які їх замінюють), культурні та релігійні громади, доброчинці.

Суспільні очікування щодо діяльності загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності відповідали запитам батьків і громадських спільнот на якісну шкільну освіту дітей, що формується з урахуванням їхніх потреб і, наближення цілей батьків (осіб, що їх замінюють) і школи.

Феномен поступу загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності в 1991 – 2018 рр. полягав у кількісних і якісних зрушеннях, що доведені в процесі дослідження.

Висновки до розділу 2

Відповідно до завдань дослідження з'ясовано позитивні чинники, що впливали на розвиток загальноосвітньої школи I ступеня приватної форми власності в системі шкільної освіти України в означених хронологічних межах. Насамперед до цієї групи чинників належить законодавчі норми 1990-х років щодо розвитку загальноосвітніх шкіл різних форм власності, зокрема таких, що фінансувалися коштами батьків, меценатів, культурних і релігійних середовищ.

Зростання довіри соціального і професійного середовищ до діяльності загальноосвітніх шкіл приватної форми власності сприяло позитивному прийняттю цих шкіл батьками, учнями, прогресивними вченими.

На відміну від загальноосвітніх шкіл державної форми власності (фінансування здійснювалось із розрахунку на одного учня, що призводило до згорання діяльності малокомплектних шкіл), приватні школи володіли більш потужним фінансовим потенціалом, що сприяло їх матеріально-технічному, кадровому та змістово-технологічному розвитку.

За результатами аналізу джерел (рукописних – із шкільних архівів, друкованих звітів, аналітичних довідок – із ф. 166 ЦДАОВУ) доведено, що кількісні показники розвитку загальноосвітніх шкіл I ступеня корелювались зі стратегіями держави в освітній галузі. Зниження частки фінансування забезпечення державних стандартів змісту освіти гальмувало зростання чисельності приватних шкіл. Виявлено, що зниження кількісних показників може становити предмет для дискурсу, оскільки саме в ці роки розвивались потужні загальноосвітні школи нових типів (школа I ступеня – дитячий садок, загальноосвітня школа I ступеня (окрема юридична одиниця), загальноосвітня школа в структурах ліцею, гімназії, авторська школа I ступеня, релігійні школи). Різноманіття (феноменальність) загальноосвітніх шкіл приватної форми власності увиразнено специфікою організації освітнього процесу, широким спектром предметів за вибором учнів (додакових освітніх послуг) і тих, що забезпечували Державний стандарт змісту початкової освіти. Кожна така школа розвивала модель, що була прийнятна для батьків, учнів, власників.

Упродовж II періоду (2000–2018) розвитку загальноосвітніх шкіл I ступеня розвивалась мережа шкіл приватної форми власності в системі шкільної освіти України.

Основні наукові положення розділу 2 висвітлено в опублікованих працях автора [222; 223; 224; 225; 227; 349].

РОЗДІЛ 3

ПЕДАГОГІЧНІ ІННОВАЦІЇ В ПОСТУПІ ПРИВАТНИХ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ ПЕРШОГО СТУПЕНЯ В УКРАЇНІ (1991–2018)

3.1. Нові освітні практики в роботі загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності в Україні у хронологічних межах дослідження

Розбудова соціально-економічного та політичного укладів із проголошенням 1991 р. Акта про незалежність України, розвиток державності зумовили нове бачення системи шкільної освіти, що висвітлено в Законі України «Про освіту» (з подальшими змінами і доповненнями). У меті освіти прописано наскрізну ідею, що відрізняє цей документ про освіту від тих, які були чинні в радянську добу: в контексті освіти людину проголошено найвищою цінністю [130, с. 11]. Цей Закон установив порядок розвитку закладів освіти різних форм власності, зв'язок з освітою інших країн; гнучкість системи освіти [130, с. 12, 13].

Уведення ступеневої загальної середньої освіти мала забезпечити середня загальноосвітня школа трьох ступенів, де I ступінь – початкова школа, II ступінь – основна школа, III ступінь – старша школа [130, с. 23].

У руслі теми дослідження важливим показником розвитку загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності є інноваційна складова їх діяльності, що зумовлює кількісні та якісні зміни в організації освітнього процесу, змісті й технологіях, методах навчання, виховання та освіти учнів. В «Українському педагогічному енциклопедичному словнику» (за ред. С. Гончаренка, 2011) поняття «інновація педагогічна» трактується як «нововведення в педагогічну діяльність, зміни в змісті і технології навчання та виховання, які мають за мету підвищення їхньої ефективності» [68, с. 196].

Нові прогресивні освітні практики, упроваджені в діяльність загальноосвітніх шкіл приватної форми власності, можна розподілити на окремі групи залежно від наявності: 1) введення в освітній процес елементів

європейських педагогічних систем – Ф. Фребеля, М. Монтессорі, Вальдорфської педагогіки та американської системи (Дальтон-план); 2) елементів етнопедагогіки та християнської освіти; 3) новітніх освітніх технологій, інноваційних засобів навчання (ІКТ, ЛЕГО та ін.).

Навчання учнів у приватних загальноосвітніх школах приваблює новими підходами й технологіями, що нині є вартісними для учнів та їхніх батьків. Тому організація освітнього процесу, що ґрунтується на інноваціях, є конкурентоспроможною та забезпечує життєтворчість учнів [120; 121].

Школи, що вдало вибудовують власну інноваційну освітню стратегію, успішно розвиваються, мають високий суспільний попит. У наші дні потрібна школа, спроможна задовільнити потреби батьків і учнів, засновників і благодійників, керівників і організаторів. Крім того, нова школа ХХІ ст. ставить собі за мету створити умови не тільки для повноцінного фізичного чи інтелектуального розвитку дитини, а й сприяння піднесенню культури особистості з орієнтацією на всю різноманітність вітчизняних і світових освітніх практик [273].

У контексті наукового пошуку інтерес становить розвиток інноваційного закладу освіти – ліцею «Гранд», що визнаний моделлю успішної та ефективної школи не лише в Україні, а й у зарубіжних країнах. Заклад має вищий рівень Міжнародної акредитації NCPSA, що підтверджує визнання високих стандартів навчання учнів. Модель школи – сучасна й результативна, оскільки забезпечує Державний стандарт загальної середньої освіти й високий рівень розвитку потрібних у житті умінь, навичок і компетентностей (компетенцій) учнів. Програма, запропонована ліцеєм, повністю відповідає вимогам Державного стандарту. Уроки проводяться за технологією Accelerative Learning, що дозволяє учням засвоювати навчальний матеріал безпосередньо на уроці. Ліцей «Гранд» працює без домашніх завдань, за винятком читання літературних творів чи вивчення їх напам'ять. Наприкінці кожного навчального року учням видаються таблиці з оцінками та сертифікати трьома мовами про закінчення відповідного класу.

Визначальними інноваціями, упровадженими в навчальний процес у ліцеї, є такі: використання комп'ютерних технологій, унікальні ділові економічні та соціально-політичні ігри, інформаційно-комп'ютерні тренінги, упровадження кращих світових освітніх технологій та розроблення власних, тренінги життєвих умінь, творчі проєкти. Ліцей «Гранд» забезпечує посилене вивчення англійської мови, бізнесу та комп'ютерних технологій, що розвиває коефіцієнт інтелекту (IQ) вихованців, а також їхній емоційний інтелект (EQ), який відображається у почуттях, уяві, комунікації. В освітньому закладі реалізуються цікаві проєкти, кейси, практикуми та тренінги, проводяться ексклюзивні уроки бізнесу, спадщини, щастя, відповідальності, особистісного зростання. Значна увага приділяється підготовці ліцеїстів до майбутньої кар'єри, критичного мислення та позитивного вирішення всіх життєвих питань [189].

За результатами історико-педагогічного пошуку з'ясовано, що загальноосвітні школи першого ступеня приватної форми власності становили значно менш численну групу порівняно з тими, належали до державної та комунальної форм власності. Статистичні дані про кількісні показники, що розкривають зростання на певних етапах чисельності загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності або гальмування їх поступу в цих хронологічних, межах викладено детальніше в підрозділі 1.2.

Як засвідчує практика, функціонування шкіл приватної форми власності сприяє поширенню ситуації вибору учнів, можливостей для реалізації інтересів батьків щодо освітніх потреб їхніх дітей [209, с. 6].

Загальноосвітні школи першого ступеня приватної форми власності, незалежно від їх організаційної структури, функціонують в Україні як школадитячий садок; загальноосвітня школа першого ступеня, самостійно діючий навчальний заклад; школа першого ступеня в структурі загальноосвітньої школи I–III ступенів; школа першого ступеня в структурі загальноосвітньої авторської школи; школа першого ступеня в структурі гімназії, ліцею.

Розглядаємо загальноосвітні школи I ступеня приватної форми власності, наведені вище, як інновативні організаційно-функціональні системи.

У контексті дослідження теми доходимо висновку, що загальноосвітні школи першого ступеня, і приватні включно, збагатили освітній простір України (1991–2018) інноваціями, які вважаємо показником поступу цих шкіл. Інноваційна діяльність зумовлює пошук концептуальних ідей і нових підходів до організації освітнього процесу, змісту, методів і технологій, що є вартісними для освіти учнів (дітей) цифрової цивілізації або, як нині прийнято висловлюватися в експертному середовищі, – суспільства знань. Достатньо плідною була співпраця з науково-дослідними інститутами Академії педагогічних наук (АПН) та з 2010 р. – Національної академії педагогічних наук (НАПН) України, недержавними освітніми осередками та громадянським суспільством.

Напрацювання загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності в ці роки були достатньо різноманітними. В умовах становлення державних інституцій незалежної України 1990-х років у цих школах актуалізовано інноваційну діяльність педагогів, учнів щодо розвитку культуротвірного потенціалу майбутніх громадян. Здебільшого введення культурологічної складової у зміст навчання й виховання учнів здійснювалось з метою засвоєння ними культурних надбань нашого народу, соціалізації дітей молодшого шкільного віку в умовах різнокультурного середовища України. У цьому сенсі традиційні тематичні виховні години замінено на творчі проєкти, наприклад: «Я – громадянин України», «Я – людина», «Я і культура», «Мій життєвий проєкт», «Я і книга», «Я і слово», «Я і казка», «Я і пісня», «Я і мій внутрішній світ», «Я і творчість», «Я і моє життєве кредо», «Мій осередок», «Моя родина». Проєктна діяльність сприяє формуванню в учнів особистісних якостей і провідних життєвих та предметних компетентностей.

Приватні загальноосвітні школи, зокрема й I ступеня, творчо розвивали надбання педагогів-новаторів попередньої доби. То ж не варто обминати увагою прогресивних ідей особистісно орієнтованої дидактичної системи

роботи приватної авторської школи М. П. Гузика (м. Южне, Одеської області). Власне, достатньо пригадати, що 1994 р. цей навчальний заклад було занесено до переліку кращих шкіл Європи за рейтингом ЮНЕСКО, а 2005-го його офіційно визнали одним із кращих навчальних закладів України. Цю школу створювали як альтернативну модель загальноосвітньої школи в радянську добу. Як слушно зауважив засновник і директор навчального закладу М. Гузик [49; 71; 239], у модель школи втілено три інновації:

а) світоглядно-філософську основу педагогічної системи школи, що ґрунтується не на так званому «світському атеїзмі», а на погляді на світ і дитину, який відповідає Істині;

б) персоніфіковану освіту, яка орієнтує навчально-виховний процес школи на пошук, своєчасне «відкриття», динамічний розвиток і повну реалізацію задатків, здібностей і нахилів природного ключового таланту дитини. Адже, на переконання М. Гузика, школа має формувати й розвивати природні здібності дитини на ґрунті природовідповідності та діяльної педагогіки [239, с. 37];

в) функціонування в інноваційній школі таких відносин, які варто впроваджувати в суспільстві: «діти мають займатися тими справами, які є перспективними в майбутньому... Школа має бути для учня своєрідним полігоном, на якому він пристосовує себе до тих умов праці, культури і життя, які будуть домінувати завтра» [239, с. 38].

У діяльності загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми в I період (1991–2000) характерною була виховна домінанта, що ґрунтувалась на ідеї: навчаючи, виховуючи та готуючи людину до життя в соціумі, хочемо бачити її вільною, компетентною і креативною особистістю, здатною до саморозвитку та самореалізації. Впровадження таких завдань в освітній процес здійснюється за умов особистісно зорієнтованого підходу до навчання, виховання та розвитку особистості. Так, роль виховання залишається нині значущою, позаяк саме його результатом є становлення особистості, яка спроможна здійснити самостійний

вибір власної діяльності, зуміє досягти конструктивного показника в прояві задоволення особистих інтересів і потреб у виявленні позитивних емоцій.

З-поміж відомих в Україні приватних навчальних закладів на увагу заслуговує приватна середня загальноосвітня школа (ПСЗШ) «Золота рибка» (м. Суми), що здобула визнання завдяки своїм прогресивним ідеям у галузі виховання. Як зазначає директорка цього загальноосвітнього навчального закладу Т. Цуканова, виховання здійснюють у процесі конкретизації мети і завдань, упровадження інновацій в освітній процес, координацію взаємодії зі структурними підрозділами та суспільним середовищем [313, с. 68].

Підґрунтя моделі виховного процесу ПСЗШ «Золота рибка» становить принцип триєдності, що здійснюється засобом вирішення проблем здоров'я, моралі, здібностей. Школа працює за розкладом повного дня, учні в ній перебувають із 9 до 20 години; домашні завдання мають можливість виконувати в школі, для цього відводиться час для самопідготовки. Також дітям надано ресурси та шанс вивчати кілька іноземних мов.

Приватна школа «Золота рибка» діє у форматі наступності й неперервної освіти, що передбачає декілька рівнів. Перший рівень – дошкільне виховання (умови для емоційного виховання дітей, формування їхньої особистості, розумової діяльності). Надалі це полегшує адаптацію дитини до школи. До другого рівня відносять початкові класи (початкова освіта). Відбір здійснюють на підставі вивчення дитини (розумового, психофізичного розвитку). Третій рівень – перехідні (5–7) класи. Особливість організації навчання в цій групі полягає в роботі динамічних і тимчасових класних груп. На четвертому, базовому рівні (8–9 класи) перерозподіл учнів у класах і групах здійснюють на основі інтересів і потреб учнів та рівнів їхньої освітньої підготовки. П'ятий рівень (10–11 класи) забезпечує умови для професійного визначення учнів, професійний відбір здійснюють на базі закладів вищої освіти [313, с. 69].

Як свідчить висвітлений вище досвід роботи, діяльність навчально-виховного закладу за запропонованою схемою забезпечує науково обґрунтовану наступність шкільної освіти в межах ланок «дитячий садок –

школа – вищий навчальний заклад», що безумовно свідчить про ефективність і результативність інноваційної діяльності у ПСЗШ «Золота рибка».

У контексті дослідження інтерес становлять результати ретроспективного аналізу концепції становлення та створення загальноосвітньої школи приватної форми власності, реалізації умов наступності діяльності в межах ланок «дитячий садок – початкова школа – середня школа – старша школа» Одеської приватної гімназії «Мрія». Директорка школи Марія Дідич характеризує школу як освітній простір, у якому реалізуються програми раннього розвитку дитини, дошкільної освіти, I–III ступенів середньої загальної освіти, а також програма додаткової освіти [90, с. 33].

До особливостей функціонування гімназії «Мрія» доцільно винести: відкритість освітнього середовища; поважне ставлення до учнів, батьків, педагогів; створення сприятливого середовища для розвитку учнів відповідно до їхніх індивідуальних освітніх інтересів і потреб, когнітивних можливостей; забезпечення наступності на різних рівнях шкільної освіти; педагогічну підтримку особистісних і освітніх досягнень учнів; упровадження в освітній процес інноваційних підходів і технологій [90, с. 33].

На особливу увагу заслуговують інноваційні проєкти описаного вище досвіду роботи загальноосвітньої школи приватної форми власності. Становить інтерес «Програма розвитку», мета якої – забезпечення нового етапу інтенсивного розвою загальноосвітньої школи відповідно до кращих взірців навчальних закладів, що діють у країнах Європейського Союзу.

До інноваційної діяльності приватних загальноосвітніх шкіл варто віднести освітню програму «Тімбілдінг», що має надавати кожному членові колективу відчуття захищеності, усвідомленої відповідальності за близьких людей, радість від сімейних свят і відпочинку [90, с. 32].

Проєкт «Батьківські дні» має на меті розв’язання проблем взаємодії сім’ї та гімназії. Базовими проєктами, що реалізуються в управлінському аспекті гімназією «Мрія», є: «Соціально-педагогічний розвиток комплексу», «Психолого-педагогічне забезпечення», «Програма підтримки талановитих

дітей», «Педагогічні технології», «Здоров'язбереження в освітньому процесі», «Розвиток виховної системи», «Розвиток інфраструктури школи» тощо.

Цікавими та прогресивними ідеями власної діяльності може конкурувати з вищезазначеними приватними освітніми закладами Полтавський приватний навчально-виховний комплекс (ПНВК) «Паросток» (ЗНЗ–ДНЗ), заснований громадською організацією Педагогічний центр «Академія». ПНВК розвиває концепцію академічної освіти, розвитку обдарувань, навчання за індивідуальними навчальними планами, поглибленого вивчення окремих предметів (наприклад, 2007–2008 н.р. в школі започатковано історико-філологічний профіль) [96, с. 9].

Так, засновники ПНВК «Паросток» [97] виокремлюють місце та місію навчального закладу в освітньому просторі України як «школи екології дитинства». Авторська виховна система характеризується терміном «школа-родина». Це зумовлено невеликою кількістю школярів, особливим способом організації стосунків гуманістичного змісту та головною ідеєю педагогічного процесу – навчити та виховати достойного громадянина і компетентного в майбутньому фахівця.

Креативним поштовхом для створення авторської виховної системи постали ідеї Ш. Амонашвілі про шкільний день як одиницю педагогічного процесу. Крім того, в діяльності ПНВК «Паросток» [97] запроваджено блочну систему навчання, яка дає можливість школярам зануритися в проблематику того чи іншого навчального предмета, що певним чином розвантажує їх у навчальній діяльності, зменшуючи кількість самопідготовок.

Дидактичну основу виховної системи приватного навчального закладу, про який ідеться, становить формування позитивної мотивації стосовно пізнавальної діяльності. Саме з цією метою в «Паростку» використовують найрізноманітніші форми колективної й індивідуальної рефлексії. З метою рефлексії як засобу інтериоризації педагогічний колектив розробив авторський учнівський щоденник, у якому наприкінці тижня передбачено графу для завдання рефлексивного характеру («Я зумів...», «Я навчився...», «Я

вдячний...», «Моя добра справа» тощо). Її дитина заповнює у вихідні дні. Як слушно зазначає керівник установи ПНВК «Паросток», «така системна робота над свідомим освоєнням позиції учня є потужним засобом розвитку здатності до самоосвіти» [96, с. 13].

Центральною ідеєю організації педагогічного процесу в «Паростку» є проживання дитиною кожного фрагмента висвітленого вище процесу. Результатом постає подолання навчальним закладом обмеженості урочно-позаурочної регламентації, що надає педагогічному процесові рис цілісності. Також, опираючись на природовідповідне дитинству проживання реалій людської культури як реалій власного життя дитини, педагоги ПНВК «Паросток» [97] створили таку модель організації життєдіяльності в умовах виховної системи, яка надає школяреві можливість стати компетентним індивідумом світової спільноти.

У руслі дослідження означеної проблематики інтерес становить інноваційний підхід у діяльності приватної початкової школи «Католицька школа святого Василя Великого» (м. Івано-Франківськ). Окрім раніше перелічених і проаналізованих прогресивних ідей інших приватних навчальних закладів, варто звернути увагу на такі інновації цієї школи: партнерську взаємодію, учнівське самоврядування та діяльність ради учнівського самоврядування (РУС), які підзвітні загальним зборам установи. Саме РУС проводить спільні засідання з батьківською радою школи та педагогічним колективом, соціологічні дослідження з проблем життєдіяльності учнівського колективу, організовує чергування в класах та школі, проведення та підготовку загальношкільних свят, літургій, змагань, конкурсів, виставок.

Безперечно цікавими є такі напрями роботи навчального закладу, як-от: мовна стратегія в освіті, соціальний захист учасників навчально-виховного процесу, зв'язок освіти з розвитком громадянського суспільства, християнська виховна методика як виховний вплив Божої благодаті на душу та серце дитини через молитву, Біблію (Святе Письмо) [29]; участь у Святій Літургії, що допомагає сформувати модель випускника школи.

До основних показників навчання і виховання відносять такі: функціональність освіти, що забезпечує свідому поведінку, моральність учинків, естетику життєдіяльності, працелюбність, духовність і патріотизм, відповідальність за власні вчинки та виконання громадянських обов'язків, добробут родини, батьківщини [113, с. 72; 303].

Результати дослідження інноваційної діяльності загальноосвітніх шкіл ступеня (різних типів і структур) дають підстави зробити висновок про те, що реалізація права вибору систем шкільної освіти учнів, яка ґрунтується на інноваційних підходах, сприяє розвитку цих закладів освіти. Джерелами інновацій слугують напрацювання педагогів попередньої доби та сучасні, становлення яких пов'язуємо з упровадженням в освітній процес цифрових технологій. У хронологічних межах дослідження з означеної теми з'ясовано таке: загальноосвітні приватні навчальні заклади здебільшого послуговуються ідеями ліберальної освіти, що їх обґрунтував Дж. Дьюї на межі XIX – XX ст. Відповідно, сенс навчально-виховного процесу полягає в тому, щоб дати дитині можливість виявити власні вроджені таланти, прищепити їй прагнення до творчості, дослідницької діяльності, пошуку особистого життєвого шляху та самовдосконалення [115].

Показником інноваційного поступу приватних навчальних закладів є те, що поруч із традиційними предметами упроваджують ті, вивчення яких сприяє особистісному розвитку учнів: логіку, риторіку, основи філософських знань, релігієзнавство та ін. Зауважимо, що для приватних освітніх закладів важливим є те, щоб упродовж навчання всі курси були взаємопов'язаними, взаємоузгодженими, не порушували основного принципу освіти – наступності. В освітньому середовищі загальноосвітніх шкіл приватної форми власності існує свобода вибору (урахуванням думки засновника, батьків). Значущим чинником розвитку інновацій у приватних школах є фінансування, що дає змогу розвивати цікаві напрями освітньої діяльності.

У сучасних умовах розвитку суспільства залишається актуальною проблема ролі християнських цінностей у навчанні та вихованні підростаючої

генерації. У цьому процесі важливе місце належить сім'ї, позаяк її стабільність передбачає моральність і міцність держави. То ж у світлі розвитку сучасної української педагогічної науки варто зробити акцент на питаннях значущості сім'ї, тих християнських цінностей, які є вирішальними для становлення особистості, особливо учнів загальноосвітніх шкіл I ступеня. Звертаючись до надбань української педагогічної думки попередніх періодів, а саме стосовно безумовної ролі батьків, повноцінної сім'ї в процесі соціалізації особистості, акцентуємо увагу передовсім на спадку українських педагогів – О. Духновича, С. Русової, В. Сухомлинського та інших знаних учених освітянської галузі.

Так, на думку О. Духновича, завдання батьків у колі сім'ї – дбати про фізичний розвиток дітей, при цьому прищеплювати їм необхідні гігієнічні навички. Крім того, виховувати нащадків у душі любові до праці, бо саме дорослі повинні давати молодшій генерації добрий особистий приклад, особливо готуючи її до навчання в школі [114].

На переконання С. Русової, родинне виховання постає значущим чинником виховного процесу, і особлива увага в цьому сенсі надається ролі матері, адже «жодна школа чи дитячий садок не дадуть дитині такого добра, ласки й любові та не розбудять в дітях почуття правди, як щире виховання матері. Якщо порівнювати учнів, які виховуються в материнській любові і з ласкою, з тими, що в дитячих притулках, то ці діти ніколи не будуть такі веселі й урівноважені, як ті, що мали належне сімейне виховання» [115; 262].

Педагог-гуманіст радянської доби В. Сухомлинський вважав: найкращі умови для вирішення проблем загального розвитку дитини створює саме сім'я. Тому для становлення дитини важливі різні види спільної діяльності: праця, сімейне спілкування, прогулянки, екскурсії, спостереження й праця в природі. Батьки своєю поведінкою, учинками, спілкуванням впливають на зростання морально-духовної особистості в дитячому віці [115, с. 31].

З-поміж низки сучасних українських учених і науковців, які доліждали роль сім'ї та батьків у морально-духовному становленні особистості, в аспекті дисертаційного дослідження науковий інтерес становлять праці

Л. Артемової [14], І. Беха [32], О. Джус [95], Т. Завгородньої [124], Л. Островської [212], Т. Поніманської [238], М. Стельмаховича [283–285].

Відомо, що відносини у системі «батьки – дитина» постають регулятором мотиваційної поведінки останньої. Як слушно стверджує Т. Поніманська, необхідною потребою для дитини насамперед залишається оцінювання дорослими її поведінки, потреб: звичайно, більшою мірою позитивна оцінка, меншою – осуд. Суть оцінювання полягає в тому, що підтримка батьками вчинків дітей сприяє формуванню в них позитивного світобачення, власної ініціативи, довіри, емпатії, прагнення змінювати свою поведінку. Оскільки в дошкільному та молодшому шкільному віці діти дуже чутливо сприймають оціночні судження дорослих, насамперед батьків, сприятливе емоційне середовище сім'ї позитивно впливає на їхнє моральне становлення [238, с. 27]. Саме в родинному вихованні, переконана вчена, значенням залишається авторитет батьків. Що вищий їхній вплив, то більш увиразненим буде формування й становлення особистості, адже у своєму ставленні до дитини дорослі повинні покласти на себе особливий обов'язок: повернути не тільки себе, а й нащадків своїх, до добра й милосердя, до правди й справедливості, чесності й честі, творити з дитини не гвинтика державної машини, а індивідуальність, духовну істоту, культурну, мислячу, інтелігентну.

Окрім ролі самих батьків, вагоме значення в процесі становлення та формування особистості набуває і стиль життя в родині. Однозначно сім'я була та залишається основним осередком, де відбувається розвиток дитини. Традиційно для українців позитивним, істотним і беззаперечним є ставлення до родини як до значущої цінності людського існування. Саме тому український учений М. Стельмахович підкреслював важливість співпраці сім'ї зі школою щодо виховання дітей. Домінувальні цінності сім'ї – доброзичливість, взаємодопомога, турбота, повага становлять основу морального виховання дітей [283, с. 94].

Діти, які виростили в умовах сімейної любові та гармонії, самі будуватимуть сім'ї на такий кшталт, що в майбутньому сприятиме появі

благополучних, інтелектуальних, успішних генерацій, які, за правовими законами і тим паче за законами моралі, вмітуть співіснувати в суспільстві, при цьому творячи власний добробут і добробут своєї держави.

Як зазначає сучасний науковець Л. Островська, сім'я є середовищем для соціалізації дитини та формування її громадянських якостей, ставлення до соціального та культурного довкілля [212, с. 8].

У дослідженні опираємось на тлумачення сутності поняття «соціалізація», виокремлене як «процес залучення індивіда до системи суспільних відносин, формування його соціального досвіду, становлення й розвитку цілісної особистості» [68, с. 433]. У хронологічних межах дослідження вважаємо соціалізацію складовою частиною цілеспрямованого педагогічного процесу, актуалізованою в діяльності загальноосвітніх шкіл. Як засвідчують результати вивчення освітніх практик цих шкіл, у центрі уваги педагогів перебувало посилення взаємодії сімейного та доцільно організованого педагогічного процесу школи [274, с. 626].

Дослідивши систему виховання учнів початкової школи (І ступеня) в Католицькій школі святого Василя Великого (м. Івано-Франківськ), доходимо висновку про те, що в цьому освітньо-виховному закладі чільне місце належить зв'язкам сімейного і християнського виховання дітей. У середовищі сім'ї із самого початку життя малюка відбувається безупинна сукупність послідовних дій, а саме: навчання та виховання, які в майбутньому сприятимуть процесові становлення особистості. Задля конструктивності цього процесу враховуються християнські цінності – ті суспільні взаємовідносини, які насамперед передбачають духовність. То ж у цьому сенсі стає зрозуміло, що тільки роз'яснення батьків, власний приклад і вчинки дорослих, розповіді про пращурів, обговорення книг і кінофільмів, спільні прогулянки та розваги, спостереження за навколишнім, взаємна допомога та суспільно корисна праця сприяють розумінню всіх цих норм і чеснот, стають підґрунтям формування та становлення особистості.

Окрім сім'ї, у процесі соціалізації учнів I ступеня загальноосвітніх навчальних закладів значущу роль відіграє шкільне оточення: вчителі, вихователі та однолітки. Свої особливості воно має в Католицькій школі святого Василя Великого м. Івано-Франківська. Так, починаючи з першого класу, на кожній ранковій молитві вчителі намагаються прищепити вихованцям християнські цінності, а саме: мудрість, справедливість, мужність і стриманість. Стосовно людських чеснот, то наставники виокремлюють віру, надію, любов. Це певні правила, за якими учні починають жити, тобто прагнуть і намагаються бути зрілими особистостями і християнами, відповідальними та свідомими громадянами. Навчаючись у школі такого типу, діти мають можливість засвоїти релігійну та народну мораль, які однозначно зміцнюють духовні сили людини, сприяючи при цьому процесові соціалізації особистості.

Традиційно в цій початковій школі проводили «Тижні народної педагогіки», «Тижні української мови». Стосовно вікових можливостей учнів, то діяльність у класах I ступеня розподілялась таким чином: 1-й клас – «Колискова», 2-й – «Казка», 3-й – «Сила молитви», 4-й – «З родини йде життя людини». Відповідно до пріоритетних завдань у цій католицькій школі вибудовано модель батьківсько-вчительської взаємодії. Наприклад, на уроках читання береться до розгляду казка чи оповідання, де робиться наголос на певній дії героя (героїв). На занятті йдеться про позитивні або негативні вчинки персонажа, їх мотивацію, надається оцінка його поведінці як схвалення чи осуд. Удома дитина разом із батьками віднаходить подібну історію в світовій літературі, у зразках анімаційних чи кінофільмів, взірцях фольклору тощо, ознайомлюється з нею, а потім отримує окремі тлумачення дорослих щодо певних ситуацій, зображає за допомогою малюнка своє ставлення до персонажа.

Учителі часто планують дискусії щодо поведінки школярів у громадських місцях, норм вияву ними такту та загальної культури. Крім того, вчитель-класовод залучає батьків до добродійних і виховних справ школи, дитячого колективу (участь у різноманітних християнських і державних святах,

фестивалях, днях науки, рідної мови, охорони навколишнього середовища тощо). Батьки, у свою чергу, надають інформацію про виховні традиції сім'ї, проблеми, з якими вони зіштовхуються під час виховання дітей.

Відповідно до графіка роботи школи I ступеня відбуваються батьківські збори за участі вчителя-класовода, батьків, психолога, отця-духівника, сестер-служебниць, директора, вчителів-предметників. Таким чином, у Католицькій школі святого Василя Великого фундаментом об'єднавчої роботи батьків і вчителів задля виховання підростаючої генерації є дієве досягнення соціалізації учнів I ступеня з дотриманням принципів: погодження, узгодженості, співпереживання, співпричетності та співдіяльності.

В означеній співпраці учасників освітнього процесу цієї католицької школи, крім батьків та вчителя-наставника (а також і сестри-служебниці), неабияку роль відіграє шкільний психолог. Доречно відзначити, що відбувається конструктивна взаємодія практичного психолога в системі батьківсько-дитячих відносин. Саме завдяки проведенню тематичних зустрічей психолога з батьками, тренінгів, ділових ігор, міні-лекцій психологічний супровід зростання та саморозвитку учнів достатньо вдалих. Дорослі отримують консультацію та роз'яснення щодо вікових особливостей вихованців, причин некоректної поведінки чи, на їхню думку, невмотивованих дій дітей задля уникнення невірних вчинків.

Так, із подачі практичного психолога, можемо виокремити найбільш часті помилки, що здійснюють батьки учнів початкової школи стосовно виховання своїх дітей. Серед них: побутові погрози («Роби так, як я сказав, інакше...», «Діятимеш так, як я наказую»); авторитарні накази («Я краще знаю, що для тебе добре», «У вісімнадцять років чинитимеш, як захочеш»); безапеляційні твердження («Можеш не виправдовуватися...», «Твоя думка мене не цікавить», «Мене поведінка інших дітей не цікавить»); критика «глухого кута» («Ти абсолютно не навчений працювати», «Ти – невдаха...») тощо. Це, відповідно, спричиняє порушення рівноправності в родині, викликає у вихованців негативізм, відчуження. Як доречно підкреслює дослідник О. Звоновська,

психологові не слід забувати, що діти найчастіше відтворюють ролі своїх батьків, а тому важлива пропедевтична діяльність щодо запобігання утвердженню «дезадаптивних форм їхньої поведінки шляхом психокорекційної та консультативної роботи не тільки з ними самими, а й з їхніми батьками» [135, с. 67]. Така плідна співпраця основних суб'єктів освітнього процесу є продуктивним засобом щодо подолання хиб як домашнього, так і шкільного виховання, водночас сприяє становленню соціалізації морально зрілої особистості.

Поряд із батьківським вихованням дитини в сім'ї важливе місце в сув'язі з педагогічним впливом школи посідає рідна материнська мова. В українському міжкультурному просторі міркування щодо концепту «рідна мова» часто пов'язують із поняттям «українське національне виховання». З цього приводу І. Матюша висловлює думку про те, що основними концептами національного виховання дітей є їхнє зростання в середовищі мовно-культурного захоплення красою та спілкування рідною мовою [185, с. 4]. Ці ідеї потребують деякого уточнення, а саме: завдання та зміст духовно-морального виховання розглядаємо в руслі формування в учнів уселюдських, народних і національних культурних цінностей на ґрунті християнських чеснот і норм моралі, що сприяють розвитку в дитини твердого характеру та волі, стійкості, почуття громадянського обов'язку.

Безперечно, будь-які зміни в громадському житті пов'язані з мовою, яка є наскрізним інструментом соціалізації – трансформації індивідуума в особистість, члена суспільства. Таким чином, завдяки мові через концепти як смисли формується історичне та соціальне життя суспільства, постає певна світоглядна картина світу, а в ній – мовна особистість.

Як зазначає М. Стельмахович, соціалізація не є абстрактною дефініцією, оскільки вона знаходить власне вираження в рамках конкретної сім'ї, громади, народу, нації, тобто в етнізації, підґрунтя якої закладено передовсім у сім'ї. Значущу роль у цьому процесі науковець відводить батькам, які в українській родині змушені подбати, щоб діти формувалися як високосвідомі українці,

позаяк етнізація постає національною цивілізацією й національною освітою, входом у світ життя й історичного досвіду нашого народу, нації, а через них – і входом у сферу найпередовіших здобутків людства, світової цивілізації [283].

За результатами дослідження з'ясовано, що діяльність загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності характеризується плідною співпрацею з батьками щодо виховання художньої культури учнів [188], вироблення сприятливого розвивального середовища. З цією метою вчителі, батьки та учні практикують проведення емоційно наповнених свят.

Розглянемо як зразок сценарій одного з таких свят, яке було присвячене народній творчості, традиційному ужитковому мистецтву України, теплу й любові, що панує в українській родині.

СЦЕНАРІЙ СВЯТА

«СОРОЧКУ МАТИ ВИШИЛА МЕНІ ЧЕРВОНИМИ І ЧОРНИМИ НИТКАМИ...» (Д. Павличко)

Авторська розробка *Ольги Пилипів*, учительки початкових класів Католицької школи святого Василя Великого (м. Івано-Франківськ).

Мета: виховувати повагу до матері у сув'язі з усвідомленим сприйняттям учнями естетики та культури народного одягу; розширити уявлення про українську вишивку та народний костюм, формувати інтерес до українського народного одягу як складової частини духовної культури та націєдності українців; виховувати любов до українського мистецтва і шанобливе ставлення до національних традицій.

Обладнання: вишиванки, скриня для одяку, ноутбук, проєктор, смарт дошка, презентація.

Дійові особи: учні та учениці, рідні вихованців.

ХІД СВЯТА

На ошатно вбрану сцену виходять ведучі.

Анастасія: Слава Ісусу Христу, шановні друзі! Дорогі гості! Ми раді зустрітися з вами на нашому святі «Сорочку мати вишила мені червоними і

чорними нитками...». Споконвіку українці свято шанували одяг, а особливо вишиванку.

Олексій: Народна вишивка – унікальне явище культури нашого народу. Упродовж тисячоліть у ній знаходили і знаходять відображення духовно-матеріальні думки, настрої людини, яка її творила.

Анастасія: Українська народна вишивка уособлює культурну скарбницю, яку наповнювали багато поколінь безіменних талановитих народних майстрів та майстринь упродовж віків. Нам лише потрібно не розгубити, а зберегти і передати це живе іскристе диво своїм нащадкам.

Олексій: Щоб ближче познайомитися з історією України, традиціями нашого народу, ми зазирнемо в куточок бабусиної скрині.

Виходять бабуся Галя та онука.

Бабуся Галя:

Чого це ти у вікно виглядаєш?

Напевно, якихось гостей чекаєш?

Софія (онука):

Бабусю рідненька, до нашої хати

Сьогодні зберуться дівчата й хлоп'ята.

А друзі, бабуся, самі не прийдуть, –

Вони своїх рідних усіх приведуть.

Благаємо Вас, щоб Ви нам всім нині

Скарби показали, що є у цій скрині.

Бабуся Галя:

Скарби, що побачите, любі, ви нині,

лежать як святиня давно у цій скрині.

У давнину, у кожній хаті, любі діти, була така скриня, де бабусі та прабабусі зберігали все найдорожче та найрідніше їхньому серцю. А що саме там було, зараз подивимось.

(Дістає зі скрині вишиванку).

Вишиванка – це символ здоров'я, щасливої долі, краси, порядності, чесності й любові...

Виходять діти у вишиванках разом із батьками, сідають.

Учні виконують хореографічну композицію

«Моя сорочка вишиванка» (слова *Алли Бінцаровської*, музика *Сергія Родька*).

Бабуся Галя: А зараз помандруємо стежками історії – дізнаємося все про вишиванку. Чи давно почали вишивати сорочки? Так, дуже давно. Я вам відкритою таємницю в одному українських музеїв знаходиться вишита сорочка, якій уже більше 200 років! Уявляєте? А чи хочете ви більше дізнатися про вишиванку, про цей одяг-дивину? Тож слухайте: нині неможливо уявити український національний одяг без традиційної вишивки, що є неодмінною частиною нашої культури. На святковій вулиці завжди побачиш розмаїття сорочок-вишиванок, у які зодягнені і старі і малі.

Софія: Бабусю, а розкажіть-но, з якої тканини шили сорочки. Яку роль відігравали колір тканини та ниток, якими сорочку вишивали?

Бабуся Галя: Сорочки шили із полотна, яке ткали із лляних та конопляних ниток. Для святкових сорочок використовували гарно відбілене полотно, виготовлене з чоловічих стебел конопель – плоскіні. Грубіше полотно, зіткане із жіночих стебел конопель із квітками – матірки, брали для пошиття буденних сорочок, а також нижньої частини сорочок із підтичкою. Кожен колір у вишиванці був символічним. Біле полотно сорочки слугувало для підкреслення, збільшення, символізувало невинність і чистоту.

Найчастіше сорочки вишивали червоними і чорними нитками. Червоний колір символізує життя, свободу, а ще кажуть, що це колір сонця; чорний, або колір землі – означає добробут, достаток, рідше – смуток. Часто вишивку доповнювали мережками, виконаними зеленими, голубими, жовтими та синіми нитками. Наша місцевість також славиться розмаїттям вишивки. У кожному домі є багато барвистих серветок, доріжок, рушників, а сьогодні ви усі одягнені у різноманітні дбайливо вимережені вишиванки. Як ви думаєте, хто ж створив їх для вас? Так, звичайно, дбайливі мамині та невтомні бабусині руки.

Учениця Юлія виконує пісню

«Бабусина вишиванка» (слова *Алли Бінцаровської*, музика *Сергія Родька*).

Анастасія: Вишивка – це один із найдавніших і найпоширеніших видів народної творчості. З давніх-давен людям було властиве прагнення прикрасити свій одяг, свій дім якнайкраще. Саме вишивка перетворювала звичайний шматок домотканого полотна на витвір мистецтва.

Проект учня Тадея.

Тадей:

Вишиванка – краля! Гарна, загадкова.
 Позначає кожна ниточка в ній слово.
 Перша всім розкаже про тепло долоні,
 Що стелила часто хрестики червоні.
 А наступна – чорна – жалібно озветься
 Про дитячі сльози й материнське серце.
 Мереживом виткане наше життя,
 Душею свій час відчуваєш.
 І буде настільки цікавим буття,
 Які в нього нитки влітаєш.
 Не важливий колір, а важливе – слово.
 Вишивай не хрестик, вишивай розмову.

Олексій: Сьогодні ми з вами потрапимо в минуле, відвідаємо стародавню українську оселю, де побачимо експонати традиційних видів рукоділля. А в подорожі нас супроводжуватиме пісня-танець.

Учениця Ярина виконує пісню-танець

«З вечора пригожого» (слова *Миколи Сома*, музика *Оскара Сандлера*).

Анастасія: Здавна українська вишиванка була і прикрасою, і оберегом, а ще й своєрідним документом, за яким можна було визначити, з яких країв родом власник вишиванки. Пориньмо разом у вишивану подорож Україною, під час якої дізнаємося про особливості й таємниці вишиванки.

Олексій: Навіть далеко від рідної землі – України наші предки зберігали пам'ять про рідні традиції та звичаї. Українські матері зуміли зібрати і зберегти

унікальні старовинні вишиті сорочки. Пропонуємо вашій увазі переглянути тематичне відео «Вишивані сорочки в Українському національному музеї Чикаго, США».

Учасники та гості свята переглядають відеоматеріали

[див.: URL: <https://www.youtube.com/watch?v=TS6qmvAzC7A>].

Анастасія: Оскільки ця сорочка родом з Івано-Франківщини, то їй присвоєно ім'я – «гуцулка». Вона чи не найяскравіша за оздобленням серед своїх сестер-вишиванок. Особливо урочистий вигляд така сорочка має у комплекті гуцульського народного вбрання.

Олексій: Сорочки-вишиванки були чоловічі, жіночі, а також і дитячі. Коли народжувалось немовлятко, то в родину приходила нова радість. І вже маленькій дитинці шилася перша сорочечка.

Учень звертається до своєї мами.

Ярослав: Матусю, чи не могли б Ви розказати нам якусь легенду про вишиванку. Нам дуже цікаво.

Мама хлопчика, п. Ольга: Із превеликим задоволенням виконаю твоє прохання. Якось Бог вирішив наділити дітей світу талантами. Французи обрали красу й елегантність, угорці – любов до господарювання, німці – порядок і дисципліну, поляки – здатність до торгівлі, а італійські діти одержали хист до музики. Обдарувавши всіх, Всевишній раптом побачив у куточку дівчинку. Вона була вдягнена у вишиту сорочку, її русу косу прикрашала синя стрічка, а на голові – віночок з червоної калини.

Бог запитав її: «Хто ти? Чому така сумна?»

Дівчина озирнулась і відповіла: «Я – Україна, а плачу, бо мені боляче, що стогне моя земля... Сини мої на чужині, а в своїй хаті немає ні правди, ні волі».

Господь здивувався і мовив: «Чому ж ти раніше не підійшла? Я вже всі таланти роздав. Не знаю тепер, чим можу зарадити твоєму горю».

Дівчина вже почала йти, але Бог зупинив її та й сказав: «Твій народ візьме плуг, і заколоситься на ваших полях жито-пшениця. А в хаті твоїй буде

панувати краса і затишок, а пісня твоя звучатиме у віках. Усе це стане можливим, дякуючи вірі твого народу у власні сили та бажанню працювати заради власного добробуту».

Узяла дівчина цей Божий дарунок, і відтоді славиться Україна своїми майстрами, а серед них ті, хто присвятив життя мистецтву народної вишивки, художнього плетіння та іншим видам рукоділля.

Учень та гості оплесками дякують.

Ярослав:

Одягну сорочку вишиту на свято,
 Притулюсь до мами, наче немовля.
 Дякую, рідненька, найдорожча ненько,
 За любов незгасну, що мені дала.
 Приголублю ніжно неню дорогеньку,
 Прошепчу на вушко їй ніжні слова.
 Поклонюся низько, поцілую руки,
 Бо на цілім світі матінка одна.

Учениця Анна та її мама п. Зореслава виконують
 авторську пісню під супровід бандури.

Мама п. Зореслава:

Тобі я, доню, вишила сорочку,
 Оцю, що ти на свято одягла.
 А виростеш і будеш мати дочку,
 То збережи, щоб їй передала.
 Я так люблю сорочки вишивати,
 Навчу тебе я цього ремесла,
 Мене колись навчила моя мати
 І в спадок цей узор передала.

Гості оплесками дякують.

Анастасія:

Дякую Вам, мамо, не журіться,
 Хоч роки пройдуть – я розкажу,

І сорочку Вашу, як годиться,
 Обіцяю Вам, що збережу.
 Вишита тут рідна Україна,
 І гілки калини, що цвітуть.
 Є на ній і рідная хатина –
 Та одна, яку батьки дають.
 Роки летять, і їх не наздогнати,
 Разом з ними швидко я расту.
 В ріднім краї завше будуть ждати
 Тато й мама, хата в кольоровім рушнику.
 Я дякую Вам, дорогі батьки,
 За пребагату долю-вишиванку,
 За Вашу щедрість і любов святу,
 За усмішки та поцілунки зранку.
 Дозвольте дітям запросити Вас
 На цей святковий український вальс.

Мама п. Зореслава виконує «Пісню про рушник» («Рідна мати моя»)

(слова *Андрія Малишка*, музика *Платона Майбороди*).

Гості оплесками дякують.

Олексій: З покоління в покоління передавали українці своє мистецтво вишивки. І зараз вишивання в Україні дуже популярне. Вишивають усі: дорослі й діти, чоловіки й жінки. Якби зібрати все багатство української вишиванки, то можна було би створити унікальну карту України, на якій би від села до села, від міста до міста пролягли вишиті дороги.

Дорогі друзі. Нас із вами у велику родину об'єднує любов до рідної землі, до пісні, до вишиванки.

Виходить учень, звертається до своєї мами.

Владислав:

Вишивала мати, вишивала на ллянім біленькім полотні.
 Вишивала цілу ніч, до ранку, колисковії співаючи пісні.
 І такі слова мені казала: «На добро, на щастя, на роки».

Мама учня п. Юлія:

Якщо стане у житті, синочку, важко, ти сорочку мами одягни.
Хай вона тобі серденько гріє, диво-квітом повниться душа.
Материнська ласка не міліє, мамина любов – завжди свята.
Чорну і червону нитку клала, залишала в ній любов свою.
Бережи дарунок цей від мене, сину, я тебе прошу.

Владислав:

На порозі низько поклонюся, поцілую рученьки її.
І до серця мами пригорнуся, ніби я один на цій землі.
Вишивала мати вишиванку на ллянім, біленькім полотні.
Вишивала звечора до ранку, дарувала доленьку мені.

Учениця Тереза виконує пісню
«Батьки мої» (слова та музика *Оксани Корзун-Омеляш*).

Тереза:

Мама вишила мені квітами сорочку.
Квіти гарні, весняні: «На, вдягайся, дочко».
В нитці – сонце золоте, пелюстки багряні.
Ласка мамина цвіте в тому вишиванні.
Вишиваночку візьму. Швидко одягнуся.
Підійду та обніму я свою матусю.

Учні Єва та Володимир виконують пісню
«А сорочка мамина» (слова та музика *Наталії Май*).

Учні читають авторські вірші.

Марко:

Ми багато говорили тут про різне ремесло.
Мандрівочка закінчилась і, здається, все пройшло.
Ні, це просто не проходить, бо народне ремесло
У серця до нас заходить, воно просто ожило.
Ми про вишивку дізнались, що це давнє ремесло,
Воно наше, українське, славу краю принесло.

Єва:

Народе мій, краяни і краянки!
 Плекаймо паросток зелений навесні,
 Нехай цвітуть – не вицвітають вишиванки
 І стоголосо лине пісня по землі.
 Україно моя мила, Україно,
 Моя рідна земле, матінка єдина.
 Твої роси моє личко умивають,
 Твої вітри мої коси розплітають.
 Твої діти рідну землю
 Вишиванками прославляють.

Андрусяк Миколай:

Встає над світом щире сонце вранці
 І землю гріє променем ясним.
 А я іду по світу в вишиванці.
 Я – українець! І горджуся цим.
 В нас обереги вишивають здавна.
 Така традиція в народі прижилась.
 Вона прадавня, вічна й дуже славна.
 В культурі й до сьогодні збереглась.
 Ані вікам, ні моді не здолати...
 Вона в людському серці і в душі.
 У ній любові, мрій, надій багато.
 І ти традиції забудь не смій.

Софія:

Вишиванко, люба, мила, ти багато пережила,
 Україну не лишила! Поважають всі тебе.
 Оберіг святий, ти – чудо, люблять дуже тебе люди.
 Бо красива й акуратна, надзвичайна й елегантна.
 Бо ти наша дорогенька, вишиваночко гарненька!

Володимир:

Одягнімо, друже, вишиванки – наш чарівний український стрій

Не для когось, не для забаганки, а для себе, вірний друже мій.

Одягнімо в свята і неділі, в будень, за потреби, одягнім.

І відчуєш – вороги безсилі зруйнувати український дім.

Одягнімо вишиванки, друзі! Хай побачить українців світ –

Молодих, відважних дужих, славних українських козаків.

Учні Ангеліна та Максим виконують танець

«Перлина Україна» (слова та музика *Олега Винника*).

Гості оплесками дякують.

Анастасія: На сьогоднішньому святі ми ознайомилися не тільки з вишиваною культурою українців, а й усвідомили, що всі ми різні – за звичками, характером. Кожен обирає свої кольори, орнаменти, мережки, але всіх нас єднає вишиванка – споконвічний традиційний український національний одяг, без якого не можна уявити справжнього українця.

Олексій: Ось добігає кінця наша подорож. Ми лише трішки дізналися про історію української вишивки. Тож нехай кожного з вас, дорогі друзі, зігріває вишита оберегами сорочка, нехай ваше серце сповняється Божою благодаттю і добром на щастя, на здоров'я, на многії літа!

Джерело: підготовлено до цитування авторкою дослідження.

Дослідження наукової проблеми розвитку в Україні загальноосвітніх шкіл І ступеня приватної форми власності упродовж І періоду (1991–2000) дає підстави вважати: організація діяльності приватних навчальних закладів здійснювалася на основі традицій народної педагогіки та новітніх освітніх технологій, досягнень у галузі педагогіки, психології. Управлінська та фінансова самостійність сприяли розвою інноваційних моделей шкіл і зумовлювали специфіку їх діяльності в структурі загальноосвітніх навчальних закладів (нових типів), а саме: школа – дитячий садок, загальноосвітня школа І ступеня (окрема юридична особа) й ті, що функціонували в структурі загальноосвітніх шкіл І-ІІ, І-ІІІ ступенів, гімназій, ліцеїв, авторських шкіл.

Освітні інновації щодо вдосконалення змісту навчання та виховання виразно простежуються в поступі приватних загальноосвітніх шкіл I ступеня, зокрема було розширено спектр навчальних предметів відповідно до запитів батьків і суспільних пріоритетів, що сприяло формуванню іміджу навчальних закладів.

Упровадження в освітній процес інноваційних технологій (проектні, дискусії, ігрові, тренінгові, ІКТ, ACCELERATIVE LEARNING, LEGO) сприяло зростанню якості шкільної освіти учнів, піднесенню її до рівня кращих вітчизняних і зарубіжних зразків.

3.2. Реалізація ідеї інтеграції змісту освіти в «Школі вільних та небайдужих»

Одним із важливих завдань освіти в XXI ст. є вдосконалення, розвиток та формування уваги, уяви, мислення та пам'яті учнів. Проте загалом сьогоdnішній рівень розвитку освіти в Україні не дає цій галузі змоги сповна виконати функцію ключового ресурсу соціально-економічного розвитку держави і зростання добробуту громадян.

Нині освіта, як зауважує український учений К. Корсак, потребує нових філософських і технологічних концептів, зорієнтованих на формування нового образу світу людини [162; 163].

Опираючись на основні положення законодавства України про освіту та враховуючи соціальну складову життя, стан здоров'я дітей і молоді, Міністерство освіти і науки України, яке реалізує державну освітню політику, приймає рішення щодо організації інноваційної діяльності у сфері освіти й координує та контролює її проведення, в 2016 р. розробило та оприлюднило Концепцію «Нова українська школа» та оновлені розвантажені програми початкової школи, що дадуть можливість молодшим школярам здобути ключові компетентності в комфортнішому режимі, без перевантаження теоретичною інформацією, підвищити мотивацію до навчання.

У наукових джерелах принцип інтеграції виголошений основним принципом реформування освіти разом із принципами диференціації та гуманізації. В країнах світу багато освітніх технологій розробляються та впроваджуються на базі інтегрованого підходу, що зумовлено новими соціальними запитами, які висуваються до школи, та змінами у сфері виробництва й науки [210].

«Школа вільних та небайдужих» ставить перед собою масштабне завдання – створення належних умов для всебічного розвитку особистості дитини та її самоорганізації. Вирішити це завдання можна завдяки розв’язанню таких проблем: формування в кожного учня почуття психологічної захищеності; створення належних умов для задоволення основних потреб дитини в розвитку, вдосконаленні, активності її індивідуальності тощо; створення надійних та довірливих відносин у системах взаємодії «учитель – учень», «учень – учень», «учні – учитель»; надати кожній дитині можливість реалізувати себе у найважливіших для неї сферах життєдіяльності, з найбільш можливим розвитком її здібностей та можливостей.

Досягти й реалізувати поставлені цілі та окреслені завдання в межах традиційного навчально-виховного процесу практично неможливо, оскільки він передбачає специфічну орієнтацію розподілу освітнього і виховного процесів, незважаючи на індивідуальні та психічні особливості дітей, дотримання загальної для всіх організації процесу навчання із складними завданнями, режимними моментами, поділянням навчального процесу не на змістові, а на часові відрізки. Інтеграція як провідний принцип оновлення змісту освіти дає шанс якісно змінити цей зміст, доповнювати різноманітні предметні знаннями з історії науки, психолого-економічними, соціально-філософськими, історичними, які пов’язані між собою. Інтеграція є потужним засобом формування світогляду, який має особистісний характер, а не нормативний. Дотримуючись умови її успішної методологічної реалізації, можна досягти забезпечення якісної конкурентноспроможної освіти, здатної створити успішні умови кожному учневі для самостійного досягнення власної життєвої мети,

творчого утвердження в різних соціальних галузях. У сув'язі з інтеграцією змісту освіти, актуалізовано формування ключових компетентностей учнів початкової школи – НУШ: спілкування державною і рідною та іноземними мовами, математична грамотність, природнича і технологічна компетентність, ІКТ–компетентність, уміння навчатися впродовж життя, соціально-громадянські, підприємливість, загальнокультурна грамотність, екологічна й здоров'язбережувальна [202].

Сучасні українські вчені М. Вашуленко [44; 45], Ю. Колягін [149], Л. Ніколенко [201], О. Савченко [265], В. Сидоренко [270; 271] одноставно підтримують думку щодо реалізації інтеграції змісту навчання, а саме: створення в учнів початкової школи цілісного уявлення про навколишній світ (інтеграція – мета навчання) слугує підґрунтям для поєднання предметних знань (інтеграція – засіб навчання). Користь такого підходу засвідчено світовим досвідом початкової освіти, де переважають інтегровані курси: «Людина і оточуюче середовище», «Гуманітарний інтегрований курс», «Мистецтво мовлення», «Художня праця», «Музика і рух» тощо [272, с. 5]. Конструювання змісту початкової освіти на нових дидактичних підходах обстоюють у своїх працях Т. Гавриленко [60], Р. Добринська [106], В. Паламарчук [88; 214; 215; 216; 217].

Ідея інтеграції змісту освіти за освітніми галузями отримала визнання в освітньому та науковому середовищах наприкінці ХХ ст. Структура освіти (за І. Лернером), включає знання про природу, суспільство, техніку (технології), людину та способи діяльності, відомі практики з різних галузей діяльності людини, навички та вміння, досвід творчої діяльності та емоційно-ціннісного ставлення до явищ дійсності [177].

Вітчизняні науковці С. Гончаренко [65; 66], С. Гончаренко у співавторстві з Ю. Мальований [67], О. Савченко [266] виоснували провідні ідеї щодо зміни методологічних засад формування змісту загальної середньої освіти, зокрема й початкової у структурі загальноосвітньої школи. Формування нових підходів до змісту освіти зумовлено потребами подолання суперечностей

між вимогами суспільства до освіти учнів та потребами особистості з урахуванням того, що початкова школа має забезпечити насамперед якісну освіту для повноцінної підготовки учнів до неперервної освіти та життя в постіндустріальній цивілізації.

Разом із тим стандарти змісту освіти є єдиними для шкіл різних типів і форм власності. При цьому загальноосвітні школи приватної форми власності користуються ширшими фінансовими та матеріальними можливостями, кадровими умовами щодо вдосконалення змісту освіти учнів (про це йшлося в підрозділі 3.1.)

Безперечно, цивілізаційна функція школи полягає в особистісно зорієнтованій освітній діяльності. В центрі інноваційних освітніх програм і проєктів має перебувати особистість з її інтересами, потребами. Врахування освітніх потреб дитини (учня), батьків щодо розвитку інтелектуально-творчих умінь дітей, висновує К. Нечипоренко [200], у сув'язі з соціальним середовищем визначає сутність якісної освіти.

Проведене опитування вчителів «Школи вільних та небайдужих» (м. Львів) щодо інтеграції змісту освіти в початковій школі дало змогу з'ясувати, що загалом педагоги цього закладу загальної середньої освіти приватної форми власності усвідомлюють як позитивну ідею структурування змісту за освітніми галузями.

Для вчителів становить практичний інтерес тематична інтеграція інформації, що в попередню історичну добу диференціювалась у різних предметах. Педагогічний колектив цього навчального закладу успішно використовує ідею інтегрованого навчання, оскільки воно передбачає досягнення мети щодо створення дидактичних умов для якісної освіти учнів. Так, освітня галузь «Мови і літератури» має потужний потенціал не лише для формування предметних знань, умінь і навичок, а й способів особистої діяльності: пошукова, робота в групі, що сприяє формуванню ціннісних орієнтацій, особистого вибору. Таким чином, учні одержують літературознавчі,

мистецтвознавчі знання, формуються способи діяльності стосовно розвитку їхніх творчих здібностей [331].

В опитуванні брали участь 18 учителів 1–4 класів «Школи вільних та небайдужих», котрі працюють за НУШ-2, а саме: за підручником «Математика» (авт. О. М. Гісь, І. В. Філяк) [183; 184], «Я досліджую світ» (авт. О. В. Волощенко, О. П. Козак, Г. С. Остапенко) [338–340] та авторським підручником «Рідна мова» (авт. Уляна Добріка) [256].

З'ясовано, що більшість респондентів неодноразово зіштовхувалися з певними труднощами щодо реалізації інтегрованого підходу в навчанні учнів початкових класів. Ці труднощі пов'язані з низькою готовністю до вибору інтегруючого чинника та порушенням алгоритму інтеграції навчальної інформації, виокремлення міждисциплінарних зв'язків, обґрунтування цілого та часткового, випереджального розвитку означеної проблеми (на теоретичному рівні) та браком практико-орієнтованих посібників для вчителів (на практичному рівні), надмірною завантаженістю вчителів.

Спостерігаючи за діяльністю учнів на традиційних уроках, ми звернули увагу помітне зниження їхнього інтересу, брак уваги і часті помилки через постійну статичність та однотипність завдань. Проблема полягає в тому, що під час тривалої та складної роботи організм, щоб уникнути перевтоми, відключає свідомість від предмета діяльності, переключаючи увагу на інший об'єкт. Слова, вигуки, накази в цьому випадку не допоможуть. Необхідно трохи відпочити, щоб отримати бажаний результат – уважність. Також періодично потрібно робити розрядку, підбадьорення уваги, що легко досягається зміною видів діяльності.

Варто зауважити, що саме інтегрований урок забезпечує розвиток уваги у дітей [150]. Він є потужним стимулятором розумової діяльності дитини. Такий тип уроку, як засвідчує досвід, створює середовище для пошукової діяльності дітей, під час якої учні можуть встановлювати причинно-наслідкові зв'язки розвитку явищ, аналізувати власний внесок у вирішення завдань і роботу своїх товаришів, учаться критично мислити [27; 28; 31; 42; 69; 77; 317].

Під час інтегрованого уроку з математики та літературного читання в експериментальному класі «Вільнодумці» вдалося спостерегти значне підвищення уваги, уяви, активності учнів у процесі дослідницької діяльності. *Тема уроку:* «Характерні ознаки прямокутника і квадрата. Побудова прямокутника і квадрата із заданими довжинами сторін. Перші друковані книги, їх поява, розмір, форми та вигляд».

Цей урок мав триєдину *мету*:

– *навчальну*: уточнювати поняття прямокутника і квадрата; ознайомити учнів із їх характерними ознаками; вчити знаходити периметр цих фігур; продовжити формування обчислювальних навичок; удосконалювати навички розв’язування задач; збагачувати учнів знаннями про найважливіше з історії книги;

– *розвивальну*: розвивати в учнів увагу, логічне мислення, математичну мову, вміння порівнювати, аналізувати, робити висновки, удосконалювати навички читання, розвивати вміння стисло переказувати прочитане;

– *виховну*: виховувати в учнів акуратність під час побудови фігур, обчислення їхнього периметру; охайність, працелюбність, інтерес до книги.

Для уроку знадобилось *обладнання*: підручник з математики та літературного читання для 3 класу, книги різних форматів, загадки, роздаткові картки-відгадки, додаткові завдання, кольорові олівці.

Під час організаційного моменту вчителька повідомила учням про те, де нас оточують квадрати та прямокутники, що вони присутні на українських вишиванках, є на партах, у класі, вдома, оточують людину протягом усього життя. Навели приклад художньої картини Казимира Малевича «Чорний квадрат». Почули думки учнів про те, де їм трапляються квадрат і прямокутник у повсякденні. Також звернули увагу на книги. Діти розповіли про них, визначили, якої вони форми, встановили рік випуску, кількість сторінок у них, дізналися, яка вартість книг, та багато іншого. Так було з’ясовано, що учням відомо до вивчення теми уроку.

Щоб дізнатись тему й мету уроку, діти мали відгадати три загадки (про квадрат, прямокутник і книгу). Відгадавши загадки, учні демонстрували картки-відгадки.

Роботу над темою розпочали казкою «Родичі». У ній описувалось життя важливої фігури під назвою «Квадрат». На початку був лише опис цієї фігури, а згодом діти мали її назвати. Сюжет казки полягав у тому, щоб персонаж Квадрат відшукав свого родича під назвою «Прямокутник». Учні під час слухання казки повинні були назвати спільні та відмінні ознаки обох персонажів.

Далі розпочалася робота за підручником з математики та літературного читання. Школярі виконували завдання та вирішували задачі, що стосувалися першої книжки. Учні дізналися, коли вона була написана, також і про те, що перші книжки були дуже дорогими, адже їх переписували від руки. Саме тому змогу читати їх мали лише заможні люди. Далі учні виконували:

- словникову роботу (з'єднання слів із їхнім значенням);
- читання твору вголос;
- роботу з виразами, результати яких потрібно було замінити літерами, які утворили речення про книгу;
- вирішення задач про книги;
- обговорення книг, які містяться в класній бібліотеці, та ін.

Спостерігаючи за діяльністю учнів на цьому уроці, переконалися, що засвоєння знань напряду залежить від почуттів, переживань, зацікавленості учнів. Складний взаємовплив зовнішніх і внутрішніх умов дає результат – складання асоціативного ряду, розвиток критичного мислення, аналіз ситуації.

З дітьми була проведена фізкультхвилинка, під час якої поєднувались математика й літературне читання. Учні охоче виконували її, декільком школярам також була надана можливість продемонструвати руханку для решти класу.

На наступному етапі уроку перейшли до закріплення знань про периметр прямокутника та квадрата, провели вибіркоче читання (опису процесу

книгодрукування), зіграли в гру «Пресконференція». Учасники гри: один учень – автор, ще один – представник автора, а решта учнів – журналісти. Завдання полягало в такому: представник автора надає журналістам слово; журналісти по черзі підходять до мікрофону, називають своє ім'я та прізвище, ставлять запитання авторові, той відповідає. Основною умовою було те, що запитання можна задавати лише за змістом цього уроку (прочитаного тексту, розв'язаних задач, обговорення книг тощо).

На закріплення вивченого матеріалу розклали картки, на яких зображені різноманітні геометричні фігури. Учитель описував певну фігуру, а учні повинні були замалювати її відповідним кольором.

Під час рефлексії використано гру «Клубочок», у якій школярі беруть клубок з нитками, розмотуючи їх, розповідають про те, що нового дізнались на уроці.

На інтегрованому уроці також використовували запитання і завдання, що стосуються змісту інших навчальних предметів, але дотичні до теми уроку.

Учителька запитала школярів:

- У якій країні створили першу друковану книгу?
- Якою мовою вона була написана?
- Хто був першим друкарем?
- Де зберігають книги? Де зберігаються книги в нашому класі?
- Хто створив першу велику бібліотеку в Україні? Де вона була?
- Літерами якої абетки друкувалися перші книжки на території сучасної України? Чи відрізняють сучасні літери від них?

Різнманітні загадки, завдання, картки різних форм допомагали тримати увагу дітей якомога довше. Учні із захопленням ділилися різною інформацією про предмет вивчення, активно відповідали на запитання, працювали в парі, об'єднувались у групи. Оскільки тема уроку була пов'язана з книгами, учні принесли їх із власної домашньої бібліотеки. Звернули увагу й на те, що кожна з них має інший формат, а іноді й форму, різниться текстурою обкладинки, обсягом (товщиною), роком видання, кількістю сторінок. Діти

обчислювали периметр обкладинки, називали кількість сторінок, шукали «найстаршу» книжку, об'єднували книжки за спільними ознаками, а також відшукували відмінності. Під час фізкультхвилинки учням потрібно було вишикуватися зі своєю книгою в руках у порядку зростання чи спадання, залежно від кількості сторінок, обчисленого периметру, а також виконати поділ на групи за формою книжок – прямокутник та квадрат.

У контрольному класі «Мрійники» були проведені два окремі уроки з математики та літературного читання. Теми були ті самі, але на уроці їх ніяк не пов'язували. Урок тривав 40 хвилин. Зі спостережень помітно, що діти часто відволікались на різні звуки, було видно, що вони стомилися. Попри те, що робили фізкультхвилинки, учні часто перепитували запитання вчителя, довго виконували завдання. Загалом уроки пройшли вдало, діти добре засвоїли подані теми.

Важливим завданням учителя початкових класів є залучення молодших школярів до пізнавальної діяльності, створення необхідних умов для впровадження інтегрованого навчання. Використання інтегрованого підходу у навчанні сприяло розвитку критичного мислення учнів, підвищенню їхньої мотиваційної діяльності, інтенсивному розвитку в аспекті вибраної тематики, покращенню пам'яті, уваги, уяви, формуванню інтересу до подій і явищ дійсності, розширенню цілісної системи уявлень про навколишній світ.

Тематична інтеграція має певні шляхи реалізації завдань: інтегровані уроки; інтегровані курси; бінарні уроки; інтегровані тематичні дні; уроки з міжпредметними зв'язками; тематичне навчання.

За результатами пошукової роботи подаємо авторські розробки (О. Пилипів) інтегрованих уроків, що апробовано в освітньому процесі приватних загальноосвітніх шкіл I ступеня – «Школі вільних та небайдужих» (м. Львів), Католицькій школі святого Василя Великого (м. Івано-Франківськ).

ІНТЕГРОВАНІЙ УРОК З МАТЕМАТИКИ ТА ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ У 3 КЛАСІ

Тема: Характерні ознаки прямокутника і квадрата. Побудова прямокутника і квадрата із заданими довжинами сторін. Перші друковані книги, їх поява, розмір, форма та вигляд.

Мета навчальна: уточнити поняття про прямокутник і квадрат; ознайомити учнів із їх характерними ознаками; вчити знаходити периметр цих фігур; продовжити формувати обчислювальні навички в учнів; удосконалювати навички розв'язування задач; збагачувати знаннями про найважливіше з історії книги; *розвивальна:* розвивати в учнів увагу, логічне мислення, математичне мовлення, вміння порівнювати, аналізувати, робити висновки, удосконалювати навички читання, розвивати вміння стисло переказувати прочитане; *виховна:* виховувати акуратність під час побудови фігур, обчислення їхнього периметру; охайність, працелюбність, інтерес до книги.

Обладнання: підручники з математики та літературного читання для 3 класу, книги різних форматів та форм, загадки, картки-відповіді, роздаткові картки, додаткові завдання, кольорові олівці.

ХІД УРОКУ

I. Організація навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Учитель звертається до учнів

– Ми з вами громадяни України. Про українські вишиванки – сорочки та рушники пишуть музику, вірші, художники малюють полотна. Завдяки дивовижним українським майстрам та майстриням світ має змогу милуватися їх красою. Якщо придивитись краще, то можна побачити, що орнаменти на рушниках часто мають форму прямокутників та квадратів. Також прапори країн мають форму прямокутника.

Прикладом цьому є синьо-жовте полотнище прямокутної форми Державного прапора України. Його кольори - це символ безхмарного неба та жовтого колосся. Уважно подивіть на все, що нас оточує в класі: вікна, двері, столи, також є прямокутної або квадратної форми. Наприклад, художник Казимир Малевич створив картину, яка так і називається – «Чорний квадрат». Вона викликає в людей захоплення та замилювання вже понад сто років поспіль.

Пригадайте, де вам іще трапляються прямокутники і квадрати у житті. Назвіть предмети квадратної форми у нашому класі, у себе на парті. А прямокутної? Отже, з геометричними фігурами (прямокутниками, квадратами) стикаємось не лише на уроках математики, а й у побуті.

II. Актуалізація опорних знань.

- Які книги ви читали? Якої форми вони були?
- Що ви знаєте про прямокутник? Квадрат?

III. Повідомлення теми і мети уроку

– Щоб дізнатись, що ми будемо сьогодні вивчати, відгадайте три загадки, зображені на дошці.

1. Ця фігура не проста,

А магічна й чарівна.

Бо чотири сторони

Однієї довжини. (*Квадрат.*)

2. Не дерево, але має листки,

Не людина, але говорить.

Бачити – не бачить,

Чути – не чує.

Мовчки все говорить,

І завжди мудрує. (*Книга.*)

3. На квадрат він є похожим.

Має теж чотири сторони.

Лише дві, ті, що навпроти –

Однієї довжини, а сусідні – різні. (*Прямокутник.*)

– Сьогодні на уроці ми дізнаємось, що таке прямокутник та квадрат, як виникла перша книга та якої форми вона була.

IV. Робота над темою уроку

– Розгортаємо зошити, записуємо сьогоднішню дату (22 жовтня) та «Класна робота».

Я прочитаю вам казку. Вона незвичайна, математична, і називається «Родичі».

Жила собі на світі одна важлива фігура. Про її важливість знали усі люди, оскільки при виготовленні багатьох речей її форма служила зразком. Кого б вона не зустріла на своєму шляху, всім вихвалялася: «Погляньте, який у мене красивий вигляд: сторони мої всі рівні, а кути – прямі. Немає на цілому світі красивішої від мене фігури!»

Учитель демонструє малюнок

- Діти, хто з вас назве цю фігуру? (*Квадрат.*)
- Чому ви так думаєте? (*Сторони рівні, кути прямі.*)
- Пропоную прослухати, як події відбувалися далі.

Ходив той Квадрат по світу, вихвалявся, але враз стало йому самотньо: нема з ким поговорити чи попрацювати в хорошій і дружній компанії, адже весело і легко буває лише з друзями. І ось він вирішив пошукати собі родичів... «Як тільки зустріну родича, то одразу його впізнаю, – думав хвалькуватий Квадрат, – адже він точно має бути чимось схожий на мене, бо я зразок!». Одного разу, під час прогулянки, зустрічає він на шляху ось таку геометричну фігуру (*учитель демонструє прямокутник*). Придивився уважно до неї, побачив щось схоже із собою та й запитує: «Як тебе звати?».

- Ви з'ясували для себе, діти? (*Це прямокутник.*)
- Чому ця фігура має назву прямокутник? (*Має кути прямі.*)
- Вам цікаво що відбувалося далі? Тоді з'ясуємо.

Не витримав Квадрат і запитує у Прямокутника: «А ми часом не родичі з тобою?» – «Я б теж був радий дізнатися про це, – мовив Прямокутник. – Якщо у нас знайдеться чотири спільні ознаки, за якими ми схожі, то це означає, що ми з тобою справді близькі родичі й у нас, навіть, може бути одне прізвище».

- Діти, допоможемо фігурам знайти їхні спільні ознаки? (*У фігур чотири кути, всі кути прямі, у них по чотири сторони, протилежні сторони рівні.*)
- А яке ж у них загальне прізвище? (*Прямокутники.*)
- Послухайте, яку кінцівку має казка.

Зраділи фігури, що знайшли одне одного. Тепер завжди разом відпочивають та працюють.

– Що ж є спільного між прямокутником і квадратом? (*У них чотири сторони, усі кути прямі.*)

– Чим вони відрізняються? (*У прямокутника рівні лише протилежні сторони, а у квадрата – всі сторони рівні.*)

Робота з підручником

Далі ми розпочали роботу з підручником з математики та літературного читання. Школярі виконували завдання та задачі на тематику першої книги, коли вона була написана, дізнались про те, що вони були дуже дорогими, адже їх переписували від руки, читали такі книги лише заможні люди.

Після цього виконувалися:

- словникова робота (з'єднання слів із їхнім значенням);
- читання твору вголос;
- робота з виразами, результати яких потрібно було замінити на потрібні літери, які утворили речення про книгу;
- задачі про книги;
- обговорення книг, які належать до класної бібліотеки, та ін.

Обчислення виразів

Обчисли. Зістав результати і прочитай слово.

1. $64 : 8 + 54 : 6 = \dots$

2. $6 + 36 : 6 * 5 = \dots$

3. $25 - 5 : 5 * 7 = \dots$

4. $7 * 7 - 14 : 2 = \dots$

5. $42 - (27 : 3 + 3) = \dots$

Результати: И – 18, Г – 42, Н – 36, А – 30, К – 17.

Фізкультхвилинка

Під час фізкультхвилинки дітям пропонують вишикуватися зі своїми книжками в руках у порядку збільшення в книжках кількості сторінок та виконати кілька фізичних вправ (нахили, присідання, тримати рівновагу з

книжкою на голові тощо). Двоє дітей демонструють вправи які поєднували математику і літературне читання. Діти охоче виконували її, а також декільком учням була надана можливість продемонструвати руханку для решти класу.

Розв'язування задачі

Настя прочитала за місяць 18 сторінок, Таня прочитала 11, а Іра прочитала стільки сторінок, що спільний результат Насті і Тані збільшили на 35 сторінок. Скільки сторінок прочитала Іра?

V. Закріплення вивченого матеріалу

– У вас на партах аркуші, на яких зображені різноманітні геометричні фігури. Я опишуватиму фігуру, а ви повинні замалювати її відповідним кольором.

1. Червоним кольором замалюйте фігуру, у якої 3 сторони.
 2. Зеленим кольором замалюйте фігуру, у якої 6 кутів.
 3. Жовтим кольором замалюйте фігуру, яка складається із замкнутої кривої.
 4. Синім кольором замалюйте фігуру, у якої всі сторони рівні.
 5. Рожевим кольором замалюйте фігуру, у якої усі кути прямі.
- Молодці! Ви чудово впорались із цим завданням.

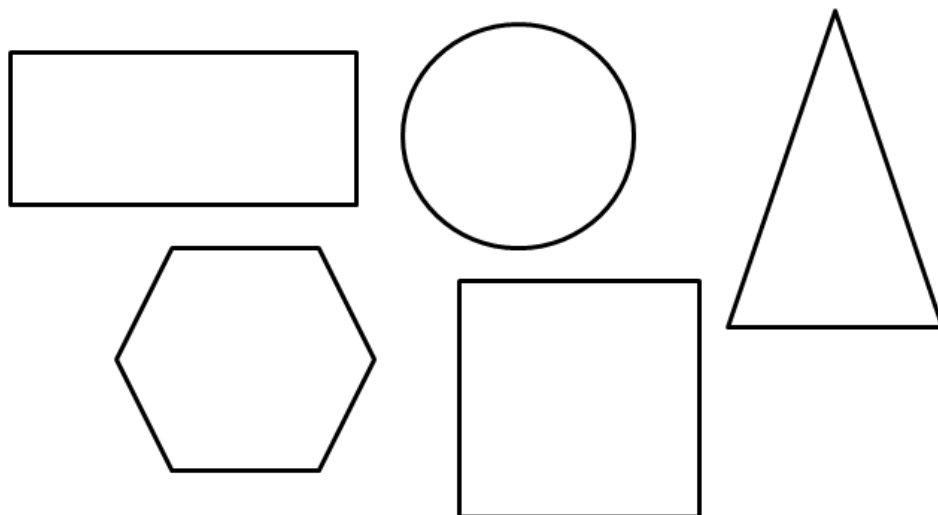

Рис. 3.1. Приклади дидактичного матеріалу

VI. Домашнє завдання

VII. Підсумок уроку

- Діти, що нового ви дізнались на сьогоднішньому уроці?
- Що таке квадрат?
- Що таке прямокутник?
- Які бувають книги?
- Хто перший надрукував книгу?

Завдання підвищеної складності

1. Скільки прямокутників зображено на малюнку?

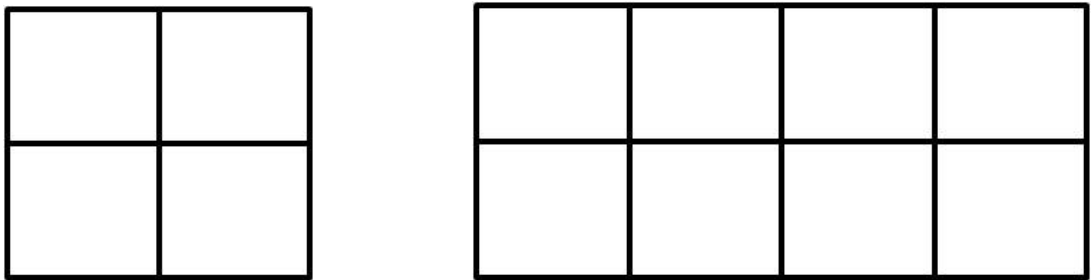

Рис. 3.2. Приклади дидактичного матеріалу

2. Назви номери прямокутників; номери квадратів. Запиши числа з фігур, що мають інші форми.

Рис. 3.3. Приклади дидактичного матеріалу

Джерело: підготовлено до цитування авторкою дослідження.

УРОК-ПРОЄКТ З ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ (4 КЛАС)

Авторська розробка *Ольги Пилипів*, учительки початкових класів Католицької школи святого Василя Великого (м. Івано-Франківськ)

Тема: Т. Г. Шевченко – поет, художник, патріот.

Мета: ознайомити учнів із життєвим і творчим шляхом українського Кобзаря Т. Г. Шевченка; *вчити* позитивному сприйняттю змісту поезії, сприймати вірші на слух і переносити їх зміст в ілюстрації до них; заохочувати учнів до вивчення творчості Т. Г. Шевченка, що передає емоції та естетику рідної мови; *розвивати* в учнів пам'ять, увагу, спостережливість, поповнювати

їхній словниковий запас; *виховувати* в учнів готовність до добродійної діяльності, на засадах милосердя, доброти, любові до рідного краю.

Обладнання: портрети Т. Г. Шевченка, виставка репродукцій його творів, ілюстрації до віршів поета, аудіозапис пісні на слова Т. Г. Шевченка «Рече та стогне Дніпр широкий» та вірша «Заповіт».

Підготовча робота. Організація роботи груп: *I група «Знавці»* – підготувати матеріал про життя й творчість великого українського поета Т. Г. Шевченка; *II група «Читайлики»* – вивчити вірші Т. Г. Шевченка за тематикою: про нелегке дитинство поета, про Україну, про природу; *III група «Художники»* – створити малюнки до творів Т. Г. Шевченка.

Результат: презентація учнями творчих проєктів «Т. Г. Шевченко – поет, художник, патріот».

ХІД УРОКУ

I. Організація класу

Слово вчителя

Дзвоник кличе усіх нас,

На урок цікавий в клас,

Тож і ми часу не гаймо,

Працювати починаймо.

Мотивація навчальної діяльності

Задля стимулювання позитивної мотивації до навчання учнів, засвоєння теми уроку та результативності його цілей пропонуємо для прослуховування відеозапис пісні на слова Кобзаря «Садок вишневий коло хати» (муз. Микола Лисенко)

- Які емоції у вас викликали ця пісня? (Радість, хвилювання).
- Які спогади навіюють? (Весна, сім'я, праця).
- Щоб б ви могли зобразити в ілюстрації? (Вечерю, сім'ю, соловейка).
- Чи знаєте ви вірші написані Т. Г. Шевченком?

– Послухайте уривок пісні та скажіть, як вона називається? (*Звучить перший куплет пісні на слова Т. Г. Шевченка «Реве та стогне Дніпр широкий».*)

– Діти, що це за пісня? Хто автор слів цієї пісні?

II. Повідомлення теми і мети уроку

Вступне слово вчителя

Щовесни, коли тануть сніги

І на рясті просяє веселка,

Повні сил і живої снаги,

Ми вшановуєм пам'ять Шевченка.

– Щороку навесні все людство відзначає день народження Великого Кобзаря – Т. Г. Шевченка. Протягом кількох попередніх уроків ми знайомилися з творчістю цього українського поета. Сьогодні, діти, ми присвячуємо наш урок – презентацію проєкту Великому Кобзареві, щоб краще ознайомитися із життям і творчістю, з творами, які він написав та картинами, які намалював. Кожна група продемонструє результати своєї пошукової діяльності. А підсумком нашого уроку буде колективний проєкт «Т. Г. Шевченко – поет, художник, патріот».

III. Робота над темою уроку

Вступна бесіда

– На дошці ви бачите портрет Великого Кобзаря. Завжди ми пам'ятаємо його обличчя. А ось він у молоді роки, це автопортрет, його намалював сам Т. Г. Шевченко. Завжди уважно, лагідно, щиро і відкрито дивиться він на нас.

Діти, з якими творами Т. Г. Шевченка ми ознайомилися на уроках літературного читання? Так, це він написав «Реве та стогне ...», «Зоре моя вечірняя», «Перебендя», багато віршів та поем.

Виставка книжок: відеопрезентація «Шевченко в літературі та художньому мистецтві»

Учитель звертається до учнів

– Чи є у вашому домі щось, що нагадує вам про Кобзаря? (Книги, Кобзар, портрет).

Варто пам'ятати, що в українській традиції, портрет Кобзаря під вишитим рушником, був ознакою доброчесної родини.

– Діти, подивіться на дошку. Як багато книжок можна там побачити! І всі вони з творами Т. Г. Шевченка. У них є вірші про красу природи, про долю й життя людей, про щасливе майбутнє України і людей. Також є збірник пісень, у якому є вірші Шевченка, що були покладені на музику.

Біографічний довідник

– Діти, що ви знаєте про Т. Г. Шевченка? (*Народився 9 березня 1814 р., дуже любив свою неньку, написав багато віршів, його твори знають і читають не тільки на Україні, а й за кордоном.*).

– Детальніше нам розкажуть учасники групи «Знавці».

1. У Моринцях,

У селянській хатині,

Народився він на славу

Нашій Україні.

Народився Т. Г. Шевченко 9 березня 1814 р. в селі Моринці, в сім'ї кріпака. Коли Тарасові виповнилося 9 років, втратив матір, а згодом, через 2 роки, помер його батько. Тяжко було Тарасові жити сиротою, доводилось наймитувати. Ким він лише не був: і пастухом, і нянькою, і воду носив школярам. Але малому Тарасу дуже хотілося вчитися. Він пішов до вчителя – дядка, але той більше знущався з нього, ніж учив. Тому втік від нього Тарас. Пішов в інше село до вчителя, який погодився взяти його в учні.

Про своє нелегке дитинство Тарас Шевченко згадує у своїх віршах: «І золотої й дорогої...», «N.N.» («Мені тринадцятий минало»), «Як би ви знали паничі.

Учитель звертається до учнів

– Діти, зараз надамо слово представникам групи «Читайлики», можливо, хтось із них вивчив ці вірші напам'ять. Давайте послухаємо. (*Діти розповідають вірші про нелегке дитинство Т. Г. Шевченка.*)

– Тарас змалку дуже любив слухати народні пісні, часто й сам любив співати. Багато його віршів було покладено на музику. На початку уроку ми слухали уривок з поеми «Причинна», який згодом став відомою піснею «Реве та стогне Дніпр широкий», і таких Кобзаревих віршів, покладених на музику, дуже багато. Одну з них «Зацвіла в долині...» ви дуже гарно знаєте. В ній змальовано зворушливу картину краси рідного краю і людського щастя. Давайте цю пісню ми з вами заспіваємо. (*Діти співають пісню.*)

– Молодці! А тепер запрошуємо до слова представників групи «Знавці» і дізнаємося, як далі склалося життя Т. Г. Шевченка.

2. Посміхнулася доля Т. Г. Шевченку в 1838 році. Було йому 24 роки. Благородні друзі викупили його з кріпацтва, продавши портрет В. Жуковського, який написав художник Карл Брюлов (*демонструє портрет*). За волю Т. Г. Шевченка вони заплатили 2500 карбованців. На цій ілюстрації ви бачите, як друзі вручають Кобзареві грамоту, в якій написано, що він вільний. (*демонструє ілюстрацію*). Ставши вільним, Шевченко вступив до академії мистецтв. За час навчання одержав три срібні медалі за свої художні роботи. Подивіться ось на ці репродукції картин, які створені Шевченком.

3. Навчався в місті Петербурзі,
Художником він справжнім став,
Та не забув про Україну,
Вірші про неї все писав.

Поет дуже любив свою Батьківщину – Україну. Для нього вона була другою ненькою.

Україно! Україно!

Серце моє, ненько!

Як згадаю твою долю,

Заплаче серденько.

Т. Г. Шевченко мріяв бачити Україну вільною, а людей – веселими і щасливими, і про це він розповідав у своїх віршах.

Учитель звертається до учнів

– Надамо слово групі «Читайлики». Які вірші про Україну ви вивчили?

(Діти читають вірші.)

Фізкультхвилинка

Шевченко жив серед народу,

Зайти до нього міг усяк.

І дуже він любив козацький,

Веселий, запальний гопак. *(Діти танцюють гопак.)*

Учитель звертається до учнів

– Свої твори великий Кобзар писав чарівною, барвистою українською мовою, тому їх легко читати і запам'ятовувати. Ніжно, ласкаво описує він природу України. Вітер, сонце, зорі, дерева – все описує у своїх віршах Т. Г. Шевченко.

– Група «Читайлики», а які вірші про природу ви вивчили? Розкажіть їх. *(«Тече вода з-під явора...», «Зоре моя вечірняя...», «Встала весна», «Садок вишневий коло хати».)* Правда ж, гарні вірші, приємні, ніжні? Ось яка красива та багата наша мова, ось як чудово писав Т. Шевченко.

– Представники групи «Художники» відобразили в своїх малюнках те, що вони уявляли, коли читали вірші Т. Г. Шевченка. *(Група «Художники» демонструє свої роботи.)* Діти, відгадайте, до яких творів намальовані ці малюнки.

Хвилинка відпочинку

– Здогадайтесь, який вірш написаний на дошці.

С..Д..К В..ШН..В..Й К..Л.. Х..Т..,
 ХР..Щ.. Н..Д В..ШН..М.. Г..Д..ТЬ.
 ПЛ..Г..Т..Р.. З ПЛ..Г..М.. ЙД..ТЬ,
 СП..В.. ..ТЬ ..Д..Ч.. Д..ВЧ..Т.. ,
 А М..Т..Р.. В..Ч..Р..ТЬ ЖД..ТЬ.

– Давайте разом прочитаємо цей уривок. Молодці!

– Надамо знову слово групі «Знавці».

4. А були ще в Т. Г. Шевченка такі вірші, в яких він закликав народ до боротьби з панами. Ось, наприклад:

Поховайте та вставайте,
 Кайдани порвіте,
 І вражою злою кров'ю
 Волю окропіте.

Такі слова не подобалися панам та царю, тому Т. Г. Шевченка заарештовують. Десять років заслання підірвали здоров'я поета. Він вирішив повернутися на Україну, але не пустили його, наказали виїхати до Петербурга. Він мусив виконати цей наказ. 10 березня 1861 року Т. Г. Шевченко помер. Поховали поета в Петербурзі на Смоленському кладовищі. Але люди не забули і виконали заповіт великого поета. А в ньому йдеться про те, що

Як умру, то поховайте,
 Мене на могилі
 Серед степу широкого
 На Вкраїні милій.

Тому в травні того ж року його прах перевезли в Україну. Поховали Кобзаря на Чернечій горі, в місті Каневі. Щоб було видно і красень Дніпро, і чудову нашу квітучу землю.

Учитель звертається до учнів

– Діти, давайте послухаємо аудіозапис вірша «Заповіт». (*Звучить аудіозапис вірша «Заповіт».*)

IV. Підсумок уроку

Слово вчителя

– Т. Г. Шевченко сподівався, що рідний народ колись буде вільним, незалежним, щасливим. І його сподівання здійснилися. А тепер, діти, уявіть таку ситуацію: просто зараз до нас зайшов Т. Г. Шевченко. Про що б ви йому розповіли?

Декламування віршів учнями

Марко:

Я б розповів йому про рідну Україну,
Думаю, він би зрадів, що вона жива,
Що не дарма колись про неї мріяв,
І їй найкращі дарував слова.

Устинка:

Я би сказала, що Вкраїна – незалежна,
На ноги, все повільно, та встає,
Буває іноді нелегко і сутужно,
Та все ж майбутнє в неї є!

Захар:

Що ми з народу Президента вибираєм!
Бо прагне жити краще наш народ,
І твердо віримо, що все лихе минеться,
А ми позбудемось усіх-усіх незгод.

Марічка:

Я би сказала, що живу я добре.
У нас будинок є і пишний сад,
Що і сьогодні солов'ї дзвінкі весною
Співають нам пісень великих влад.

Учитель звертається до учнів

– Діти, дякую вам за цікавий та повчальний урок-презентацію нашого проєкту «Т. Г. Шевченко – поет, художник, патріот». Щойно ви презентували

свій доробок у цьому проєкті. Є надія на те, що сьогоднішній урок дасть змогу розвивати у собі та навколо себе те, що сприятиме розбудові України.

У підсумку варто зауважити, в процесі уроку учні мали змогу проявити ініціативу під час поділу на групи, відповідно до своїх інтересів, уподобань та здібностей, продемонструвати таланти (декламація віршів, спів пісень, виконання танцю, малювання ілюстрацій до творів Т.Г. Шевченка).

Інтегроване навчання на засадах діяльнісного підходу сприяло засвоєнню учнями нових знань та розвитку способів навчально-пізнавальної діяльності, різностороннього сприйняття, порівняння й узагальнення; формуванню культурної, соціальної компетентностей учнів.

Джерело: підготовлено до цитування авторкою дослідження .

Урок розвитку зв'язного мовлення у 3 класі

Авторська розробка *Ольги Пилипів*, вчительки початкових класів Католицької школи святого Василя Великого (м. Івано-Франківськ)

Висвітлена розробка є частиною комплексу уроків, оснований на тематичному навчанні. На уроці розвитку зв'язного мовлення учні засвоюють навички написання листів (паперового чи електронного варіантів), які в подальшому використовуватимуться під час театралізованого дійства у дії, де ангели отримуватимуть, читатимуть і сортуватимуть їх на пошті, щоб усім дітям Миколай приніс те, що вони бажають. Саме тому їм пояснюється важливість дотримання побудови листа, з тексту якого можна зрозуміти зміст написаного, а також оформлення конверта, де потрібно чітко і вірно вказати адресата й адресанта, аби лист дійшов за призначенням.

Тема: Написання листа Святому Миколаю.

Мета: ознайомити учнів з основними правилами листування, структурою листа, його мовним оформленням, з метою формування комунікативної компетентності; *з'ясувати* значення слів *адресат* і *адресант*; закріплювати навички вживання звертань; *розвивати* мовленнєву компетентність (усного та писемного мовлення); *виховувати* етико-естетичне сприйняття української мови.

Обладнання: таблиці, аркуші для написання листа, конверти, підручники, аудіо- та відеозаписи, смарт дошка.

В руслі уроку ми розглядаємо написання листа Святому Миколаю не лише з навчальними та розвивальними цілями, але й з вивченням культурної спадщини, основаної на християнських цінностях, оскільки його подвижницька місія має викликати в учнів розуміння добродійності та розвивати внутрішні мотиви, що спонукатимуть до такої діяльності.

I. Організаційний компонент

Вітання з гостями. (Слава Ісусу Христу!)

Учитель звертається до учнів

– Любі діти, яке сьогодні число? (12 грудня.) А яке Ваше улюблене свято ми відзначаємо цього місяця? (Свято Миколая.)

II. Актуалізація опорних знань

Робота над загадкою

Хоч не маємо ми крил,

Та літати вміємо,

Несемо ми вам усім

Привітання з міст і сіл.(Листи.)

– Що допомогло відгадати вам цю загадку?

– Чи доводилось вам колись писати листи? Кому?

III. Повідомлення теми і мети уроку

Учитель звертається до учнів

– Хто знає звідки пішла традиція написання листів?

– Як ви вважаєте, чому діти пишуть листи Святому Миколаю?

– Які види листування ви можете назвати? (SMS, електронні повідомлення у соціальних мережах, паперові листи).

– Сьогодні на уроці ми навчимося писати листи до Святого Миколая. Написання листів – це мистецтво писемного спілкування. Лист – це «обличчя» адресанта, того, хто пише листа. А той, кому пишуть, – адресат. Однак, які б форми листування не були, лист має бути написаний охайно й грамотно.

IV. Робота з мовним матеріалом

Робота за таблицею (на дошці)

Листи		
Повідомлення про події (важливі для адресата чи адресанта)	Висвітлення власних вражень	Звертання, прохання, клопотання про...

– Навіщо людям потрібні листи? (*У людей виникла потреба у спілкуванні.*)

Словникова робота

– Доповніть речення відповідним до змісту словом.

1. ... – це паперовий пакет, який зберігає таємницю послання. (*Конверт.*)
2. ... – це пункт призначення листа, місцезнаходження того, кому лист призначений. (*Адреса.*)
3. ... – це цифрове умовне позначення міста, села. (*Індекс.*)
4. ... – це людина, яка розносить листи. (*Листоноша.*)
5. ... – це людина, якій адресований лист. (*Адресат.*)

Робота за підручником

(*Українська мова: підруч. для 3 кл. загальноосвітн. навч. закл. / М. Д. Захарійчук, А. І. Мовчун. – К.: Грамота, 2013, с. 75, впр. 172).*)

Слова вчителя:

– Здавна склалося, що писати листи – це мистецтво. Листування виникло вже давно. У давнину листи писали на камені, дереві, пальмовому листі, папірусі, воскових дощечках. Які ж листи пишуть сьогодні та як правильно їх писати? Дізнайтеся про це ви зможете, прочитавши *текст на аркушах, що знаходиться на ваших партах.*

Написання листів має дуже давню історію. У наш час, коли є Інтернет, мобільний зв'язок, паперові листи пишуть рідше. Проте варто пам'ятати, що електронні листи теж мають бути написані грамотно, щоб читачеві було зрозуміло та приємно. Пам'ятайте, що написаний власноруч лист до батьків, учителів, друзів, добрих знайомих – це вияв особливої уваги й поваги до них.

За змістом листи поділяють на: ділові, дружні, родинні та інші.

Якщо ви вирішили написати паперового листа, то візьміть чистий і рівненький аркуш паперу, а якщо електронний, то теж пам'ятайте про початок і завершення речень, власні назви, звертання та розділові знаки при них, оскільки вони пишуться за тими самими правилами.

Коли пишете листа, то пам'ятайте, що слід дотримувати мовленнєвого етикету. На початку завжди потрібно ввічливо привітатися, використовуючи шанобливі форми звертання: *Ви, Вас*, що пишуться з великої букви. Наприкінці слід теж ввічливо попрощатися та побажати всього найкращого. Коли ви хочете щось попросити, то потрібно ввічливо звернутися з проханням чи клопотанням, а потім обов'язково потрібно подякувати за його виконання. Пам'ятайте, що у листах використовують слова-звертання, слова-привітання та слова, що виражають прохання та вдячність. Не забувайте, слово, написане вами, має надзвичайну силу.

Якщо ви пишете листа близьким чи рідним людям, то його можна прикрасити власними малюнками чи естетичним оформленням. Розгляньте малюнки та написані листи на смарт дошці.

Дайте відповіді на запитання: «З чого починається лист? Про що можна розповісти в листі? Чим завершується лист?»

Текст, записаний на дошці, допоможе вам зрозуміти основні частини листа:

1. Вітання та звертання до адресата.
2. Основна частина листа.
3. Прикінцева частина листа.
4. Прощання та підпис адресанта.

Робота за таблицею (на аркушах, що є на ваших партах)

Візуалізовано на смарт дошці таблицю, де подано :

1. Звертання – Шановна Оксано Петрівно! Дорога сестричко! Любий друже!

2. Початкова форма про стан листування – Отримав Вашого листа... Отримала твого листа... Щиро вдячна (вдячний) за відповідь на мого листа...

3. Звернення (запитання) до адресата – Як Ви (ти) себе почуваете (почуваєш)? Як Ваше (твое) здоров'я? Які у Вас (у тебе) новини? Що у Вас (у тебе) цікавого?

4. Основна частина листа: відповіді на запитання, повідомлення про події (новини, здоров'я, робота, навчання) – У мене новин не так багато... У нас такі новини... У мене в школі... У мами на роботі...

5. Подяка – Дякую за те, що...

6. Прохання написати лист – Я прошу Вас (тебе) написати мені... Прошу Вас (тебе) відповісти на лист...

7. Передавання вітань – Передайте вітання...

8. Прощання – До побачення... Міцно цілую та обіймаю...

9. Кінцівка і підпис – Ваш онук (Ваша внучка)... Твій друг (твоя подруга)...

10. Дата й місце написання листа – 12 грудня 20... року м. Івано-Франківськ.

Прослуховування аудіозапису «Лист-прохання до Святого Миколая»

– Чи хочете ви написати листа не просто родичам або знайомим, а Святому Миколаю? (Так, звичайно.)

Самостійне написання листа учнями (звучать мелодії пісень про Миколая)

Перевірка самостійної роботи

Зачитування листів. Аналіз дотримання структури листа.

Фізкультхвилинка (під відеозапис пісні про Святого Миколая)

Роздавання конвертів. Аналіз підпису конверта

Учитель звертається до учнів

– Куди вкладають листи? (У конверти.)

Конверт – це пакет із паперу для вкладання, зберігання й пересилання документів, плоских предметів. Поштовий конверт був винайдений у 1820 році в Англії. Спочатку їх робили вручну на поштах, а потім для виготовлення сконструювали спеціальні машини. 1837 року англійський учитель Хілл запропонував робити передоплату за послуги пошти за

допомогою клаптика паперу, приклеєного на зворотному боці листа. А 1 травня 1840 року у Великій Британії було надруковано дві перші у світі поштові марки – з профілем королеви Вікторії. Через п'ять днів марки почали вже офіційно використовувати для оплати поштових послуг. Зараз вони розповідають людям про видатні події у світі, про роль мистецтва й науки в житті людства, про відомих особистостей далекого минулого й сучасності. Багато людей люблять колекціонувати марки. Їх називають *філателістами*.

Гра «Пограємо в пошту»

Учитель звертається до учнів

– Хто скаже, що потрібно знати, щоб лист дійшов до адресата? (*Назву вулиці, номер будинку і квартири та місто чи село, де проживає адресат. Індекс, який зчитує машина, що сортує листи на пошті. За цифрами вона визначає, куди, в який район слід відправити листа.*)

– Заповніть конверт. Адреса відправника (адресанта) пишеться вгорі у лівому кутку конверта, адреса одержувача (адресата) – внизу у правому кутку конверта. (*Учитель надає зразок заповнення на дошці*).

Підписування конвертів за зразком, поданим учителем на дошці

Вкладання листів у конверти і покладення їх у куток молитви для Святого Миколая.

V. Підсумок уроку

- Чого ви сьогодні навчилися на уроці?
- Для чого потрібно вміти писати листи?
- Що буде, якщо неправильно підписати конверт?

Такий урок сприяє засвоєнню не лише теоретичних знань, але й розвитку практичних навиків, що є необхідними у житті людей. Також зацікавленням для дітей є те, що вони писали лист не просто своїм знайомим, друзям чи родичам, а Святому Миколаю, що надалі сприятиме їхньому відповідальному ставленню до власних учинків, усвідомленню добродійності в соціальному середовищі. Важливим є й те, що на цьому етапі все не завершується, а матиме

продовження у театральному дійстві, де вони читатимуть та сортуватимуть ці листи, як працівники пошти, щоправда небесної.

Джерело: підготовлено авторкою дослідження.

ТЕАТРАЛЬНЕ ДІЙСТВО ПІСЛЯ НАПИСАННЯ ЛИСТІВ

Авторська розробка *Ольги Пилипів*, учительки початкових класів Католицької школи святого Василя Великого (м. Івано-Франківськ)

Дійові особи: син, дочка, мати, батько, ангели пошти, маленьке ангелятко, ангели шоколадної фабрики, ангели друкарні, ангели іграшкової фабрики, Святий Миколай.

У хаті. Дія перша

Звучить пісня «Свято Миколая вже прийшло до нас».

Син та дочка приходять зі школи і спілкуються між собою про справи в школі.

Батьки долучаються до розмови.

Син Ярослав : О, привіт, мам!

Дочка М.: Я розумію, що ти лише в першому класі, але нас вчать вітатися Слава Ісусу Христу!

Мати Ю.: Слава навіки!

Син Я.: Гммм, подумаєш...

Батько В.: Ну, дітки, як сьогодні справи в школі?

Мати Ю.: Що нового?

Дочка М.: Нам п. Оля не задала завдання. Ви уявляєте?

Батько В.: Гарний подарунок до свята зробила Ваша вчителька...

Син Я.: Ну і що? Нам теж не задали...

Дочка М.: Та вам ніколи не задають, бо в першокласників його нема. Ех, щастить же декому!

Мати Ю.: Діточки, годі вам! Чи ви забули, який сьогодні день? Миколай може і не принести те, про що ви просили в листах.

Син Я.: Але ж листи Він уже забрав. Значить, подарунки будуть!

Дочка М.: Цікаво, а чи Він уже прочитав наші листи?

Син Я.: Я думаю, що вже й подарунки попаковані.

Батько В.: Не знаю, не знаю... Подивимось.

На небі. Дія друга (на пошті)

Ангели пошти на небі заклопотані важливими справами.

Ангел пошти 1 Гавриш А.: Максиме, Максиме, поглянь, скільки листів на нашу небесну пошту прийшло!

(Тримає в руках дві пачки перев'язаних листів).

Ангел пошти 2 Дащак О.: Я ледве доніс.

(Теж тримає в руках дві пачки перев'язаних листів).

Ангел пошти 3 Струк М.: Ого-го, багато роботи буде цього разу в Миколая.

Ангел пошти 1 Гавриш А.: А що, йому ніхто не допоможе? Він все робитиме сам?

Ангел пошти 2 Дащак О.: Як це ніхто? А ми навіщо?

Ангел пошти 3 Струк М.: Так-так, друзі, треба допомогти Святому.

Ангел пошти 1 Гавриш А.: Пропоную не гаяти часу, а хутенько взятися до роботи.

Ангел пошти 2 Дащак О.: Не знаю, як ви, а особисто я ладний все робити, щоб дітки на землі почували себе щасливими.

Ангел пошти 3 Струк М.: Ну то що, друзі, відкриваймо листи!

(Усі ангели пошти виконують танець).

У хаті. Дія третя (проектор «Відео» – розповідь про Миколая)

Діти та батьки в хаті спілкуються між собою.

Дочка М.: Мамусю, а розкажіть нам щось про Святого Миколая.

Син Я.: Ну будь ласка, ми дуже просимо.

Мати Ю.: Гаразд, тоді вкладайтесь у ліжечка й уважно слухайте. Колись давно в Малій Азії мешкало одне побожне подружжя. Чоловік і жінка жили в мирі й не сварилися. У них народився хлопчик, якого назвали Миколаєм. Він ріс допитливим і побожним. Коли батьки померли, то синові у спадок залишилось велике багатство, яке він усе роздавав бідним, сиротам, хворим і дітям.

Батько В.: Але робив це Святий Миколай дуже таємно, так, щоб ніхто не знав. Вважається, що він є покровителем рибалок, мореплавців і всіх подорожуючих. Він і вас готовий вислухати у молитві.

(Діти моляться, мама їх приголублює, цілує і вкладає спати).

На небі. Дія четверта (на шоколадній фабриці)

Маленьке ангелятко стрибає з хмарки на хмарку.

Виконує пісню «Я маленьке ангелятко» (слова та музика *Ольги Гури*).

Маленьке ангелятко У.: Скоро Миколай ходити буде. Ангели готують для дітей пакунки-подарунки. Треба допомогти. О, піду на фабрику, там виготовляють смачний шоколад і є багато всяких цукерок, загорнених у кольорові обгортки.

Ангели шоколадної фабрики готують смаколики.

Маленьке ангелятко уважно спостерігає за роботою на кухні.

Ангел шоколадної фабрики 1 Є.: Уммм, смакота... *(пробує шоколад)*. Як ти вважаєш, цей шоколад дітям смакуватиме?

Ангел шоколадної фабрики 2 Р.: Не знаю *(загортає цукерки)*. Треба, щоб застиг, тоді знімемо пробу.

Ангел шоколадної фабрики 3 З.: О, я це люблю! Розливай швидше у формочки.

Ангел шоколадної фабрики 4 Р.: Ви вже шоколад дегустуєте, а цукерки хто пакуватиме? *(Ріже папірці)*.

Маленьке ангелятко У.: Я, я! *(Підходить до них і починає «допомагати»)*.

Ангел шоколадної фабрики 2 Р.: Ти впевнена, що зможеш?

Маленьке ангелятко У.: Угу *(киває головою)*.

Ангел шоколадної фабрики 3 З.: Що ж, подивимось, як у тебе вийде.

Маленьке ангелятко У.: Так добре? *(Показує неправильно загорнену цукерку)*.

Ангел шоколадної фабрики 1 Є.: Ну як тобі сказати...

Ангел шоколадної фабрики 4 Р.: Якщо іще трохи повправляєшся – будеш справжнім кондитером.

Ангел шоколадної фабрики 3 Балагура З.: А спробуй налити шоколад у формочки *(подає протерті форми)*.

Ангел шоколадної фабрики 2 Р.: Гаразд, але за наслідки будеш відповідати ти.

Маленьке ангелятко У.: Ось *(обмащується шоколадом)*.

Ангел шоколадної фабрики 1 Є.: Ми дякуємо тобі за допомогу.

Ангел шоколадної фабрики 4 Р.: А може б ти краще допомагалогла у друкарні?

(Тоді ангели випихають маленьке ангелятко із шоколадної фабрики).

Маленьке ангелятко У.: О, справді, там друкують дуже цікаві книжки для дітей та дорослих, які із задоволенням читають і самі ангели.

На небі. Дія п'ята (у друкарні)

Маленьке ангелятко стрибає з хмарки на хмарку, підходить до друкарні, стукає в двері.

Усередині працюють ангели друкарні.

Ангел друкарні 1 А.: Чути стукіт у дверях *(кладає печатки)*. Мабуть, до нас гості.

Ангел друкарні 2 Т.: Я заклопотана *(клеїть)*. Павле, іди відчини.

Ангел друкарні 3 П.: А в мене ще фарба на сторінках не висохла *(дмухає на сторінки)*.

Ангел друкарні 4 І.: То що *(підписує)*, виходить, я сьогодні на фірті.

(Іде відчиняти двері. Бачить маленьке ангелятко). Ти до нас?

Маленьке ангелятко У.: Угу *(киває головою)*.

Ангел друкарні 4 І.: Впевнена, що не помилилася дверима?

Маленьке ангелятко У.: Угу *(знову сильно киває головою)*.

Ангел друкарні 4 І.: Що ж, проходи.

Ангел друкарні 3 П.: Кого це ти нам привів?

Ангел друкарні 4 І.: Помічницю, звичайно, хіба самі не бачите?

Ангел друкарні 1 А.: Приєднуйся, нам саме треба печатки ставити.

Ангел друкарні 2 Т.: О-о-о, та я бачу, тепер в нас точно все буде в шоколаді!

(Подає вологу серветку і показує, щоб маленьке ангелятко витерлося. Після того дає книги).

Прошу, працюй.

Маленьке ангелятко У.: А як?

Ангел друкарні 3 П.: Поглянь, потрібно, щоб у книзі всі сторіночки йшли одна за одною: рівненько, гарненько... Розумієш?

Маленьке ангелятко У.: Звичайно.

Ангел друкарні 3 П.: Це добре, тоді ти працюй, а я іду до своєї роботи.

(Маленьке ангелятко радісно потирає руки і приступає до праці).

Маленьке ангелятко У.: Так добре?

Ангел друкарні 2 Т.: Вийшло цікаво. 2 в 1. Книжка і одночасно гімнастика для шиї.

Ангел друкарні 1 А.: Сподіваюся, нам твоя допомога більше не знадобиться, але ти можеш допомогти на іграшковій фабриці.

Маленьке ангелятко засмучено виходить.

На небі. Дія шоста (на іграшковій фабриці)

Маленьке ангелятко стрибає з хмарки на хмарку, потрапляє на іграшкову фабрику.

Ангели іграшкової фабрики заклопотані своїми справами.

Ангел іграшкової фабрики 1 М.: Цій чемній дівчинці поставимо красиву ляльку.

Ангел іграшкової фабрики 2 М.: А цьому хлопчику покладемо таку швидкісну машинку.

Заходить маленьке ангелятко.

Маленьке ангелятко У.: О, яка у вас краса! Які чудові іграшки!

Ангел іграшкової фабрики 3 М.: Ці гарні забавки призначені для чемних діток на землі.

Ангел іграшкової фабрики 4 Х.: Вони завжди слухають батьків та вчителів, сумлінно виконують домашнє завдання, роблять добрі вчинки.

Маленьке ангелятко У.: А можна вам допомогти?

Ангел іграшкової фабрики 4 Х.: Звичайно, пара твоїх рук нам зараз дуже стане в пригоді.

Ангел іграшкової фабрики 3 М.: Яке велике щастя, що ти до нас завітала.

Ангел іграшкової фабрики 2 М.: А що ти вмієш робити?

Маленьке ангелятко У.: Ну-у-у... *(чухає голову і здвигає плечима)*.

Ангел іграшкової фабрики 1 М.: Зрозуміло... В такому разі підходь сюди і пакуватимеш ці іграшки. Ось так *(показує, як це робити)*.

(Маленьке агнолятко намагається це зробити, але робота плавно переходить у гру.

Ненароком ламає іграшки).

Ангел іграшкової фабрики 1 М.: Овва, погляньте, що трапилось!

Ангел іграшкової фабрики 2 М.: Чийх рук це справа?

Ангел іграшкової фабрики 3 М.: Чи це часом робота не нашого помічника?

Ангел іграшкової фабрики 4 Х.: Мабуть. Любе ангелятко, дякуємо, але твоєї допомоги нам уже достатньо.

На небі. Дія сьома (зустріч із Святим Миколаєм)

Звучить пісня «Ангелята також діти» (слова та музика *Юрія Воронюка*).

Маленьке ангелятко зажурилося, сіло під хмаринку і засумувало. У цей час відчинилися великі золоті ворота. Виходить Святий Миколай. Маленьке ангелятко не знало, де й заховатися. Воно не хотіло жодної шкоди наробити, бо справді бажало тільки добра, а тепер за це ще й покарають. Раптом маленьке ангелятко почуло, що Святий Миколай його кличе. Може, хоче сварити? Підійшло воно до Святого. Та він не сварився, лагідно усміхався, а потім посадив маленьке ангелятко собі на коліна.

Святий Миколай:

Ти, маленьке ангелятко, показало своє добре серце і свою любов до мене, тому я візьму тебе із собою на землю, щоб допомогло мені роздавати дітям дарунки!

Маленьке янголятко з тої радості навіть забуло подякувати. Воно сиділо в Святого Миколая на колінах і до всіх весело і щиро усміхалося.

Святий Миколай:

Тому, діти, якщо ви раптом між своїми дарунками знайдете іграшку, залиту шоколадом, або книжечку з оберненим образком, не журіться. Це, напевно, разом зі мною завітало до вас і маленьке ангелятко.

Всі учасники дійства виходять на сцену.

Звучить пісня «Вже надходить ніч чарівна» (слова і музика *Ігоря Шевчука*).

Джерело: підготовлено і апробовано авторкою дослідження.

У руслі інтеграції змісту освіти вищенаведені методичні матеріали апробовано у Католицькій школі святого Василя Великого (м. Івано-Франківськ) і «Школі вільних та небайдужих» (м. Львів) та розміщені в загальному доступі в особистих кабінетах.

Дослідження наукової проблеми розвитку загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності (1991–2018) дало змогу встановити та схарактеризувати провідні організаційні та змістово-методичні здобутки

педагогів, що були адаптовані в освітній процес початкових шкіл (різних моделей і структур).

У висвітлених практиках упровадження інтегративного підходу до навчання, презентовано інтеграцію змісту навчання з метою формування в учнів цілісного сприйняття явищ і предметів, знань про навколишню дійсність, духовно-моральний та культурний спадок народу; уніфікацію на цій основі спільних понять, застосування методів і форм навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Висновки до розділу 3

За результатами історико-педагогічного пошуку з'ясовано вплив педагогічних інновацій на розвиток загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності в Україні (1991–2018). Законодавче закріплення (1991) принципів освіти учнів: рівності, доступності, гуманізму, гнучкості, єдності та наступності, безперервності та різноманітності, поєднання державного управління та громадського самоврядування забезпечило утвердження організаційних, змістово-методичних, технологічних основ модернізації системи загальної середньої освіти України.

Виявлено, що в руслі системних змін поступ загальноосвітньої школи першого ступеня приватної форми власності вирізнявся впровадженням педагогічних інновацій щодо організації та здійснення освітнього процесу з метою вдосконалення якості навчання та виховання учнів, забезпечення наступності між дошкільною ланкою освіти, початковою та базовою школою. На розвій варіативних моделей загальноосвітніх шкіл першого ступеня (різних структур) впливали запити батьків щодо якісної шкільної освіти дітей, наукових середовищ, що розробляли магістральні напрями розвитку школи та освіти людини впродовж життя, корисні практики вчителів.

Дослідження діяльності загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності в окреслених територіальних і хронологічних межах свідчить про утвердження її функціонування та успішний розвиток у триступеневій

моделі загальноосвітньої школи. Послаблення управлінського тиску і регламентації керівних органів освіти щодо роботи загальноосвітніх шкіл різних форм власності, прийняття (на державному рівні) доволі демократичних законодавчих норм щодо розбудови системи загальної середньої освіти вивільнили творчий потенціал керівників і вчителів шкіл приватної форми власності.

Заслуговує на увагу становлення та розвиток варіативних моделей загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності, що впроваджували продуктивні інноваційні технології та зміст навчання. Нові освітні практики кожна загальноосвітня школа впроваджувала відповідно до власних місії та візії, затверджених у її Статуті, що давало змогу розбудовувати оригінальне та якісне освітнє середовище.

З'ясовано взаємозв'язки цільового, організаційного, змістово-методичного, технологічного компонентів освітнього процесу, їх вплив на поступ загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності з урахуванням глибинних педагогічних традицій, висновуваних українськими педагогами, освітніх (педагогічних) інновацій.

Чільне місце в поступі загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності у хронологічних межах наукового пошуку відведено підтримці морально-духовного, інтелектуального зростання особистості. Сутність педагогічної підтримки полягає у створенні вчителями ситуацій успіху для кожного учня, сприянні щодо осмислення дітьми молодшого шкільного віку ключових особистісних, національних і загальнолюдських цінностей та поглиблення їх в практичній діяльності.

Доведено та схарактеризовано магістральний інноваційний поступ загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності у хронологічних межах дослідження, що полягав у широкому впровадженні в освітній процес інформаційно-телекомунікаційних, ігрових, тренінгових, проєктних технологій і зарубіжних освітніх практик.

З'ясовано внесок педагогів-практиків в урізноманітнення палітри змістово-методичного забезпечення з освітніх галузей у початковій школі, подано авторські підручники та начальні посібники. Узагальнена характеристика навчальних планів і змісту та провідних методів навчання, впроваджено в різних моделях загальноосвітніх шкіл приватної форми власності дає підтвердження їх інноваційного поступу.

Педагогічні інновації в поступі загальноосвітніх шкіл I ступеня зумовили творення нових педагогічних практик, що є продуктивним рушієм подальшого вдосконалення цих закладів загальної середньої освіти (початкових шкіл). Нові педагогічні практики навчання учнів, що ґрунтуються на принципі інтеграції змісту та форм навчання, презентовано на прикладі «Католицької школи святого Василя Великого» і «Школи вільних та небайдужих».

Основні наукові положення розділу 3 висвітлено в опублікованих працях автора [226; 230; 231; 233; 234; 347; 348].

ВИСНОВКИ

Історико-генетичний і системний аналіз розвитку загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності в Україні (1991–2018) дали змогу зробити такі висновки.

1. У дисертації реалізовано концептуальні ідеї щодо соціально-економічних, політичних впливів на формування цілей, змісту, технологій та організації освіти учнів у початковій школі. З'ясовано поступ загальноосвітніх шкіл першого ступеня у перебігу розбудови системи освіти України в хронологічних межах дослідження. Уточнено зміст поняття «розвиток загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності». У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та розв'язання наукової проблеми розвитку загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності в Україні (1991–2018), що уможливило з'ясування сутності феномену поступу в їхньої діяльності, детермінованого вимогами суспільства, впливом освітніх парадигм та взаємозв'язками між запитамі суспільства на освіту учнів і батьків, соціально культурних та релігійних середовищ, а також педагогічної науки, педагогічних інновацій і внеску вчителів-практиків.

Встановлено, що наукова проблема дослідження не була предметом комплексного вивчення у визначених територіальних і хронологічних межах і як окрема історико-педагогічна проблема вона не досліджувалася. З опорою на наукові підходи, обґрунтовані українськими вченими, згідно з принципами інтердисциплінарності, достовірності, системності виокремлено шість груп джерел: законодавчо-нормативні, інтерпретаційні, наративні, дидактичні, довідкові.

Уточнено поняття та розкрито сутнісні особливості означеного феномена «розвиток загальноосвітніх шкіл I ступеня» в контексті наукової проблеми, що полягає в пріоритеті прав батьків щодо вибору цілей початкової освіти своїх дітей, творчій взаємодії педагогів, батьків і громадянського суспільства щодо організації та супроводу фінансового, культурно-просвітницької поступу приватних шкіл у системі освіти України.

Доведено, що феномен загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності є предметом дискурсу як в науковому середовищі, так і серед педагогів-практиків. Становлення та розвиток загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності – це процес, зумовлений насамперед соціально-економічними зрушеннями в умовах дерадянзації, деполітизації системи шкільної освіти та розбудови ринкової економіки й законодавчого вноормування приватної форми власності в галузі шкільної освіти.

2. Розроблено на засадах цивілізаційного, парадигмального, диференційованого підходів періодизацію розвитку загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності. Відповідно до соціального і педагогічного критеріїв охарактеризовано періоди та етапи в них. Періодизація є умовною, орієнтованою на особливості досліджуваної проблеми. У розробленій періодизації виокремлено I період становлення законодавчої та нормативної бази діяльності закладів шкільної освіти приватної форми власності (1991–2000). У цьому періоді виокремлено три етапи: I етап (1991–1994) – становлення приватних загальноосвітніх шкіл першого ступеня в системі шкільної освіти незалежної України; II етап (1994–1996) – розвиток моделей загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності різних типів і структур; III етап (1996–2000) – утвердження поступу приватних загальноосвітніх шкіл у системі освіти України.

У II періоді (2000–2018) – розвиток мережі загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності – виокремлено два етапи: (2000–2007) – зростання гальмівних чинників впливу на розвиток загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності, (2007–2018) – урізноманітнення моделей і структур загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності.

Доведено, що оновлення законодавчо-правової бази сприяло розбудові національного шкільництва в Україні на ґрунті особистісно орієнтованої парадигми й було суголосним із тогочасними соціально-економічним і політичним потребам щодо розвитку загальноосвітніх шкіл I ступеня як державних, так і тих, що були приватної форми власності.

3. Розкрито феномен розвитку загальноосвітніх шкіл I ступеня у перебігу історико-педагогічного поступу (1991–2018), що відносимо до двох охарактеризованих періодів. За результатами історико-педагогічних пошуків з'ясовано сутність означеного феномена, що полягає в пріоритеті прав батьків щодо вибору цілей початкової освіти своїх дітей, творчій взаємодії педагогів, батьків і громадянського суспільства щодо фінансування організації та супроводу освітнього, культурно-просвітницького поступу загальноосвітніх шкіл I ступеня в системі освіти України.

За результатами студіювання документів (опублікованих і неопублікованих) з архівів загальноосвітніх шкіл приватної форми власності та дидактичних джерел (навчальних планів, програм, підручників, посібників) встановлено інноваційний поступ загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності, що в роки I періоду (1991–2000) характеризується урізноманітненням їхніх моделей і структур. Виявлено ті, що користувалися запитами соціального середовища найбільше: дитячий центр (Плекальня, м. Київ) – загальноосвітня школа I ступеня, школа-дитячий садок (Лісова казка, м. Київ; «Перша ластівка», м. Івано-Франківськ) із поглибленим вивченням окремих предметів і авторськими методиками навчання; авторська загальноосвітня школа «Тривіта», м. Львів (автор проєкту Марія Чумарна); модель відкритого освітнього простору: загальноосвітня школа I ступеня «Афіни» (м. Київ), загальноосвітня школа I ступеня в структурі школи-гімназії («Відродження», м. Львів).

Виявлено зміни у поступі загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності увиразнені, порівняно з попереднім періодом започаткування діяльності українських греко-католицьких шкіл, що поєднували вивчення основ наук і моральне та інтелектуальне зростання особистості з релігійним вихованням (м. Івано-Франківськ – Католицька школа, Католицькам школа святого Василя Великого); Школа Святої Софії (м. Львів). У роки, що віднесені до II періоду (2000–2018) збільшилась чисельність модерних моделей загальноосвітніх шкіл, а саме: модель мережевих шкіл КМДШ (Київ, Львів),

Еколенд (Львів), Think Global (Київ, Тернопіль, Львів, Харків, Ірпінь, Хмельницький, Вінниця, Луцьк, Кременчук), Школа вільних та небайдужих (Львів). Мережева модель приватних загальноосвітніх шкіл ґрунтується на педагогічно доцільному середовищі, що забезпечує якісну освіту, практичний досвід, здатність і готовності особистості приймати рішення на основі цінностей, робити власний вибір та творити власне майбутнє. Загальноосвітні школи I ступеня приватної форми власності розвивались як за участі провідних українських педагогів, так і за сприяння зарубіжних консультантів.

Феномен розвитку загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності в Україні полягав у залученні ресурсів та партнерській взаємодії батьків, громадянського суспільства, культурно-релігійних та фахових середовищ, що в умовах державної підтримки уможливило збільшення не лише чисельності шкіл, але й створення оригінальних моделей їхньої діяльності.

4. Досліджено та схарактеризовано педагогічні інновації та корисні практики, що сприяли поступові загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності в Україні в хронологічних межах дослідження. Актуалізовано впровадження в освітній процес елементів європейської педагогіки кінця XIX – початку XX століття: Ф. Фребеля, М. Монтесорі, Вальдорфської педагогіки та американської технології (Дальтон-план). На розвивальний процес впливали елементи етнопедагогіки та основ християнської освіти, новітні освітні технології та інноваційні засоби навчання. Нові підходи і технології, що становили інтерес, були вартісними для батьків та учнів і сприяли становленню конкурентоспроможних шкіл, у яких вдало вибудовували інноваційну освітню стратегію, що відповідало потребам засновників, благодійників й організаторів. Упровадження технології Accelerative Learning, комп'ютерних технологій у сув'язі з традиційними та особистісно орієнтованими технологіями, проблемним та інтерактивним навчанням сприяли зростанню якості освіти учнів та формуванню позитивних образів шкіл.

Доведено, що поступ загальноосвітніх шкіл I ступеня приватної форми власності характеризується збагаченням освітнього процесу педагогічними

інноваціями та практиками, продуктивною співпрацею з науково-дослідними інститутами АПН (НАПН) України, зарубіжними партнерами. Зміст навчання учнів у початковій загальноосвітній школі (I ступеня) збагачувався культурними надбаннями з урахуванням регіональних особливостей і нових концептів: освіта як підготовка для життя у соціумі, відкритість освітнього середовища, розвиток вільної особистості з критичним мисленням і здатністю до саморозвитку. З'ясовано, що поєднання інновацій і традицій, змістовних авторських практик сприяло зростанню кількісних і якісних показників розвитку загальноосвітньої школи I ступеня приватної форми власності в територіальних і хронологічних межах дослідження.

Проведене дисертаційне дослідження не претендує на висвітлення всіх аспектів наукової проблеми розвитку загальноосвітніх шкіл I ступеня в окреслених хронологічних і територіальних межах. Подальших студій потребують питання щодо підручникотворення для учнів приватних шкіл, регіональні та культурні аспекти функціонування приватних ЗЗСО (початкових шкіл), реалізації наступності в ЗЗСО приватної форми власності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаменко О. В. Українська педагогічна думка в другій половині ХХ століття. Луганськ: Альма-матер, 2005. – 704 с.
2. Акт проголошення незалежності України. *Політична енциклопедія* / редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови). Київ : Парламентське видавництво, 2011. С. 21.
3. Актуальні проблеми безперервної освіти та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів України в умовах становлення національної школи : тези звіт. конф. Київ : М-во освіти України, 1992. 59 с.
4. Актуальні проблеми післядипломної освіти педагогічних кадрів у період відродження національної школи : тези доп. звіт. наук. конф., 25–26 листоп. 1993 р. Київ : Компас, 1993. 111 с.
5. Алексєєв О. В. Сучасні тенденції виховання та освіти в розвинених країнах світу. *Педагогіка і психологія*. 2004. № 3. С. 119–124.
6. Алексєєв Ю. М. Спочатку побудувати школи... / Слов'ян. ун-т. Київ : Експрес-об'ява, 1998. 97 с.
7. Алексєєв Ю. М. Україна: освіта і держава (1987–1997). Київ : Експрес-об'ява, 1998. 111 с. Бібліогр.: С. 105–109.
8. Алексюк А. Розвиток нових типів навчально-освітніх закладів як прояв демократизації структури освіти України. *Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні : пед. конц.* Київ, 1997. С. 64–69.
9. Алфімов В. М. Педагогічні основи організації навчально-виховного процесу в ліцеї : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Київ, 1997. 438 с.
10. Андрущенко В., Бондар В. Модернізація педагогічної освіти відповідно до викликів ХХІ століття. *Вища освіта України*. 2009. № 4. С. 17–23.
11. Андрущенко В. П., Губерський Л. В. Філософія як теорія та методологія розвитку освіти. Київ : МП «Леся», 2008. 516 с.
12. Андрущенко В. П. Стратегія реформування освіти в Україні :

рекомендації з освітньої політики. Київ : К. І. С., 2003. 296 с.

13. Антологія текстів з реформування освіти в Україні: програми, концепції, проекти (1991–2017) : хрестоматія / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: Сухомлинська О. В., Березівська Л. Д., Гавриленко Т. Л. та ін. ; наук. ред.: Сухомлинська О. В., Березівська Л. Д.]. Вінниця : ТОВ «Твори», 2019. 526 с.

14. Артемова Л. В. Історія педагогіки України : підручник. Київ : Либідь, 2006. 424 с.

15. Апогей / офіц. сайт. URL: http://apogey.edukit.kiev.ua/informaciya_pro_zaklad/istoriya/ (дата звернення: 12.12.2020).

16. Астахов В. В. Правовое регулирование функционирования в Украине высших учебных заведений, основанных на негосударственной форме собственности : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харьков, 1999. 185 с.

17. Астахова В., Кущенко І. Дайте дітям добру освіту і вони всього досягнуть. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2005. № 2. С. 65–71.

18. Астахова В. І. Про стан і перспективи розвитку приватного сектора національної системи освіти України. *Проблеми освіти* : наук.-метод. зб. Київ, 1995. Вип. 2. С. 16–23.

19. Астахова В. Приватні вищі навчальні заклади України на порозі другого десятиріччя своєї історії. *Новий колегіум*. 2001. № 3. С. 3–8.

20. Астахова К. Приватна освіта в Україні: розмірковування «низького сезону». *Вища шк.* 2014. № 1. С. 32–41.

21. Астахова К. В., Шаронова Н. В. Приватна освіта як наслідок освітянської реформи України. *Управління національною освітою в умовах становлення і розвитку української* : зб. матер. всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 15–17 жовт. 1998 р. / Держ. акад. кер. кадрів. Київ, 1998. С. 319–321.

22. Астахова В. И. Место и роль частных вузов в украинской национальной системе образования. *Вчені записки ХІІ «НУА»*. 2000. Т. 6. С. 27–45.

23. Афіни / офіц. сайт. URL: <http://www.athens.kiev.ua/index/school-history/> (дата звернення: 12.12.2020).

24. Березівська Л. Д. Джерельна основа історико-педагогічних досліджень як методологічна проблема. *Сучасні підходи до організації та проведення історико-педагогічних досліджень* : зб. матер. наук.-методол. семінару / ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Київ, 2017. С. 6–7.

25. Березівська Л. Д. Реформування загальної середньої освіти в перше десятиліття незалежної України: нормативно-правові документи (1991–2002). *Modernizatson of educational system: world trends and national peculiarities* : International scientific conference, February 23, 2018. Vytaustas Magnus University. Kaunas, 2018. P. 122–125.

26. Березівська Л. Д. Реформування шкільної освіти в Україні у ХХ столітті : монографія / Ін-т педагогіки АПН України. Київ : Богданова, 2008. 406 с.

27. Бишова Т. В. Інтегровані уроки. Київ : Шкільний світ, 2011. 112 с.

28. Бицюра Ю. Інтегрована система навчання. *Завуч (Перше вересня)*. 2002. № 16. С. 10-11.

29. Біблія (Святе Письмо). Київ, 2004.

30. Біла книга національної освіти України / Акад. пед. наук України ; за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : ТОВ «Інформаційні Системи», 2010. 183 с.

31. Біляєв О. Інтегровані уроки рідної мови. *Дивослово*. 2010. №5. С. 15–19.

32. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2012. 256 с.

33. Богуславський М. П. Структура сучасного історико-педагогічного знання. *Шлях освіти*. 1999. № 1. С. 37–38.

34. Богуславский М. П., Корнетов Г. Б. Проблема моделирования в историко-педагогических исследованиях. *Научные достижения и передовой опыт в области педагогики и народного образования*. М., 1991. Вып. 7.

35. Бондар В. Теорія і технологія управління процесом навчання в школі. Київ : АПН України ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, 2000. 192 с.

36. Бондаренко Г. Л. Про формування творчої особистості молодших школярів засобами слова. *Початкова шк.* 1998. № 9. С. 22–24.

37. Бондаренко Г. Л. Формування творчої особистості молодшого школяра в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / Уманський держ. пед. ун-т. ім. П. Тичини. Умань, 1999. 201 с.
38. Бровко О., Тимакова О. Приватна школа: ставлення, думки, соціальні очікування. *Шкільний світ*. 2008. № 44 (листоп.). С. 1–6.
39. Булдович М. Чи може бути школа на радість дітям і батькам? *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2005. № 2. С. 79–85.
40. Бурим О. В. Соціальне виховання молодших школярів у приватних загальноосвітніх навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Луганськ, 2008. 208 с.
41. Бурлака Я., Руденко Ю. З історії вітчизняної педагогіки: завдання, пошуки, проблеми. *Рідна шк.* 1992. № 1. С. 7–13.
42. Варзацька Л. О. Українська мова. Організація інтегрованих уроків у початкових класах : на допомогу вчителю початкової школи / [Голов. ред. Б. Будний]. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2017. 99 с. С. 3–6.
43. Василюк А. В. Школа і вчитель: вчора і завтра. Причини і тенденції змін у світовій освіті. *Рідна шк.* 1999. № 3. С. 78–80.
44. Вашуленко М. Державний освітній стандарт з української мови (початкова ланка). *Початкова шк.* 1997. № 2. С. 2–5.
45. Вашуленко М. Програма інтегрованого курсу (навчання грамоти, математика, навколишній світ). *Початкова шк.* 2001. № 8. С. 46–50.
46. В Україні може зникнути приватна освіта. URL: <http://www.zn.ua/newspaper/articles/50101#> (дата звернення: 22.08.2014).
47. Відродження /офіц. сайт. URL: <http://schoolv.lviv.ua/> (дата звернення: 12.12.2020).
48. Віллем Жан-Поль. Європа та релігії. Ставки XXI століття / [пер. з фр. Д. Каратєєв]. Київ : Дух і літера, 2006. 331 с.
49. Виговська О. Приватна школа може краще виховувати дітей, ніж державна : інтерв'ю М. Гузика, засновника і наукового керівника приватної авторської школи М. П. Гузика м. Одеси. *Директор школи, ліцею, гімназії*.

2009. № 2. С. 35–38.

50. Вихрущ А. В. Методологія історії педагогіки як виклик сучасності. *Науковий вісник Чернівецького університету. Серія: Педагогіка і психологія* / Чернівець. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці, 2011. Вип. 564. С. 28–33.

51. Вихрущ А. Тенденції розвитку системи приватної освіти. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2001. Вип. 15. Ч. 1. С. 84–88.

52. Вознюк О. В. Педагогічна синергетика: генеза, теорія і практика : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 708 с.

53. Волкова Н. П. Педагогіка : навч. посіб. 3-тє вид., стер. Київ : Академвидав, 2009. 616 с.

54. Волкова О. І. Сучасний стан освіти. *Директор шк.* 1998. № 16. С. 2–3.

55. Вульфсон Б. А. Развитие образования в современном мире. *Педагогика*. 1995. № 6. С. 107–113.

56. Вульфсон Б. Л. Стратегия развития образования на Западе на пороге XXI века. М. : Изд-во УРАО, 1999. 208 с.

57. Гавриленко Т. Л. Джерельна база дослідження розвитку початкової освіти в Україні (1990–2001). *Джерела та історіографія про трансформаційні процеси в освітньому просторі України (1991–2017)* : зб. матер. всеукр. наук.-практ. семінару, 16 трав. 2018 р. / ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Київ, 2018. С. 30–32.

58. Гавриленко Т. Л. Нові тенденції розвитку змісту початкової освіти в Україні у період відродження національної школи (1991–1996 рр.). *Актуальні проблеми початкової освіти та інклюзивного навчання* : зб. тез III Міжнар. наук.-практ. конф. / Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів. 2018. С. 12–14.

59. Гавриленко Т. Л. Розвиток початкової освіти в Україні у другій половині XX–XXI століття: історико-педагогічний аспект : монографія / НАПН України ; Ін-т педагогіки НАПН України ; за ред. Л. Д. Березівської. Київ : Фенікс, 2019. 384 с., 36 с. дод.

60. Гавриленко Т. Л. Конструювання змісту початкової освіти на нових методологічних і дидактичних принципах у період відродження національної

школи в Україні (1991–1996). *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум»*. Серія: Педагогічні науки / Нац. ун-т «Чернігівський колегіум» ім. Т. Г. Шевченка. Чернігів, 2020. Вип. 8 (164). С. 278–285 (співавт. Л. М. Кузьомко).

61. Герцюк Д. Розвиток української приватної освіти в Галичині наприкінці ХІХ – першій половині ХХ ст. як вияв громадської ініціативи. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2010. Вип. 26. С. 221–229.

62. Гершунский Б. С. Философия образования для ХХІ века: в поисках практико-ориентированных образовательных концепций. М. : Совершенство, 1998. 608 с.

63. Гіптерс З. Економічна освіта в Галичині (кінець ХІХ – перша половина ХХ ст.). *Рідна шк.* Київ : Деміур, 2007. № 03 (Берез.). С. 74–77.

64. Гнатюк Д. О. Управління школою: ідеї, системи, технології. *Педагогічна теорія та педагогічний досвід: перспективи і розвиток* : матеріали конф. Луцьк, 1999. С. 22–27.

65. Гончаренко С. У. Від педагогічної драми – до нової філософії. *Рідна шк.* 1993. № 10. С. 2–6.

66. Гончаренко С. У. Концепція загальної середньої освіти і всебічний розвиток особистості. *Рад. шк.* 1988. № 10. С. 77–80.

67. Гончаренко С. У., Мальований Ю. І. Соціально-педагогічні проблеми розбудови української школи. *Рідна шк.* 1993. № 4. С. 51–56.

68. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Вид. 2-ге, доп. і випр. Рівне : Волинські береги, 2011. 552 с.

69. Горгош Л. Яка буває інтеграція. *Учитель початкової школи*. 2018. № 9. С. 32–35.

70. Гриневич Л. М. Приватна освіта як здорова альтернатива . *Обдарована дитина*. 2008. № 5. С. 2–4.

71. Гузик М. П. Особистісно орієнтована дидактична система загальноосвітньої школи. *Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992–2002* : [зб. наук. праць] / АПН України : у 2 ч. Харків : «ОВС», 2002. Ч. 1.

С. 393–410.

72. Гупан Н. М. Актуальні проблеми методології історико-педагогічних досліджень. *Рідна шк.* 2013. № 4–5. С. 53–55.

73. Гупан Н. М. Джерельна база історії: пошук підходів до систематизації. *Рідна шк.* 2013. № 8/9. С. 67–70.

74. Гупан Н. М. До періодизації розвитку історико-педагогічного процесу в Україні. *Шлях освіти.* 1999. № 1. С. 45–49.

75. Гупан Н. М. Українська історіографія історії педагогіки. Київ : АПН, 2002. 223 с.

76. Даниленко Л. І., Островерхова Н. М. Модернізація управління загальноосвітньою школою. Київ, 1994. 140 с.

77. Данилюк А. Я. Навчальний предмет як інтегрована система. *Педагогіка.* 1997. № 4. С. 28–29.

78. Дарманський М. М. Соціально-педагогічні основи управління освітою в регіоні. Хмельницький : Поділля, 1997. 384 с.

79. Декларація прав дитини : проголошена Генеральною Асамблеєю ООН 20 листоп. 1959 р. *Відродження.* 1999. № 1. С. 18.

80. Декларация о христианском воспитании (Gravissimum Educationis). *Второй Ватиканский собор. Конституции, декреты, декларации.* Брюссель : Жизнь с Богом, 1992. 573 с.

81. Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття»). Київ : Райдуга, 1994. 61 с.

82. Державна програма «Вчитель». Київ : Ред. загальнопед. газет, 2002. 40 с.

83. Дерев'янюк Т. Від мрії – до соціальної дії (Розробка та експертна оцінка комплексно-цільової програми роботи приватної школи щодо впровадження особистісно орієнтованого навчання). *Управління освітою.* 2007. Серп. С. 10–32.

84. Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття»). *Історія української школи і педагогіки : хрестоматія / [уклад. О. О. Любар; ред. В. Г. Кремень].* Київ : Знання, 2005. С. 600–623.

85. Державний стандарт початкової загальної освіти : затвердж.

постановою Кабінету Міністрів України від 16.11.2000 № 1717. *Науково-освітній потенціал нації: погляд у XXI століття* : в 3-х кн. Київ, 2003. Т. 3. Модернізація освіти. С. 497–548.

86. Державне управління в Україні: централізація і децентралізація : монографія / відпов. ред. проф. Н. Р. Нижник. Київ : Вид-во УАДУ, 1997. 448 с.

87. Джури́нский А. Н. Педагогика: история педагогических идей : учеб. пособ. / М. : Пед. о-во России, 2000. 352 с.

88. Дидактичні аспекти альтернативної освіти / за ред. В. Паламарчук. Київ : Освіта, 1993. 78 с.

89. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2004. 218 с.

90. Дідич М. Г. Приватна освіта в Україні: яка вона? *Директор школи. Шкільний світ*. 2012. № 5 (65). С. 31–50.

91. Дічек Н. П. Здобутки української педагогічної психології у реалізації диференційованого підходу до шкільного навчання: спадщина Ю.З.Гільбуха (1928-2000) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: *Vzdelávanie a spoločnosť II: medzinárodný nekonferenčný zborník / Prešovská univerzita v Prešove ; Pedagogická fakulta. – Prešov, 2017. – С. 62-70* <http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Bernatova9> (Республіка Словачія).

92. Дічек Н. П. Індивідуалізація шкільного навчання і практична психологія в Україні: на перетині століть *Педагогіка і психологія*. 2017. № 2 . С.64–72.

93. Дічек Н. П. Методологічні аспекти модернізації вітчизняних історико-педагогічних досліджень. *Педагогіка і психологія*. 2014. № 2. С. 67–75.

94. Дічек Н. П. На шляху поширення надбань української педагогіки. *Наукові праці Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського*. 2010. Вип. 2. С. 58–65.

95. Джус О. Національно-патріотичне виховання дітей і молоді в українській діаспорі: досвід, спроби переосмислення. *Наука і освіта*. 2016.

№ 16. С. 76–81.

96. Дмитренко Т., Крамалєва О. У вимірі дитинства. *Завуч*. 2009. № 25 (391). С. 9–13.

97. Дмитренко Т., Крамарева О. Приватна школа як виховна система. З досвіду роботи ПНВК «Паросток». *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2008. № 2. С. 34–48.

98. Дмитренко Н. Є. Визначальні характеристики запровадження профільного навчання в приватних школах України. *Педагогічні науки. Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка* : зб. наук. праць. Ч. 1. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2007. С. 145–150.

99. Дмитренко Н. Є. Зміст профільного навчання в загальноосвітній приватній школі України. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи* : зб. наук. пр. Уманського держ. пед. ун-ту ім. П. Тичини. Умань, 2007. Вип. 23. С. 16–21.

100. Дмитренко Н. Є. Модель профільного навчання учнів приватних загально-освітніх навчальних закладів. *Наук. вісник Південноукраїнського держ. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського* : зб. наук. пр. Одеса, 2008. № 6–7. С. 111–115.

101. Дмитренко Н. Є. Організація профільного навчання учнів у приватних школах України. Вінниця : Вид-во ВДПУ, 2008. 48 с.

102. Дмитренко Н. Є. Перевірка ефективності реалізації профільного навчання в приватних школах України. *Збірник наук. пр. Уманського держ. пед. ун-ту ім. П. Тичини*. Ч. 2. Умань, 2007. С. 75–80.

103. Дмитренко Н. Є. Перспективи розвитку приватних загальноосвітніх навчальних закладів України. *Наук. зап. Вінницького держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія* : зб. наук. праць. Вип. 23. Вінниця : ПП «Едельвейс і К», 2008. С. 47–52.

104. Дмитренко Н. Є. Специфіка впровадження профільного навчання в приватних школах України. *Якість вищої мовної освіти: шляхи вдосконалення організації та проведення педагогічної практики студентів філологів* : тези.

Горлівка, 2007. С. 123.

105. Днепров Э. Д. Становление и развитие отечественной истории педагогики: основные этапы и тенденции. *Историографические и методологические проблемы изучения истории отечественной школы и педагогики* : сб. науч. тр. / под ред. Э. Д. Днепров, О. Е. Кошелевой. М., 1989. С. 4–22.

106. Добринська Р. В. Навчальна діяльність молодшого школяра в процесі засвоєння нових наукових навчальних понять *Наукові записки*. – Острого: [б. в.], 2007. Серія «Психологія і педагогіка», Вип. 9. – С.164–172.

107. Добрянський І. А., Постолатій В. В. Громадська та приватна ініціатива в розвитку освіти України (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) / Кіровоградський ін-т регіон. упр. та економіки. Кіровоград, 1998. 143 с.

108. Драч О. О. Розвиток початкової освіти в Україні (1861–1917 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Харків, 2002. 17 с.

109. Драч О. О. Сучасні історико-освітні дослідження: традиції та новації методології. *Вісн. Черкаського ун-ту. Серія: Історичні науки*. 2014. № 9 (302). С. 5–11..

110. Друганова О. М. Динаміка поглядів вітчизняних педагогів на приватну школу кінця ХVІІІ – початку ХХ ст. *Теорія та методика навчання та виховання*. Харків : ХНПУ, 2011. Вип. 27. С. 50–62.

111. Друганова О. Приватна ініціатива і розвиток вітчизняної системи комерційної освіти (кін. ХVІІІ – поч. ХХ ст.). *Педагогічні науки* : зб. наук. праць. 2009. № 2. С. 114–120.

112. Друганова О. М. Розвиток приватної ініціативи в освіті України (кінець ХVІІІ – початок ХХ століття) : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2008. 550 с.

113. Друзь З. В. Виховні технології в сучасній школі. Київ : КДПУ, 2005. 256 с.

114. Духнович О. В. Народная педагогия в пользу училищ и учителей сельских : в 2 ч. Львів, 1857. Ч. 1. 111 с.

115. Дьоміна І. С. Діти – турбота спільна. Київ : Політвидав України, 1985. 100 с. (Сер. «Сім'я і суспільство»).
116. Еколенд / офіц. сайт. URL: <http://ecoland.ua/> (дата звернення: 14.07.2020).
117. Енциклопедія освіти / Академія пед. наук України ; голов. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
118. Єганова Т. Приватна школа – джерело змін у суспільстві. *Загальноосвітні заклади приватної форми власності у системі освіти України*. Одеса : Імідж-прес, 1999. С. 25–29.
119. Єлдинов І. М. Зміст діяльності приватних осіб та асоціацій Німеччини щодо підтримки обдарованої молоді. *Освіта Донбасу*. 2011. № 5. С. 87–91.
120. Єрмаков І. Г. Нова школа нової України на зламі століть. *Постметодика*. 1996. № 4. С. 23–28.
121. Єрмаков І. Г. Педагогіка життєтворчості у школі нового типу. *Філософія освіти в сучасній Україні* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Київ, 1997. С. 108–115.
122. Жижко В. О. Імідж приватного навчального закладу. *Імідж школи на порозі ХХІ століття*. Ч. 1 / за ред. І. Г. Єрмакова. Київ, 1998. С. 205–208.
123. Журавський В. Два сектори освіти – одна мета. *Вища освіта України*. 2003. № 1. С. 5–7.
124. Завгородня Т. К. Теоретико-методичні основи виховання культури потреб дитини в педагогічній спадщині Василя Сухомлинського. *Педагогічний альманах*. 2015. Вип. 26. С. 30–36.
125. Загальноосвітні заклади приватної форми власності в системі освіти України / ред. Б. Г. Чижевський. Одеса : Вид-во «Імідж-прес», 1999. 95 с.
126. Зайченко І. В. Проблеми української національної школи в пресі другої половини ХІХ – початку ХХ ст.: автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / І. В. Зайченко ; АПН України, Ін-т педагогіки. – К., 1996. – 43 с.
127. Закон України «Про загальну середню освіту» // Науково-освітній

потенціал нації: погляд у ХХІ ст.: В 3-х кн. – К., 2003. – Т. 3. Модернізація освіти. – С. 439.

128. Закон України «Про загальну середню освіту». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1999. № 28.

129. Закон України «Про освіту». *Освіта України*. Нормативно-правові документи. К.: Міленіум, 2011. 472 с.

130. Закон України «Про освіту» від 23 травня 1991 р. в редакції від 23 березня 1996 р. *Голос України*. 1996. 25 квітня.

131. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 11.12.2020).

132. Запесоцкий А. С. Образование: философия, культурология, политика. М. : Наука, 2002. 454 с.

133. Збірник законодавчих та нормативних актів про освіту Міністерства освіти України / упор. К. Е. Жолковський, С. І. Лисенко. Київ : Віпол, 1994. 336 с.

134. Збірник урядових нормативних актів України. Київ : Вид-во «Україна», 1998. № 1. 97 с.

135. Звоновська О. І. Психологічний супровід сімейного виховання. *Позакласний час*. 2012. № 17–18. С. 67–72.

136. Зязюн І. А. Гуманістична стратегія теорії і практики навчального процесу. *Рідна шк.* 2000. № 8. С. 8–13.

137. Зязюн І. А. Філософські засади освіти в Україні. *Філософія сучасної освіти та стан її розробки в Україні* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 1–3 лют. 1996 р. Київ, 1996. С. 61–65.

138. Іванюк Г. І. Диференційований підхід до періодизації соціально-педагогічних засад розвитку сільської школи України. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. Вип. 10. С. 113–123.

139. Іванюк Г. І. Training of a rural school teacher in the conditions of educational changes in the second half of the 20th. *Relevant Issues of the Development of Science*. Monograph. Published by Win Press, San Antonio, United States. 2020. P. 116–128.

140. Інформаційний збірник Міністерства освіти України. Київ : «Освіта», 1996. № 13. Лип. 29 с
141. Калакура Я. С. Українська історіографія : Курс лекцій. К. : Генеза, 2004. 496 с.
142. Калініна Л. М. Приватна школа: становлення й розвиток. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2001. № 1. С. 70–80.
143. Калініна Л. М. Проблеми управління приватними школами. *Директор шк.* 1999. № 7. С. 99–106.
144. Камусова М. Приватна освіта в Україні: вчора, сьогодні, завтра. *Сучасна освіта*. 2009. № 11 (63). С. 5.
145. Карамушка Л. М. Актуальні проблеми формування позитивного іміджу приватних навчальних закладів. *Імідж школи на порозі XXI століття : у 2 ч. / ред. кол. Т. С. Антоненко, І. Г. Єрмаков, А. Ф. Головченко, Л. М. Карамушка*. Київ, 1998. Ч. 1. С. 70–78.
146. Карамушка Л. Приватна школа: актуальні проблеми психології управління. *Директор шк.* 1999. № 6. С. 65–72.
147. Католицька школа святого Василя Великого в Івано-Франківську / офіц. сайт. URL: <https://shkolasvv.com.ua/> (дата звернення: 15.07.2020).
148. Київський ліцей бізнесу / офіц. сайт. URL: <https://klb.education/about-lyceum/about-lyceum.html> (дата звернення: 11.12.2020).
149. Колягін Ю. М. Інтеграція шкільного навчання. *Початкова шк.* 1990. № 9. С. 31–34.
150. Комар О. А., Лобановська О. М.; Лаптева Л. І. Проводимо інтегровані уроки. *Початкова шк.* 1996. № 7. С. 16–18.
151. Комплексний план заходів щодо розвитку загальної середньої освіти в 1999–2012 роках : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 11.03.1999 р. № 348. *Інформ. збірник М-ва освіти України*. 1999. № 9. С. 10–24.
152. Конвенція ООН про права дитини : схвалена Генеральною Асамблеєю ООН 20 листоп. 1989 р. і ратифікована Верховною Радою України 27 листоп. 1991 р. *Інформ. збірник М-ва освіти України*. 1995. № 9. С. 3–25.

153. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. Київ : Преса України, 1996. 78 с.
154. Концептуальні засади модернізації системи освіти в Україні : програма та матеріали всеукр. наук.-практ. конф., м. Харків, 1 лют. 2002 р. Харків : Ун-т вищої освіти АПН України, 2002. 205 с.
155. Концепція загальної середньої освіти : 12-річна школа. *Початкова шк.* 2002. № 2. С. 3–5.
156. Концепція середньої загальної національної школи України. *Рад. освіта.* 1991. 4 серп. (№ 65). 1С. 1–3.
157. Концепція української школи Прикарпаття : проект. *Рад. освіта.* 1990. 20 листоп. (№ 84). С. 1.
158. Концепція школи нової генерації – української національної школи-родини / П. П. Кононенко, М. Г. Стельмахович, Т. П. Усатенко та ін. Київ : Українознавство, 1995. 81 с.
159. Корнетов Г.Б. Прогностическая функция истории педагогики. *Психолого-педагогический поиск.* 2011. № 1 (17). С. 90–104.
160. Корольов Б. Недержавний сектор освіти в Україні: проблеми становлення і розвитку. *Вища освіта України.* 2003. № 1. С. 8–14.
161. Коротяев Б. І. Погляд на приватну освіту зсередини. *Крізь терни... Нариси становлення приватної вищої освіти в Україні* / ред. В. І. Астахова. Харків, 2001. С. 86–97.
162. Корсак К. Нові технології – новий образ світу – нові філософсько-гуманістичні основи педагогіки. *Вища освіта України.* 2006. № 3. С. 10–15.
163. Корсак К. В. Приватний сектор світової вищої освіти у вирі суперечливих тенденцій. *Вища освіта України.* 2003. № 1. С. 111–117.
164. Корчак Я. Як любити дітей. Київ : Рад. шк., 1976. 160 с.
165. Корчак Я. Право на повагу. К., 1996. 328 с.
166. Кравець В. П. Зарубіжні школи і педагогіка ХХ століття. Тернопіль, 1996. 290 с.
167. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – шлях модернізації. Київ :

Грамота, 2003. 213 с.

168. Кремень В. Г. Ресурси освітніх систем. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2001. № 4. С. 6–11.

169. Кремень В. Г. Філософія освіти ХХІ століття. *Педагогіка і психологія*. 2003. № 1. С. 6–16.

170. Крилова Н. Культурологія освіти. М. : Нар. образование, 2000. 272 с.

171. Кузнецов Є. В. Якість та ефективність навчання приватних навчальних закладів. *Наше право*. 2008. № 4. Ч. 1. С. 53–56.

172. Кузь В. Г. Освіта і школа ХХІ ст. *Педагогіка і психологія*. 1999. № 1. С. 143–150.

173. Курило В. С. Освіта та педагогічна думка Східноукраїнського регіону у ХХ столітті. Луганськ : ЛДПУ, 2000. 460 с.

174. Кушнарьова М. Роздуми про сучасну освіту. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2005. № 2. С. 88–92.

175. Лавриченко Н. М. Педагогіка соціалізації: європейські абриси. Київ : ВІРА ІНСАЙТ, 2000. 444 с.

176. Левітас Ф. Л., Сігаєва Л. Є. З історії становлення системи підвищення кваліфікації учителів в Україні (друга половина ХІХ – перша чверть ХХ ст.). *«Мрії, вистраждані життям...» : до 145-річниці з дня народження Б. Д. Грінченка* : кол. монографія : у 2 ч. К., 2009. Ч. 1. С. 231–234.

177. Лернер И. Процесс обучения и его закономерности. М. : Знание, 1980. 96 с.

178. Локшина О. Стратегія Ради Європи в галузі шкільної освіти. *Шлях освіти*. 2002. № 3. С. 19–21.

179. Луговий В. І. Управління освітою : навч. посіб. для студ., асп., докторантів спец-ті «Держуправління». Київ : УАДУ, 1997. 302 с.

180. Лутай В. С. Філософія сучасної освіти : навч. посіб. Київ : «Магістр-S», 1996. 256 с.

181. Любар О. О., Стельмахович М. Г., Федоренко Д. Г. Історія української школи і педагогіки. Київ : Знання, 2003. 449 с.

182. Майборода В. К. Становлення та розвиток національної вищої педагогічної освіти в Україні (1917–1992 рр.) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Ін-т педагогіки АПН України. Київ, 1993. 58 с.
183. Математика : 1 кл. : підруч. для загальноосвіт. навч. закл. / О. М. Гісь, І. В. Філяк. Харків : Вид-во «Ранок», 2018. 276 с.
184. Математика : 4 кл. : підруч. для загальноосвіт. навч. закл. : у 3 ч. / О. М. Гісь, І. В. Філяк. Харків : Вид-во «Ранок», 2017. 256 с. : іл.
185. Матюша І. К. Національна спрямованість виховання учнів. *Початкова освіта*. 1995. № 2. С. 4–6.
186. Медвідь Л. А. Історія національної освіти і педагогічної думки в Україні. Київ : Вікар, 2003. 335 с.
187. Меморандум Всеукраїнського форуму «Приватна школа як засіб розвитку громадянського суспільства». *Завуч*. 2008. № 13 (трав.). С. 5–9.
188. Миропольська Н. Є. Мистецтво слова в структурі художньої культури учня: теорія і практика / АПН України ; Ін-т проблем виховання АПН України. Київ : Парламентське вид-во, 2002. 204 с.
189. Міжнародний ліцей «Гранд» / офіц. сайт. URL: <https://www.grandschool.com.ua/about/> (дата звернення: 11.12.2020).
190. Міряха Г. І. Приватна школа: реалії та перспективи (деякі аспекти взаємодії дитячого закладу, середньої та вищої шкіл як основи безперервної освіти). *Сучасні проблеми науки і освіти : 3-тя Міжнар. міждисциплінарна наук.-практ. конф., м. Ужгород, 1–9 трав. 2002*. Харків : ХНУ, 2002. С. 218.
191. Мовчун О. Приватна освіта як засіб розвитку громадянського суспільства: всеукраїнський форум. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2008. № 1. С. 104–105.
192. Мовчун О. Приватний навчальний заклад: проблеми та перспективи розвитку. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2005. № 2. С. 61–65.
193. Мовчун О. Приватні навчальні заклади: проблеми і пошуки. *Завуч*. 2007. № 3 (325). С. 2–9.
194. Моделі розвитку сучасної української школи : матеріали Всеукр.

наук.-практ. конф. Черкаси, 2010.

195. Мошков В. В. Про поступове запровадження вивчення іноземних мов у початкових класах загальноосвітніх шкіл. *Початкова школа*. 1994. № 12. С. 31–37.

196. Настенко Н. В. Проблеми розвитку шкіл нового типу в системі національної освіти. *Постметодика*. 1999. № 2/4. С. 118–122.

197. Національна доктрина розвитку освіти : затверджена Указом Президента України від 17.04.2002 № 347/2002. *Освіта України*. 2002. № 33. С. 4–6.

198. Національна доктрина розвитку освіти «Освіта в Україні». Нормативна база. 3-є вид., змін. та допов. / Є. К. Пашутинський. Київ : КНТ, 2007. 520 с.

199. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки http://oneu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/11/nsro_1221.pdf.

200. Нечипоренко К. П. Розвиток інтелектуально-творчих умінь як складової творчого потенціалу особистості молодшого школяра *Акмеологія – наука XXI століття* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конфер. – К. : Київськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2011. – С. 39–42.

201. Ніколенко Л. Нова українська школа: інтеграційний підхід у початковій загальній освіті. *Методист*. 2018. № 2. С. 72–74.

202. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / МОН України. 27.10.2016 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shola-compressed.pdf> (дата звернення: 27.04.19).

203. Нова українська школа : poradnik dla vchytelja / під заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеади», 2017. 206 с.

204. Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. / [уклад. Яременко В. В., Сліпушко О. М.]. Київ : Аконт, 2007. Т. 1. 2007. С. 874.

205. Новопечерська школа / офіц. сайт. URL: <https://novoshkola.com.ua/philosophy> (дата звернення: 14.07.2020).

206. Онищук Л. А. Управління загальноосвітньою школою першого ступеня. *Зміст і технології шкільної освіти* : матеріали конф. / Ін-т педагогіки АПН України. Київ, 2000. С. 23–24.
207. Організація навчально-виховного процесу у початкових класах загальноосвітніх навчальних закладів на 2001/02 навчальний рік : лист М-ва освіти і науки України від 01.08.2001 № 1/9-271. *Інформ. збірник М-ва освіти України*. 2001. № 19. С. 23–32.
208. Освіта України за роки незалежності : стан, факти, події / за ред. В. Г. Кременя. Київ : Вища шк., 2001. 159 с.
209. Освіта (Україна ХХІ століття) : Держ. нац. прогр. *Освіта*. 1993. № 44–46.
210. Освітні технології : навч.-метод. посіб. ; за заг. ред. О. М. Пехоти. Київ : А.С.К., 2001. 256 с.
211. Островерхова Н. М., Даниленко Л. І. Ефективність управління загальноосвітньою школою: соціально-педагогічний аспект. Київ : Школяр, 1995. 302 с.
212. Островская Л. Ф. Педагогические знания – родителям: (материалы семинаров для родителей : пособие для воспитателей дошкол. Учреждения. Москва : Просвещение, 1983. 176 с., ил.
213. Освітологія: витоки наукового напрямку: Монографія / за ред. В. О. Огнев'юка. Київ.: ВП «Едельвейс», 2012. 336 с.
214. Паламарчук В. Ф., Чижевський Б. Г. Концептуальні основи навчальних закладів нового типу. *Рідна шк.* 1993. № 2. С. 47–49.
215. Паламарчук В. Ф. Проблеми навчання в системі альтернативної освіти. *Дидактичні аспекти альтернативної освіти*. Київ, 1993. С. 4–12.
216. Паламарчук В. Ф. Системий підхід до впровадження педагогічних ідей у практику роботи школи. *Рад. шк.* 1986. № 12. С. 16–21.
217. Паламарчук В. Ф. Школи нового типу в Україні : метод. посібник / АПН України ; Ін-т педагогіки. Київ, 1996. 154 с.
218. Паращенко Л. І. Законодавчі перспективи реалізації державних

гарантій учнів приватних шкіл. URL:
http://academy.gov.ua/ej/ej10/doc_pdf/Parashchenko.pdf (дата звернення:
 16.07.2020).

219. Паращенко Л. І. Приватна школа як чинник демократизації освіти України. *Освіта і управління* : наук.-практ. журнал. 2009. Т. 12. № 2. С. 138–142.

220. Пилипів О. З. Діяльність приватних ЗОШ І ступеня в Україні: історія і сучасність. *Людинознавчі студії* : зб. наук. пр. Дрогобицького держ. пед. ун-ту ім. І. Франка. Дрогобич, 2015. Вип. 1/(33). С. 156–162.

221. Пилипів О. З. Діяльність приватних ЗОШ І ступеня в Україні: минуле і майбутнє. *Педагогічна теорія і практика в контексті інтеграційних процесів* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Тернопіль, 25–26 квіт. 2014 р. Тернопіль, ТНЕУ, 2014. С. 146–149.

222. Пилипів О. З. Інтегрований підхід до навчання у школах І ступеня приватної форми власності як основа НУШ. *Досвід роботи сучасного вчителя: практичні розробки та теоретичні надбання* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф., м. Полтава, 7 квіт. 2020 р. Полтава : Центр прогресивної освіти «Генезум», 2020. С. 98–101.

223. Пилипів О. З. Національне виховання у приватних католицьких школах в контексті ідей Б. Ступарика. *Краєзнавець Прикарпаття*. Івано-Франківськ, 2015. № 26. С. 45–46.

224. Пилипів О. З. Організація навчально-виховного процесу в приватних загальноосвітніх школах І ступеня в контексті ідей К. Д. Ушинського. *Педагогічна система К. Д. Ушинського і сучасність*: матеріали регіон. наук.-практ. конф., м. Львів, 12 черв. 2014 р. Львів, 2014. Вип. 6. С. 154–160.

225. Пилипів О. З. Організація навчально-виховного процесу у початковій ланці приватних католицьких шкіл. *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації*: матеріали І Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Переяслав-Хмельницький, 21–22 лют. 2015 р. Переяслав-Хмельницький, 2015. Вип. 1. С. 252–255.

226. Пилипів О. З. Підготовка майбутніх учителів до роботи в приватних навчальних закладах. *Розвиток української та польської освіти і педагогічної думки (XIX–XXI ст.). Т. 6. Приватна освіта в Україні і Польщі: історико-педагогічні аспекти становлення, сучасний стан і перспективи розвитку* : зб. наук. пр. / за ред. Д. Герцюка і І. Мищишин. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2016. С. 393–400.

227. Пилипів О. З. Реалізація ідей родинної педагогіки Мирослава Гнатовича Стельмаховича в приватних ЗОШ І ступеня. *Мирослав Гнатович Стельмахович – видатний український педагог* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф., м. Івано-Франківськ, 5–6 черв. 2014 р. Івано-Франківськ, 2014. С. 143–146.

228. Пилипів О. З. Рецепція становлення та розвитку початкових (державних і приватних) шкіл в Україні в діахронічному ракурсі. *Молодь і ринок* : наук.-пед. журнал. Дрогобич, 2015. № 3 (122). С. 170–174.

229. Пилипів О. З. Розробка теоретичних засад діяльності приватних початкових шкіл в Україні (кінець ХХ – початок ХХІ століття). *Актуальні проблеми сучасної соціології, соціальної роботи та професійної підготовки фахівців* : матеріали доп. та повід. міжнар. наук.-практ. конф., м. Ужгород, 16 верес. 2016 р. Ужгород, 2016. С. 136–138.

230. Пилипів О. З. Роль сім'ї в процесі соціалізації учнів початкових шкіл на тлі християнських цінностей. *Актуальні проблеми педагогічної науки* : матеріали VIII Всеукр. наук.-практ. заочної конф., м. Миколаїв, 13–14 берез. 2015 р. Миколаїв, 2015. С. 129–132.

231. Пилипів О. З. Специфіка прогресивних ідей діяльності українських приватних початкових шкіл кінця ХХ – початку ХХІ. *Обрії* : наук.-пед. журнал. Івано-Франківськ, 2015. № 1 (40). С. 34–36.

232. Пилипів О. З. Становлення та розвиток державних і приватних шкіл І ступеня в Україні. *Наука України. Перспективи та потенціал* : матеріали XII Всеукр. з міжнар. участю наук.-практ. заочної конф., м. Одеса, 20–21 лют. 2015 р. Одеса, 2015. С. 74–77.

233. Пилипів О. З. Християнські цінності у сім'ї та початковій школі –

основа формування духовного розвитку суспільства. *Філософсько-психологічні аспекти духовності в діяльності громадських організацій* : зб. тез V Міжнар. наук.-практ. конф., 22 квіт. 2020 р. / за ред. Л. В. Рижак ; відповід. за вип. Н. І. Жигайло, Ю. В. Максимець. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2020. С. 140–144.

234. Пилипів О. З. Християнські цінності як фактор соціалізації молодших школярів у сім'ї. *Гірська школа Українських Карпат* : наук. фахове видання з пед. наук. Івано-Франківськ, 2015. № 12–13. С. 166–168.

235. Положення про загальноосвітні навчальні заклади. *Освіта України*. 2000. 1 берез. С. 5–7.

236. Положення про порядок створення, реорганізації і ліквідації навчально-виховних закладів : затвердж. постановою Кабінету Міністрів України від 05.04.1994 № 228. *Науково-освітній потенціал нації: погляд у XXI століття* : в 3-х кн. Київ, 2003. Т. 3. Модернізація освіти. С. 908–909.

237. Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України. *Міністерство освіти України* : зб. законодавчих та нормативних актів про освіту. Вип. 1. Київ, 1994. С. 139–152.

238. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навч. посіб. для студ. вищих навчальних закладів. Київ : Академвидав, 2006. 56 с.

239. Приватна школа може краще виховувати дітей, ніж державна / Інтерв'ю Миколи Гузика . *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2009. № 2. С. 35–39.

240. Проблеми національного виховання у спадщині Софії Русової : матеріали Всеукраїнських педагогічних читань, присвячених 140-річчю з дня народження С. Ф. Русової / під ред. Є. І. Коваленко. Чернігів, 1996. Кн. 2. 70 с.

241. Проблеми шкільної педагогіки і психології навчання і виховання у творчій спадщині Софії Русової : матеріали Всеукраїнських педагогічних читань, присвячених 140-річчю з дня народження С. Ф. Русової / під ред. Є. І. Коваленко. Чернігів, 1996. Кн. 3. 125 с.

242. Програми для загальноосвітньої школи та шкіл нового типу. Київ : Хрещатик, 1995. 52 с.

243. Проект Закону України про внесення змін до деяких законів

України з питань освіти (щодо дотримання державних гарантій стосовно осіб, які навчаються в приватних навчальних закладах), внесений народним депутатом України В. Колісниченком 02.09.2009 № 5087. URL: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=35988 (дата звернення: 25.03.2015).

244. Проект Закону України про внесення змін до деяких законів України (щодо приватних навчальних закладів), внесений народним депутатом України В. Марущенком 16.09.2009 № 5087-1. URL: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=36146 (дата звернення: 25.03.2015).

245. Про виконання законодавства щодо розвитку загальної середньої освіти в Україні : матеріали Парламентських слухань у Верховній Раді України, 16 жовт. 2002 р. / упоряд. С. М. Ніколаєнко, Б. Г. Чижевський. Київ : Парламент. вид-во, 2003. 163 с.

246. Про внесення змін і доповнень до Закону Української РСР «Про освіту» : Закон України. Київ : Генеза, 1996. 36 с.

247. Про додаткові заходи щодо забезпечення розвитку освіти в Україні : Указ Президента України від 09.10.2001 № 941/2001. *Науково-освітній потенціал нації: погляд у XXI століття* : в 3-х кн. Київ, 2003. Т. 3. Модернізація освіти. С. 375–378.

248. Про додаткові заходи щодо реалізації державної молодіжної політики : Указ Президента України від 29.03.2001 № 221/2001. *Науково-освітній потенціал нації: погляд у XXI століття* : в 3-х кн. Київ, 2003. Т. 3. Модернізація освіти. С. 378–381.

249. Про загальну середню освіту : Закон України. *Науково-освітній потенціал нації: погляд у XXI століття* : в 3-х кн. Київ, 2003. Т. 3. Модернізація освіти. С. 439–458.

250. Про затвердження Положення про загальноосвітній навчальний заклад» від 27.08.2010 №778 постанова Кабінету Міністрів України https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/8842/ (дата звернення: 14. 11. 2020).

251. Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання : Постанова Кабінету Міністрів України. *Освіта України* : нормативно-правові документи. Київ, 2001. С. 161–162.

252. Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру, 12-річний термін навчання : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.2000 № 1717. *Науково-освітній потенціал нації: погляд у XXI століття* : в 3-х кн. Київ, 2003. Т. 3. Модернізація освіти. С. 495–496.

253. Проц М. О. Авторська школа в Україні як педагогічний феномен: до питання засадничих основ її організації. URL: <https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/03/%d0%a1%d1%82%d0%b0%d1%82%d1%82%d1%8f-8-%d0%9f%d1%80%d0%be%d1%86-%d0%9c.-2011.pdf> (дата звернення: 12.11.2020).

254. Радченко О. Є. Дослідження визначення приватного загальноосвітнього навчального закладу в системі освіти України в контексті сучасних наукових підходів. *Збірник наук. пр. НАДУ*. Київ : Вид-во НАДУ, 2004. Вип. 2. С. 341–350.

255. Ринок приватних шкіл Києва / Pro-Consulting INVENTURE. URL: <https://inventure.com.ua/analytics/investments/rynok-chastnyh-shkol-kieva> (дата звернення: 16.07.2020).

256. Рідна мова для небайдужих Добріка У. [Рукопис].

257. Розвиток народної освіти і педагогічної думки на Україні (X – поч. XX ст.) : нариси / ред. кол.: М. Д. Ярмаченко (відп. ред.), Н. П. Калениченко (заст. відп. ред.), С. У. Гончаренко [та ін.]. Київ : Рад. шк., 1991. 384 с.

258. Романенко М. І. Освітня парадигма: генезис ідей та систем : монографія. Дніпропетровськ : «Промінь», 2000. 160 с.

259. Романенко М. І. Роль філософії освіти в реалізації національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті. *Філософія. Культура. Життя* : міжвуз. збірник. Дніпропетровськ, 2002. С. 7–31.

260. Романовський О. О., Романовська Ю. Ю. Гуманітарна і підприємницька освіта як необхідна умова подальшого розвитку держави.

Пульсар. 2000. № 9. С. 42–44.

261. Рудіна О. Організація педагогічного процесу в навчальних закладах нового типу. *Освіта і управління*. 1999. № 2. С. 146–147.

262. Русова С. Соціальне виховання, його значення в громадському житті. Вибр. пед. твори : у 2 кн. Кн. 1. Київ : Либідь, 1997. С. 144–150.

263. Савченко О. Зміст шкільної освіти на рубежі століть. *Шлях освіти*. 2000. № 3. С. 2–6.

264. Савченко О. Новий зміст освіти в основній і старшій школі. *Інформатика*. 2004. № 31–32. С. 16–20.

265. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи. Київ : Генеза, 1999. 368 с.

266. Савченко О. Я. Ціннісні орієнтації шкільної освіти. *Філософія освіти XXI ст.* Київ, 2000. С. 23–28.

267. Сбруєва А. А. Місце та роль приватних загальноосвітніх закладів у сучасних освітніх системах. *Порівняльна педагогіка* : навч. посіб. 2-е вид., стер. Суми, 2004. С. 152–156.

268. Сбруєва А. А. Тенденції реформування середньої освіти розвинених англomовних країн в контексті глобалізації (90-ті рр. ХХ – початок ХХІ ст.). Суми: Сум. обл. друкарня ; Козацький вал, 2004. 500 с.

269. Середні, позашкільні, дошкільні та професійно-технічні навчальні заклади (1997–1998 рр.) : статист. зб. Київ : М-во освіти України ; ВВП «Компас», 1999. 136 с.

270. Сидоренко О. Л. Роль приватної освіти в реформуванні освітнього простору України. *Крізь терни... Нариси становлення приватної вищої освіти в Україні* / ред. В. І. Астахова. Харків, 2001. С. 48–53.

271. Сидоренко О. Л. Становлення приватної освіти як невід'ємний елемент реформаційного процесу в Україні. *Приватна вища освіта: шляхи України у світовому вимірі* / ред. Балабуха Н. А. Харків, 2000. С. 11–35.

272. Сіукаєва О. Впровадження інтегрованих днів і уроків. Формування компетентної особистості. *Початкова освіта*. 2013. № 6. С. 4–8.

273. Скульський Р. П. Як використовувати народознавство в школі [Текст] : посібник для вчителів, вихователів, студ. пед. навч. закладів / ред. Р. П. Скульський ; АПН України, Прикарпатський ун-т ім. Василя Стефаника. Науково-методичний центр «Українська етнопедagogіка і народознавство». – Івано-Франківськ : [б.в.], 2000. – Бібліогр.: с. 367–368. – ISBN 966-640-010-3.
274. Словник іншомовних слів / за ред. Мельничука О. С. Київ : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1975. 775 с.
275. Соціально-економічні проблеми дитинства в сучасному українському селі / уклад. Л. С. Волинець ; Укр. ін.-т соціальних досліджень. Київ : Академпрес, 1998. 136 с.
276. Соціокультурні чинники розвитку інтелектуального потенціалу українського суспільства і молодь. Київ : Знання, 2001. Вип. 1. 779 с.
277. Статистичний збірник: загальноосвітні, позашкільні, дошкільні та професійно-технічні навчальні заклади (1996–2000) / МОН України. Київ : ВВП «Компас», 2001. 136 с.
278. Статистичний збірник. Загальноосвітні, позашкільні, дошкільні та професійно-технічні навчальні заклади (2001–2002 рр.) / М-во освіти України. Київ : Компас, 2003. 112 с.
279. Статистичний збірник. Загальноосвітні, позашкільні, дошкільні, професійно-технічні та вищі навчальні заклади (2003–2004 рр.). Київ : М-во освіти і науки України, 2005. 134 с.
280. Статистичний збірник. Середні, позашкільні, дошкільні та професійно-технічні навчальні заклади (1997–1998 рр.) / М-во освіти України. Київ : Компас, 1999. 133 с.
281. Статистичні дані до засідання колегії Міністерства за підсумками 1994 р. (середні загальноосвітні, позашкільні навчально-виховні та дошкільні виховні заклади). Київ : ВВП «Компас», 1995. 100 с.
282. Статистичні дані про середні, дошкільні та позашкільні заклади освіти системи Міносвіти України (1992–1996 рр.). К. : Компас, 1997. 135 с.
283. Стельмахович М. Г. Народна педагогіка. Київ : Рад. шк., 1995. 312 с.

284. Стельмахович М. Г. Українська родинна педагогіка. Київ : ІСДО, 1996. 288 с.
285. Стельмахович М. Вибрані педагогічні твори : у двох томах. Коломия : Вік, 2012. Т. 2. Українська етнопедагогіка. 464 с.
286. Стетар Дж. Оновлення та реформа вищої освіти: приватна вища освіта в Україні у 1991–1996 рр. : монографія. Київ, 1996. 32 с.
287. Стратегія реформування освіти в Україні : рекомендації з освітньої політики. Київ : К. І. С., 2003. 296 с.
288. Стратегія розвитку освіти України у першій чверті ХХІ століття. *Науково-освітній потенціал нації: погляд у ХХІ століття* : в 3-х кн. К., 2003. Т. 3. Модернізація освіти. С. 211–226.
289. Сухомлинська О. В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. Київ : А. П. Н., 2003. 68 с..
290. Сухомлинська О. В. Періодизація педагогічної думки в Україні: кроки до нового виміру. *Пед. газета*. 2002. № 10/11. С. 3–4.
291. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / за наук. ред. Ольги Сухомлинської. Харків : Акта, 2012. 545 с.
292. Сухомлинський В. О. Сто порад учителів. – К. : Рад. шк., 1988. – 304 с.
293. Сучасні технології в освіті / Нац. акад. пед. наук України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського Ч. 1: Сучасні технології навчання Вип. 2. – 2015.
294. Теорія і практика діяльності загальноосвітніх закладів нового типу в Україні : наук.-метод. посіб. / Ін-т пед. АПН України ; за ред. В. Ф. Паламарчук. Кіровоград, 2000. 312 с.
295. Тимошенко І. І., Тимошенко З. І. Недержавні приватні вузи: етапи непростого становлення. *Економіка і управління*. 1998. № 1. С. 9–13.
296. Тимошенко І. І. Приватна освіта України, успіхи та труднощі становлення. *Структура освіти в регіоні: проблеми оптимізації* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 12–14 груд. 1996 р.) / М-во освіти України ;

Асоц. приват. вузів ; ХГІ «НУА» та ін. Харків, 1996. С. 113–114.

297. Тимошенко І. І. Розвиток приватної освіти в Україні: основні підсумки і перспективи. *Приватное образование в посттоталитарном обществе: первые итоги, проблемы, перспективы* : прогр. и материалы междунар. семинара лидеров приват. образования. Харків, 1999. С. 80–84.

298. Типовий статут середнього загальноосвітнього навчально-виховного закладу : затвердж. наказом М-ва освіти України від 03.08.1991 № 292. *Науково-освітній потенціал нації: погляд у XXI століття* : в 3-х кн. Київ, 2003. Т. 3. Модернізація освіти. С. 910–929.

299. Трубочева С. Е. Дидактичні засади реформування змісту шкільної освіти. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи* : зб. наук. праць Уманського держ. ун-ту ім. П. Тичини. Київ : Науковий світ, 2002. Вип. 1. С. 32–34.

300. Трубочева С. Методи самостійного здобування знань у школах нового типу. *Шлях освіти*. 1999. С. 30–33.

301. Трубочева С. Е. Розвиток загальнонавчальних компетентностей учнів засобами проектної технології у форматі шкільного підручника / С. Е. Трубочева // Проблеми сучасного підручника. – 2014. – Вип. 14. – С. 754–760. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psp_2014_14_88.

302. Управление развитием школы : пособ. для рук. образоват. учреждений / под ред. М. М. Поташника и В. С. Лазарева. М. : Новая шк., 1995. 464 с.

303. Усатенко Т. П. Українська національна школа: минуле і майбутнє: українознавчий вимір. Київ : Наук. думка, 2003. 285 с.

304. Фісюк О. Про навчальний процес у школах нового типу. *Шлях освіти*. 2000. № 1. С. 25–27.

305. Філософія освіти XXI століття: проблеми і перспективи : методол. семінар, 22 листоп. 2000 р. : зб. наук. праць. / за заг. ред. В. Андрущенка. Київ : Знання, 2000. Вип. 3. 519 с.

306. Фініков Т. В. Сучасна вища освіта: світові тенденції і Україна.

Київ : Таксон, 2002. 176 с.

307. Фоменко В. Т. Построение процесса обучения на интегративной основе. Ростов н/Д, 1994. 33 с.

308. Хриков Є. М. До питання про створення науково-педагогічних шкіл в Україні. *Шлях освіти*. 2012. № 4. С. 2–6.

309. Християнська етика в українській культурі. Курс для початкової школи (1–4 класи) : підручники, посібники, робочі зошити / авт.: Ігумен Лонгин (Чернуха), прот. Богдан Огульчанський, Е. В. Белкіна, І. Л. Сіданич. Київ, 2006–2008.

310. Цільова комплексна програма «Вчитель» : затвердж. рішенням колегії М-ва освіти України та Президії Академії педагогічних наук України від 29 листоп. 1997 р. № 20/6-5, № 1-7/10-103. *Науково-освітній потенціал нації: погляд у XXI століття* : в 3-х кн. Київ, 2003. Т. 3. Модернізація освіти. С. 174–184.

311. Ціннісні пріоритети освіти в XXI столітті : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Луганськ, 11–13 листоп. 2003 р. Луганськ : Альма-матер, 2003. Ч. 4. 283 с.

312. Цуканова Т. О. Організаційно-педагогічні засади управління загальноосвітніми навчальними закладами приватної форми власності : дис. ... канд. пед. наук : 25.00.05. Київ, 1999. 220 с.

313. Цуканова Т. О. Приватна школа: специфіка неперервної освіти і обдаровані діти. *Рідна шк.* 1999. № 1. С. 68–72.

314. Цуканова Т. Створення навчальних закладів приватної форми власності. *Початкова шк.* № 3. 2005. С. 52–55.

315. Цюра С. Б. Нові моделі соціального партнерства школи і сім'ї: приватна загальноосвітня школа в Україні. *Педагогічна освіта: теорія і практика* : зб. наук. праць. Кам'янець-Продільський, 2012. Вип. 11. С. 107–112.

316. Цюрупа М. В. Духовні цінності школи нового типу. *Імідж школи на порозі XXI ст.* Ч. 1 / за ред. І. Г. Єрмакова. Київ, 1998. С. 145–148.

317. Чекіна О. Ю. Інтегровані уроки у початковій школі. Харків : Основа, 2011. 256 с.

318. Чепіль М. М., Дудник Н. З. Педагогічні технології : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2012. 224 с.
319. Черепанова С. А. Людина культури у творчому синтезі філософії освіти та мистецтва: перспектива ХХІ ст. *Гуманітарні науки*. 2001. № 1. С. 34–52.
320. Черкасов В.Ф. Музично-педагогічна освіта України на межі двох тисячоліть (1991 – 2010 рр.): навчальний посібник. Кіровоград: «Імекс – ЛТД», 2011. 380 с.
321. Чернишова Є. Сучасна приватна освіта. *Директор школи*. 2003. № 18 (258). С. 7.
322. Чижевський Б. Г. Заклади освіти для обдарованої учнівської молоді: проблеми та перспективи становлення. *Теорія і практика діяльності закладів нового типу в Україні*. Кіровоград, 2000. С. 59–80.
323. Чижевський Б. Місце і роль загальноосвітніх закладів приватної форми власності у загальній системі освіти. *Загальноосвітні заклади приватної форми власності в системі освіти України*. Одеса : Імідж-прес, 1999. С. 3–11.
324. Чижевський Б. Місце і роль приватних закладів у загальній системі освіти. *Шлях освіти*. 1998. № 3. С. 46–48.
325. Чинок Е. Монополия, порождающая стандарт. *Директор шк.* Україна. 2000. № 1. С. 55–61.
326. Чинок О. Майстерня школи: школа для всіх і для кожного. В пошуках практично-орієнтованої освітньої концепції. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2009. № 2. С. 60–82.
327. Чинок О. Повірити в демократію – повірити школі. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2005. № 2. С. 74–79.
328. Чугаєвський В. Школи нового типу в системі державної освіти України. *Порадник методиста-96*. Київ, 1996. С. 40–45.
329. Чумарна М. Світ малого українця. Львів, 2006. 32 с..
330. Шиян О. М. Соціальний статус навчальних закладів приватної форми власності в Україні : дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.04. Київ, 2002. 165 с.

331. Школа вільних та небайдужих / офіц. сайт. URL: <https://www.vilni.school/pro/> (дата звернення: 15.07.2020).
332. Школа Дружня До Дитини (ЗД) / офіц. сайт. URL: <https://school3d.com.ua/> (дата звернення: 14.07.2020).
333. Школа КМДШ / офіц. сайт. URL : <https://www.creativeschool.com.ua/about-us/> (дата звернення: 14.07.2020).
334. Школа-садок «Перша ластівка» / офіц. сайт. URL: <https://www.lastivka.if.ua/> (дата звернення: 15.07.2020).
335. Школа «Плекальня» / офіц. сайт. URL: <https://kyiv.dityvmisti.ua/pryvamna-rochatkova-shkola-rovnogo-dnia-plekalnia/> (дата звернення: 11.12.2020).
336. Школа Святої Софії у Львові / офіц. сайт. URL: <https://sophia-school.net.ua/> (дата звернення: 15.07.2020).
337. Юхименко П. Приватна освіта: погляд у майбутнє. *Вища шк.* 2013. № 4. С. 15–25.
338. Я досліджую світ : підручник інтегрованого курсу для 1 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах) / О. В. Волощенко, О. П. Козак, Г. С. Остапенко. Київ : Світич, 2018.
339. Я досліджую світ : підручник для 2 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах) / О. В. Волощенко, О. П. Козак, Г. С. Остапенко. Київ : Світич, 2019.
340. Я досліджую світ : підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах) / О. В. Волощенко, О. П. Козак, Г. С. Остапенко. Київ : Світич, 2020.
341. Якісна освіта – запорука самореалізації особистості : / за заг. ред. С. М. Ніколаєнка, В. В. Тесленка. Київ : Пед. преса, 2007. 176 с.
342. Яновський А. Школа громадянина: американський досвід – наші потреби. Львів : Літопис, 2001. 215 с.
343. Яременко Н. В. Особливості розвитку приватної освіти в Україні в сучасних умовах. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи* : зб. наук. пр.

Харків : Вид. група «Основа», 2009. Вип. 31. С. 56–66.

344. Яременко Н. В. Термінологічне поле приватної освіти Англії та України. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. Запоріжжя : Запоріз. обл. ін-т післядипл. пед. освіти, Класич. приват. ун-т, 2012. Вип. 24 (77). С. 309–314.

345. DISCOVERY / офіц. сайт. URL : <http://discovery-school.com.ua/#rec94692892> (дата звернення: 14.07.2020).

346. Dzhus O., Pylypiv O. The development of the first degree of secondary schools in private ownership in Ukraine (the end of XXth and early XXIst century). *Theory and Practice of Future Teacher's Training for Work in New Ukrainian School : monograph* / Edit. I. F. Prokopenko, I. M. Trubavina. Prague : OKTAN PRINT s.r.o., 2020. P. 182–191.

347. Pylypiv O. Integrated approach to learning (on the example of a private institution «School of the free and responsive»). *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*. 2020. №. 1. P. 214–222.

348. Pylypiv O. Z. Training of future teachers to work in private educational establishments of the Ist level. *SWorld Journal*. International periodic scientific journal. Том 8 Педагогіка, психологія, соціологія (J11508-007). 2015. P. 33–37.

349. Pylypiv O. Transformation of professional requirements for teachers of private primary schools in Ukraine (1990 – 2010). *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2020. № 5(33) P. 14–18.

350. Think Global / офіц. сайт. URL: <https://thinkglobal.xyz/schools> (дата звернення: 14.07.2020).

Архівні джерела

Центральний державний архів вищих органів влади та управління

України (ЦДАВО України)

351. Государственному комитету СРСР по народному образованию. Об организации частных школ. 1991. *ЦДАВО України*. Ф. 166. Оп. 17. Спр. 122. Арк. 39.

352. Зведені звіти денних середніх загальноосвітніх навчально-виховних закладів на початок 1994/95 навчального року, форма № 76-РВК. 1994. *ЦДАВО України*. Ф. 166. Оп. 18. Спр. 100. 60 арк.

353. Зведені звіти про чисельність і склад спеціалістів, які мають вищу освіту на 15 листопада 1989 року. *ЦДАВО України*. Ф. 166. Оп. 17. Спр. 58. 98 арк.

354. Зведені звіти Міністерства народної освіти УРСР на початок 1991–1992 навчального року. *ЦДАВО України*. Ф. 166. Оп. 17. Спр. 130. 38 арк.

355. Документи, направлені до Верховної Ради УРСР, Ради Міністрів УРСР, ЦК Компартії України та інші державні органи з питань народної освіти (інформації, листування). *ЦДАВО України*. Ф. 166. Оп. 17. Спр. 42. 201 арк.

356. Документи, направлені до Верховної Ради УРСР, Ради Міністрів УРСР та інші державні органи з питань народної освіти (інформації, листування). *ЦДАВО України*. Ф. 166. Оп. 17. Спр. 81. 113 арк.

357. Протоколи, рішення колегії та документи до них. *ЦДАВО України*. Ф. 166. Оп. 18. Спр. 7. 66 арк.

358. Протоколи, рішення колегії та документи до них. Т. 2. *ЦДАВО України*. Ф. 166. Оп. 18. Спр. 8. 182 арк.

359. Протоколи засідань колегії та документи до них. *ЦДАВО України*. Ф. 166. Оп. 18. Спр. 9. 102 арк.

360. Протоколи, рішення колегії та документи до них. Т. 4. *ЦДАВО України*. Ф. 166. Оп. 18. Спр. 10. 94 арк.

361. Протоколи засідань колегії №№ 6-8. *ЦДАВО України*. Ф. 166. Оп. 18. Спр. 161. 155 арк.

ДОДАТКИ

Додаток А

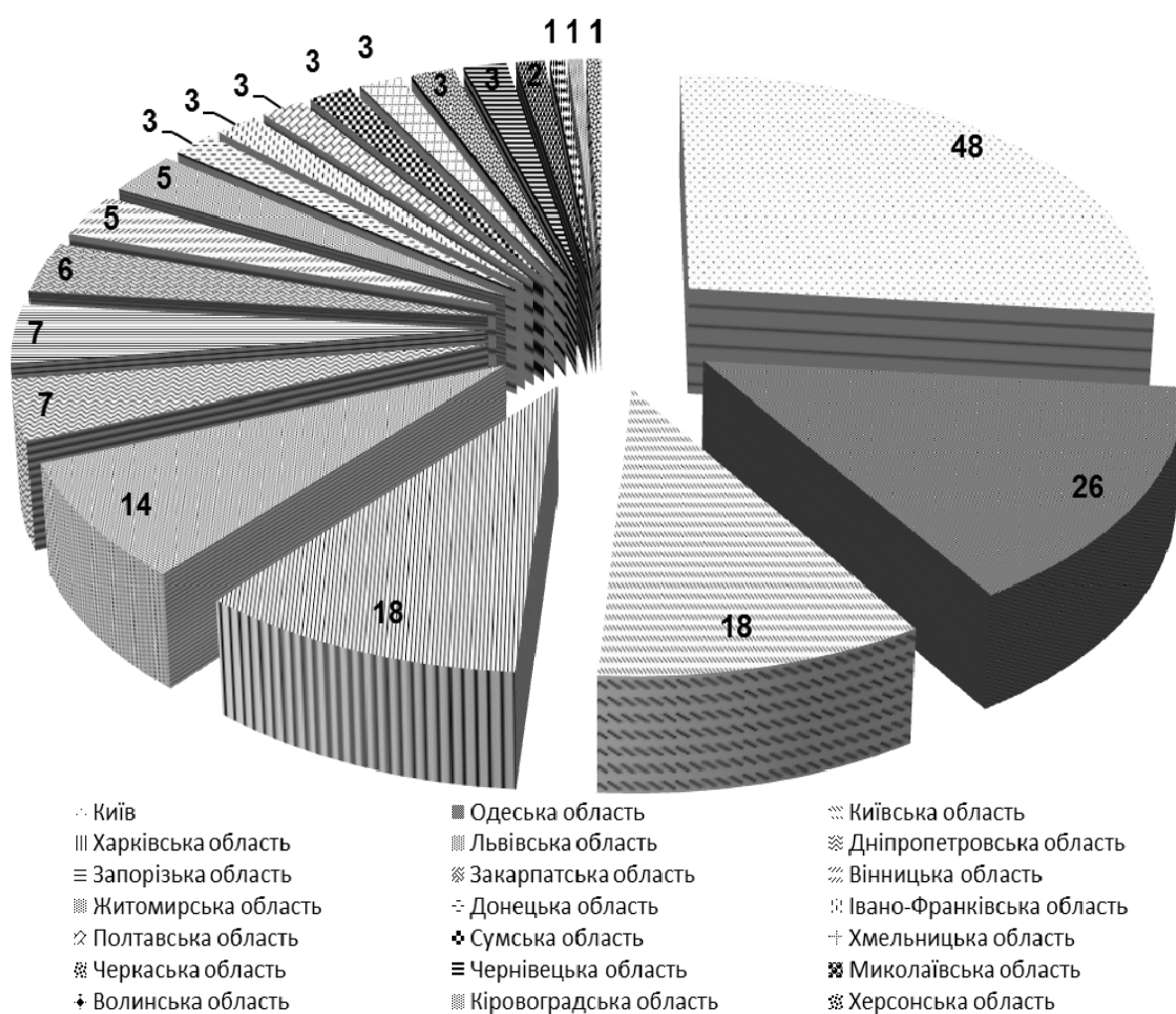
**Моделі загальноосвітніх шкіл першого ступеня
приватної форми власності в Україні (1991-2018)**

І період (1991–2000)		
Рік та місце заснування	Назва закладу	Загальноосвітня школа І ступеня приватної форми власності
1991 р. м. Київ	«Плекальня»	Дитячий центр, що став приватною початковою школою повного дня з поглибленим вивченням іноземних мов
1991 р. м. Львів	«Тривіта»	Авторська загальноосвітня школа М.Чумарної українознавчого змісту Загальноосвітня школа І ступеня діяла у структурі школи І–ІІІ ступенів приватної форми власності
1991 р. м. Київ	«Київський ліцей бізнесу»	Інноваційний загальноосвітній навчальний заклад (ЗНЗ)
1992 р. м. Київ	«Лісова казка»	Школа-дитячий садок з поглибленим вивченням іноземних мов, що стала гімназією «Апогей»
1994 р. м. Київ	«Афіни»	Мультипрофільна приватна школа І ступеня діяла як багатoproфільна
1995 р. м. Львів	«Відродження»	Середня загальноосвітня школа-гімназія приватної форми власності з гуманітарною спрямованістю змісту навчання
1996 р. м. Івано-Франківськ	«Перша ластівка»	Новий тип освітнього закладу – приватна школа-садок, де реалізували ідею творчого партнерства вчителя та дитини

II період (2000–2018)		
Рік та місце заснування	Назва закладу	Тип закладу (його специфіка чи особливість)
2001 р. м. Львів	«Школа-гімназія святої Софії»	Навчально-виховний комплекс – перша початкова греко-католицька школа України, допомагає батькам змалечку формувати християнський світогляд
2002 р. м. Івано-Франківськ	«Католицька школа святого Василя Великого»	Приватна початкова школа I ступеня, місія якої – навчання і виховання молодих громадян України на високих принципах християнської моралі
2012 р. м. Київ та м. Львів	«Креативна Міжнародна Дитяча Школа»	Мережа приватних ліцензованих шкіл повного дня, що ґрунтується на створенні педагогічного середовища, де кожен учень має змогу отримати достатньо знань, досвіду та впевненості
2013 р. м. Львів	«Еколенд»	Мережева модель приватних загальноосвітніх шкіл, що включає мережу таких освітніх закладів, як: дитячий садок, дві загальноосвітні школи I ступеня та ліцей, спільною місією яких є розвиток індивідуального потенціалу кожної дитини
2014 р. м. Київ	«Новопечерська школа»	Навчально-виховний комплекс, що пропонує своїм вихованцям канадський освітній досвід задля розвитку їхнього навчального потенціалу
2017 р. міста Київ, Харків, Львів, Тернопіль, Хмельницький, Рівне, Вінниця, Луцьк, Ірпінь, Кременчук	«Think Global»	Найбільша мережа приватних шкіл в Україні, де навчальні програми урахують вимоги Державного стандарту та доповнені авторськими навчальними матеріалами із урахуванням кращих освітніх практик Канади, Фінляндії, Сінгапуру
2017 р. м. Львів	«Школа вільних та небайдужих»	Мережеві школи, місією яких є поширення позитивного досвіду та власних практик в межах освітньої системи України та поза її межами

Джерело: розроблено автором.

Додаток Б
Загальноосвітні школи першого ступеня приватної форми власності
в Україні (2016–2017 н.р.)

Джерело: Джерело: розроблено автором.

Додаток В

Зразки дидактичного матеріалу з математики
«Класні та шкільні гроші (їх обмін в банку)»

РОЗРОБЛЯЄМО ВЛАСНІ НАВЧАЛЬНІ МАТЕРІАЛИ.

ТЕМАТИЧНЕ НАВЧАННЯ.

- «Школа Міркувань» – дошкілля
- «Планета Міркувань» - розвиток продуктивного мислення
- «Математика» – 1 - 4 класи
- «Букварик для небайдужих» – перші класи
- «Рідна мова» – другі класи

У нульових класах інтегроване особистісно-орієнтоване навчання

МОТИВАЦІЙНІ МОМЕНТИ:

- Гроші (фестики), власний банк
- Навички – нашивки

Джерело: [331]

Додаток Г

Навчальні плани Школи вільних та небайдужих (м. Львів)

№	ПРЕДМЕТ	0 КЛАС (1 акад. год=25 хв)	1 КЛАС (1 акад. год=35 хв)	2 КЛАС (1 акад. год=40 хв)	3 КЛАС (1 акад. год=40 хв)	4 КЛАС (1 акад. год=40 хв)	5 КЛАС (1 акад. год=45 хв)
1)	Ранкова зустріч	5 год	5 год	5 год	5 год	5 год	5 год
2)	Англійська	5 год	5 год	5 год	5 год	4 год	4 год
3)	Друга іноземна (за вибором)						2 год
4)	Математика	4 год	4 год	4 год	5 год	5 год	5/4 год
5)	Мова + читання	5 год	8 год	8 год	7 год	7 год	(3/+2)/(4/+2) год
6)	Природа	-	2 год	2 год	2 год	2 год	1,5 год
7)	Мислення	3 год	1 год	2 год	2 год	2 год	-
8)	Khan academy Math (анг.)					1 год	1 год
9)	Шахи	-	2 год	1 год	-	-	-
10)	Інформатика	-	-	1 год	1 год	1 год	1 год
11)	Танці	2 год	2 год	2 год	-	-	-
12)	Дизайн	2 год	2 год	2 год	2 год	1 год	1 год
13)	Комп'ютерна графіка					1 год	1 год
14)	Дрібна моторика	1 год		-	-	-	-
15)	Театр	2 год	2 год	2 год	2 год	2 год	2 год
16)	Музика	2 год	2 год	2 год	2 год	1 год подовже ний	1 год подовже ний
17)	Фізкультура	1 год	1 год	1 год	1 год	1 год	3 год
18)	Урок щастя	-	1 год	1 год	1 год	1 год	1 год
19)	Кінезіологія (Наукова)	1 год ??	-	-	-	-	-
20)	Плавання (астрономічна година)	2	1 год	1 год	1 год	1 го д	
21)	Велосипед	-	-		1 год	1 год	-
22)	Кулінарія	-	-	-	-	1 го д	-
23)	Екскурсії	1 раз в місяць	1 раз в місяць	1 раз в місяць	1 раз в місяць	1 раз в місяць	1 раз в місяць
24)	Історія України	-	-	-	-	-	1 год
	Зарубіжна літер	-	-	-	-	-	2 год
	Крута економіка						1 год
	Дебати	-	-	-	-	-	1 год (1

							семестр)
	Право						1 год (2 семестр)
	Самопідготовка	-	8 ак. год	8 ак. год	8 ак. год	8 ак. год	10 акад. год
	Прогулянка	15 год	15 год	15 год	12.5 год	12.5 год	10 год
	Тиха година	5 год	-	-	-	-	-

Джерело: [331]

Додаток Д

Планування навчально-виховного процесу в умовах карантину в Школі Дружньої до Дитини

Як працюватиме школа з 1 вересня

Щоб навчання було максимально ефективним та корисним для наших школярів, а батьки не хвилювалися за їх безпеку, ми розробили 3 сценарії, як працюватиме школа з нового навчального року:

Перший сценарій:

Якщо захворюваність піде на спад, у місті скасують карантин і школи зможуть повноцінно працювати, ми радо зустрінемо юних дослідників у нашому дружньому навчальному просторі.

Другий сценарій:

Школа повністю перейде на дистанційне навчання, за умови, якщо уряд не дозволить навчальним закладам працювати з нового навчального року. Ми усі сподіваємось, що цього не станеться, але все ж Школа 3D готова до цього виклику. Аби дистанційна освіта була максимально ефективною та корисною для дитини, вчителі на уроках робитимуть фокус на двох аспектах:

Академічність. Ті ж базові шкільні предмети та уроки за методикою STEAM тільки адаптовані під онлайн навчання. Наші вчителі вже підготували навчальні матеріали на випадок дистанційної роботи, розробили цікаві інтерактивні заняття для школярів, які легко можна виконати вдома.

Залученість. Наше завдання не лише підготувати урок, але й емоційно залучити школярів, щоб вони не відчували дефіциту уваги та соціалізації. Саме тому ми робимо акцент на спілкуванні. Одне з наших завдань – привернути увагу учня під час уроку, розмовляти і навчати онлайн-етикету.

Третій сценарій:

Навчання у форматі 50/50. Якщо адаптивний карантин буде продовжено, тоді ми пропонуємо, щоб частина учнів навчалася дистанційно, а інша частина – в школі з дотриманням усіх необхідних вимог.

Як це працює?

Батьки вирішують може їх дитина відвідувати школу чи ні. Якщо ні, то учень займається тільки дистанційно. Якщо так, тоді ми формуємо 2 групи у класі, які по черзі навчаються вдома та в школі.

За цими сценаріями ми розробили зміст до кожного уроку, адже кожна з ситуацій потребує різних інструментів залучення та комунікації. Школа Дружня До Дитини готова до будь-якого сценарію.

У цей нестабільний час ми прагнемо дарувати спокій і впевненість не тільки дітям, а й батькам, тому будуємо стосунки на принципах довіри та відповідальності.

Але все ж ми сподіваємось на краще! І з нетерпінням чекаємо наших юних дослідників у школі!

Джерело: [332]

Додаток Е

Навчальні плани приватних шкіл

Розподіл навчального часу між предметами у 1 их та 2 их та 3 їх класах
 ППШ «Католицька школа святого Василя Великого» з українською мовою
 навчання, *«Розробка і впровадження навчально-методичного забезпечення
 початкової освіти в умовах реалізації Нового Державного стандарту
 початкової загальної освіти»* на 2020-2021 навчальний рік

Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень у класах								
	1- А	1- Б	1- В	2- А	2- Б	2- В	3- А	3- Б	3- В
Українська мова	5	5	5	5	5	5	5	5	5
Математика	3	3	3	3	3	3	4	4	4
Мистецтво: образотворче мистецтво	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Мистецтво: музичне мистецтво	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Інтегрований курс «Я досліджую світ» (галузі: мовно-літературна (2), математична (1), природнича (2), технологічна (1), здоров'язбережна (0,5), громадська та історична (0,5))	7	7	7	8	8	8	7	7	7
Іноземна мова	2	2	2	3	3	3	3	3	3
Інформатика							1	1	1
Фізична культура	3	3	3	3	3	3	3	3	3
УСЬОГО	19	19	19	21	21	21	21	21	21
	+3	+3	+3	+3	+3	+3	+3	+3	+3
Додаткові години на вивчення предметів інваріантної складової, курсів за вибором, проведення індивідуальних консультацій та групових занять Курс за вибором «Основи християнської етики»	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Гранично допустиме тижневе навчальне навантаження на учнів	20	20	20	22	22	22	23	23	23
Сумарна кількість навчальних годин інваріантної та варіативної складових, що фінансуються з бюджету без урахування поділу класів на групи	23	23	23	25	25	25	26	26	26

Освітні галузі	Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень у класах									
									4А	4Б	4В
Мови і літератури (мовний і літературний компоненти)	Українська мова								7	7	7
	Іноземна мова								2	2	2
Математика	Математика								4	4	4
Природознавство	Природознавство								2	2	2
Суспільствознавство	Я у світі								1	1	1
Мистецтво	Музичне мистецтво								1	1	1
	Образотворче мистецтво								1	1	1
Технології	Трудове навчання								1	1	1
	Інформатика								1	1	1
Здоров'я і фізична культура	Основи здоров'я								1	1	1
	Фізична культура **								3	3	3
Усього									21+3	21+3	21+3
Варіативна складова									2	2	2
<i>Курси за вибором</i>											
Християнська етика									1	1	1
Індивідуальна година (укр. мова)									-	-	-
Логіка									-	1	1
Риторика									1	-	-
Додаткові години на вивчення предметів інваріантної складової, курсів за вибором, проведення індивідуальних консультацій та групових занять									2	2	2
Гранично допустиме тижневе навчальне навантаження на учня									23	23	23
Сумарна кількість навчальних годин інваріантної і варіативної складових, що фінансується з бюджету (без урахування поділу класів на групи)									26	26	26
Граничний обсяг домашнього завдання									90 хв.	90 хв.	90 хв.

Джерело: [147]

Додаток Ж

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації

1. Пилипів О. Рецепція становлення та розвитку початкових (державних і приватних) шкіл в Україні в діахронічному ракурсі. *Молодь і ринок: науково-педагогічний журнал*. Дрогобич. 2015. № 3 (122). С. 170–174.

2. Пилипів О. Діяльність приватних ЗОШ І ступеня в Україні: історія і сучасність. *Людинознавчі студії: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич. 2015. Вип. 1/(33). С.156–162.

3. Пилипів О. Специфіка прогресивних ідей діяльності українських приватних початкових шкіл кінця ХХ – початку ХХІ століть. *Обрії: науково-педагогічний журнал*. Івано-Франківськ. 2015. № 1 (40). С. 34–36.

4. Пилипів О. Християнські цінності як фактор соціалізації молодших школярів у сім'ї. *Гірська школа Українських Карпат: наукове фахове видання з педагогічних наук*. Івано-Франківськ. 2015. № 12–13. С. 166–168.

5. Pylypiv O. Integrated approach to learning (on the example of a private institution «School of the free and responsive»). *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*. 2020. Volume 7. №. 1. P. 214–222.

6. Pylypiv O. Transformation of professional requirements for teachers of private primary schools in Ukraine (1990–2010). *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2020. № 5(33). Vol. 3. P.14–18.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

7. Dzhus O., Pylypiv O. The development of the first degree of secondary schools in private ownership in Ukraine (the end of XXth and early XXIst century). *Theory and Practice of Future Teacher's Training for Work in New Ukrainian School: monograph* / Edit. I. F. Prokopenko, I. M. Trubavina. Prague, OKTAN PRINT s. r. o., 2020. P.182–191.

8. Пилипів О. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до роботи в приватних навчальних закладах. *Розвиток української та польської освіти і педагогічної думки (XIX–XXI ст.)*. Т. 6 Приватна освіта в Україні і Польщі: історико-педагогічні аспекти становлення, сучасний стан і перспективи розвитку: зб. наук. пр./ за ред. Д. Герцюка і І. Мищишин. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. С. 393–400.

9. Пилипів О. Діяльність приватних ЗОШ І ступеня в Україні: минуле і майбутнє. *Педагогічна теорія і практика в контексті інтеграційних процесів*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Тернопіль, 25–26 квітня 2014р.: зб. статей. Тернопіль, ТНЕУ, 2014. С. 146–149.

10. Пилипів О. Реалізація ідей родинної педагогіки Мирослава Гнатовича Стельмаховича в приватних ЗОШ І ступеня. *Мирослав Гнатович Стельмахович – видатний український педагог*: зб. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Івано-Франківськ, 5-6 червня 2014р. Івано-Франківськ, 2014. С. 143–146.

11. Пилипів О. Організація навчально-виховного процесу в приватних загальноосвітніх школах І ступеня в контексті ідей К. Д. Ушинського. *Педагогічна система К. Д. Ушинського і сучасність*: матеріали Регіональної науково-практичної конференції, м. Львів, 12 червня 2014р.: зб. статей. Львів, 2014. Вип. 6. С. 154–160.

12. Пилипів О. З. Становлення та розвиток державних і приватних шкіл І ступеня в Україні. *Наука України. Перспективи та потенціал*: матеріали XII Всеукраїнської з міжнародною участю науково-практичної заочної конференції, м. Одеса, 20–21 лютого 2015р.: зб. статей. Одеса, 2015. С. 74–77.

13. Пилипів О. Організація навчально-виховного процесу у початковій ланці приватних католицьких шкіл. *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації*: матеріали I Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Переяслав-Хмельницький, 21–22 лютого 2015 р.: зб. наук. праць. Переяслав-Хмельницький, 2015. Вип. 1. С. 252–255.

14. Пилипів О. З. Роль сім'ї в процесі соціалізації учнів початкових шкіл на тлі християнських цінностей. *Актуальні проблеми педагогічної науки: матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної заочної конференції*, м. Миколаїв, 13–14 березня 2015р.: зб. статей. Миколаїв, 2015. С. 129–132.

15. Пилипів О. Розробка теоретичних засад діяльності приватних початкових шкіл в Україні (кінець ХХ – початок ХХІ століття). *Актуальні проблеми сучасної соціології, соціальної роботи та професійної підготовки фахівців: матеріали доповідей та повідомлень Міжнародної науково-практичної конференції* м. Ужгород, 16 вересня 2016 р. С. 136–138.

16. Пилипів О. З. Інтегрований підхід до навчання у школах I ступеня приватної форми власності як основа НУШ. *Досвід роботи сучасного вчителя: практичні розробки та теоретичні надбання: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції*, м. Полтава, 07 квітня 2020р.: Центр прогресивної освіти «Генезум», Полтава. 2020. С. 98–101.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

17. Пилипів О. З. Християнські цінності у сім'ї та початковій школі – основа формування духовного розвитку суспільства. *Філософсько-психологічні аспекти духовності в діяльності громадських організацій: міжнародна наук.-практ. конф.: Збірник тез V Міжнародної науково-практичної конференції «Філософсько-психологічні аспекти духовності в діяльності громадських організацій»*, 22 квітня 2020 р. / за ред. Л.В. Рижак; відповід. за вип. Н. І. Жигайло, Ю. В. Максимець. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2020. С. 140–144.

18. Пилипів О. Національне виховання у приватних католицьких школах в контексті ідей Б. Ступарика. *Краєзнавець Прикарпаття*. Івано-Франківськ. 2015. № 26. С. 45–46.

19. Pylypiv O. Z. Training of future teachers to work in private educational establishments of the 1st level. *International periodic scientific journal «SWorldJournal»*. Vol. J21508 (9). 2015. С. 33–37.

Додаток 3

Відомості про апробацію результатів дисертації

Міжнародні науково-практичні конференції

I Міжнародна науково-практична конференція «Педагогічна теорія і практика в контексті інтеграційних процесів» (Тернопіль, 25-26 квітня 2014 року). Доповідь: «Діяльність приватних ЗОШ I ступеня в Україні: історія і сучасність».

I Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації» (Переяслав-Хмельницький, 20-21 лютого 2015 року). Доповідь: «Організація навчально-виховного процесу у початковій ланці приватних католицьких шкіл».

II Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Еколого-валеологічне виховання дітей дошкільного та молодшого віку в сучасному освітньому просторі» (Суми, 9-10 грудня 2015 року). Доповідь: «Педагогічний супровід здійснення валеологічного виховання у ПЗШ I-III «Католицька школа святого Василя Великого», м. Івано-Франківськ».

Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми сучасної соціології, соціальної роботи та професійної підготовки фахівців» (Ужгород, 16 вересня 2016 року). Доповідь: «Розробка теоретичних засад діяльності приватних початкових шкіл в Україні (кінець XX – початок XXI століття)».

V Міжнародна науково-практична конференція «Філософсько-психологічні аспекти духовності в діяльності громадських організацій» (Львів, 22 квітня 2020 року). Доповідь: «Християнські цінності у сім'ї та початковій школі – основа формування духовного розвитку суспільства».

Всеукраїнські науково-практичні конференції із міжнародною участю

XII Всеукраїнська з міжнародною участю науково-практична заочна конференція «Наука України. Перспективи та потенціал» (Одеса, 20-21 лютого 2015 року). Доповідь: «Становлення та розвиток державних і приватних шкіл I ступеня в Україні».

Всеукраїнські науково-практичні конференції

VIII Всеукраїнська науково-практична заочна конференція «Актуальні проблеми педагогічної науки» (Миколаїв, 13-14 березня 2015 року). Доповідь: «Роль сім'ї в процесі соціалізації учнів початкових шкіл на тлі християнських цінностей».

Всеукраїнська науково-практична конференція «Мирослав Гнатович Стельмахович – видатний український педагог» (Івано-Франківськ, 5-6 червня 2014 року). Доповідь: «Реалізація ідей родинної педагогіки Мирослава Гнатовича Стельмаховича в приватних ЗОШ I ступеня».

Всеукраїнська науково-практична конференція «Десяті педагогічні читання пам'яті М.М. Дарманського: Розвиток системи освіти України в умовах євроінтеграційних процесів: здобутки і перспективи» (Хмельницький, 14 квітня 2015 року). Доповідь: «Діяльність приватного шкільництва в Україні як важлива умова модернізації змісту початкової освіти».

Всеукраїнська науково-практична конференція «Досвід роботи сучасного вчителя: практичні розробки та теоретичні надбання» (Полтава, 07 квітня 2020 року). Доповідь: «Інтегрований підхід до навчання у школах I ступеня приватної форми власності як основа НУШ».

Всеукраїнська науково-практична онлайн-конференція «Україно моя вишивана: етнокультурний та освітньо-виховний потенціал української вишиванки» (Івано-Франківськ, 21 травня 2020 року). Доповідь: «Сорочку мати вишила мені червоними і чорними нитками...».

Регіональні науково-практичні конференції

Регіональна науково-практична конференція «Педагогічна система К. Д. Ушинського і сучасність» (Львів, 12 червня 2014 року). Доповідь: «Організація навчально-виховного процесу в приватних загальноосвітніх школах I ступеня в контексті ідей К. Д. Ушинського».

Педагогічні читання

IV українсько-польські історико-педагогічні читання «Розвиток української та польської освіти і педагогічної думки (XIX–XXI ст.)» (Львів, 14-15 травня, 2015 року). Доповідь: «Підготовка майбутніх учителів початкових класів до роботи в приватних навчальних закладах».

Додаток К

Довідки про впровадження результатів дисертації

ШКОЛА ВІЛЬНИХ ТА НЕБАЙДУЖИХ

ВЧИМО ТВОРИТИ МАЙБУТНЄ!

Товариство з обмеженою відповідальністю

«Школа вільних та небайдужих»

79031, м. Львів, вул. Хуторівка, 4-6
vilni.school@gmail.com

Код ЄДРПОУ 37693395

№ 229 від 20.03.2020

АКТ

*про впровадження результатів дисертаційного дослідження***Пилипів Ольги Зеновіївни****на тему: “Розвиток загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності в Україні (кінець ХХ – початок ХХІ століття)”***поданої на здобуття**наукового ступеня кандидата педагогічних наук**зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки*

Впродовж 2018–2020 н. р. результати дисертаційного дослідження впроваджувались у навчально-виховний процес ТзОВ «Школа вільних та небайдужих».

Досягнення учнів підтверджують, що методична розробка формує компетентності, потрібні для успішної самореалізації учня в суспільстві: застосування отриманих знань на практиці та вміння користуватися ними; вміння працювати в команді та логічно висловлювати власну думку; вміння систематизувати отримані знання; виявляти ініціативу; творити й креативно мислити.

З огляду на поточні потреби шкільної освіти, актуальним питанням є використання нових методів роботи в процесі навчання. Перспективним педагогічним прийомом є організація і проведення інтегрованих уроків, які шляхом об'єднання інформаційних блоків різних дисциплін, обумовлюють формування цілісності знань учнів, сприяють більш ефективному засвоєнню матеріалу, розвивають пізнавальні вміння учнів і виступають фактором формування особистості школяра.

Методична робота Пилипів Ольги Зеновіївни «Інтегрований підхід до навчання (на прикладі приватного навчального закладу I ступеня «Школи вільних та небайдужих»)» може успішно використовуватись в навчальному процесі, як елемент упровадження нових педагогічних технологій у сучасних закладах освіти для формування предметних компетентностей учнів молодших класів.

Операційний директор школи

Академічний директор школи

Пограничний О. О.

Гісь О. М.

Commission of the Ukrainian
Greek Catholic Church
of Education

Комісія Української
Греко-Католицької Церкви
у справах освіти та виховання

Вих.: 3 /2020.04
6 квітня 2020 р. Б.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Пилипів Ольги Зеновіївни

на тему: "Розвиток загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності в Україні(кінець XX – початок XXI століття)"

поданої на здобуття

наукового ступеня кандидата педагогічних наук

спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Теоретичні та експериментальні розробки були впровадженні для освітньої спільноти католицького шкільництва України, яке налічує понад 2 500 учнів та 157 вчителів. Деталі щодо закладів за джерелом Комісії у справах освіти та виховання УГКЦ: <https://www.edu-ugcc.org.ua/navchalno-vyhovni-instytutsiji-uhkts/zaklady/>. Інноваційні розробки Пилипів Ольги Зеновіївни були представлені у матеріалах, які також були розміщені на інтернет ресурсі Комісії для широкого використання освітян:

1. Дидактичний матеріал виховних годин та уроків для закладів освіти, катехитичних шкіл (учні 9-11 років) «Постать блаженного Омеляна Ковча та його життєвий подвиг» – Київ, комісія УГКЦ – <https://www.edu-ugcc.org.ua/wp-content/uploads/2019/02/Postat-blazhennoho-Omeliana-Kovcha-9-11.pdf>

2. Дидактичний матеріал виховних годин та уроків для закладів освіти, катехитичних шкіл (учні 12-18 років) «Ідеал втілення цінностей на основі життєвого подвигу блаженного Омеляна Ковча» – Київ, комісія УГКЦ – <https://www.edu-ugcc.org.ua/wp-content/uploads/2019/02/Ideal-vtilennia-tsinnostey-na-osnovi-zhyttievoho-podvyhu-12-18.pdf>

Напрацювання та інноваційний підхід запропонованих науковцем технологій виховання дітей на засадах духовності дозволить підвищити учнівську культуру та долучить молоді покоління до співтворчості власного духовного світу. Висловлюю повагу за увагу до насущних питань освіти, виховання та формування духовності у контексті розвитку України.

З побажаннями значущих наукових досягнень.

с. Христофора М. Буштин, СНДМ

Голова Комісії

Ліцензіат педагогічних наук (Рим, Італія)

с. *Христофора М. Буштин*

а/с №210 Київ, 02002 Україна
PO Box #210 Kyiv, 02002 Ukraine

вул. Хуторівка, 35 б; Львів, 79031 Україна
st. Khutorivka, 35 b; Lviv, 79031 Ukraine

+38 (093) 638 27 10
e-mail: edu@ugcc.org.ua

+38 (093) 678 12 40
e-mail: edu@ugcc.org.ua

**ПРИВАТНА ПОЧАТКОВА ШКОЛА
«Католицька школа святого Василя Великого»**

76018 м. Івано-Франківськ, вул. Василянок, 17, тел. (0342) 54-53-35, shkolasvv@gmail.com
р/р UA 22 322313 0000026004000007545 в АТ УКРЕКСІМБАНК, код 26263777, МФО 322313

7 травня 2020 р. № 43

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Пилипів Ольги Зеновіївни

на тему: “Розвиток загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності в Україні (кінець ХХ – початок ХХІ століття)”

поданої на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Упродовж 2013-2017 років на базі Івано-Франківської приватної загальноосвітньої школи «Католицька школа святого Василя Великого» впроваджувалися результати дисертації Пилипів Ольги Зеновіївни на тему «Розвиток загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності в Україні (кінець ХХ – початок ХХІ століття)».

Дисертаційне дослідження є актуальним, оскільки має важливе значення для розвитку приватних католицьких шкіл в Україні, що засвідчують публікації: «Організація навчально-виховного процесу у початковій ланці приватних католицьких шкіл» та «Національне виховання у приватних католицьких школах в контексті ідей Б. Ступарика».

Результати впровадження матеріалів дисертаційного напрацювання Пилипів О. З. обговорювалися на засіданнях методичних об'єднань вчителів початкових класів та вихователів ГПД і педагогічній раді.

Дисертаційне напрацювання дасть можливість подальшому розвитку Католицького шкільництва в Україні.

Довідка видана для подання на місцем захисту дисертації.

Директор школи

Кісяк І. М.

Кісяк І. М.

Освітньо-методичний центр неперервної освіти
ім. отця Ю. Дзеровича
Львівської Архиепархії УГКЦ
м. Львів, пл. Святого Юра, 5, +38 067 25 401 25
dzerovych@gmail.com, <http://dzerovych.org.ua>

*Висновок № 6/20
від 17.08.2020*

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Пилипів Ольги Зеновіївни

*на тему: “Розвиток загальноосвітніх шкіл першого ступеня
приватної форми власності в Україні (кінець XX – початок XXI століття)”*

поданої на здобуття

наукового ступеня кандидата педагогічних наук

зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Обговорення з подальшим застосуванням результатів дослідження Пилипів Ольги відбувалося під час презентацій наукової праці на практичних заняттях спеціальних програм підвищення кваліфікації педагогів «Інноваційне навчання як спосіб вчитися для життя та успіху» (червень 2017 р) і «Лідери освітніх інновацій» (червень 2018 р).

Тези обговорення були висвітлені на інтернет-сторінці центру.

На сучасному етапі розвитку закладів освіти християнського спрямування, католицьких шкіл важливим є вибір приватної форми власності. Дослідження історичних засад діяльності приватних шкіл в Україні відкриває нові горизонти розвитку мережі закладів такого типу.

Директор центру с. Георгія Прапутницька

Міністерство освіти і науки України
 ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
 «ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ
 ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
 УНІВЕРСИТЕТ імені Григорія Сковороди»
 08401, м. Переяслав-Хмельницький,
 вул. Сухомлинського, 30.
 тел.: (04567) 5-63-89

факс: 5-63-94
 04.03.2020 № 260
 На № _____ від _____

Ministry of Education and Science of Ukraine
 STATE INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION
 «PEREYASLAV-KHME LNYTSKY
 HRYHORIY SKOVORODA
 STATE PEDAGOGICAL UNIVERSITY»
 30, Sukhomlynsky St.
 Pereyaslav-Khmelnytsky
 08401
 tel.: (04567) 5-63-89
 fax: 5-63-94

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Пилипів Ольги Зеновіївни

на тему: «Розвиток загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності
 в Україні (кінець XX – початок XXI століття)»

поданої на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
 зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Упродовж 2013-2020 років на базі ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» було впроваджено результати дисертації О.З. Пилипів на тему «Розвиток загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності в Україні (кінець XX – початок XXI століття)».

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в систематизації найвагоміших досягнень учених і освітян-практиків досліджуваного періоду, пов'язаних із формуванням приватної освіти I ступеня.

Теоретичні положення і напрацьовані результати дослідження Пилипів О. З. оприлюднені в публікаціях: «Організація навчально-виховного процесу у початковій ланці приватних католицьких шкіл» та «Діяльність приватних ЗОШ I ступеня в Україні: історія і сучасність».

Дисертаційне дослідження Пилипів Ольги Зеновіївни є актуальним та доцільним, має важливе значення для розвитку приватного шкільництва в умовах сьогодення України та підготовки у закладах освіти майбутніх кадрів для шкіл першого ступеня приватної форми власності.

Результати впровадження матеріалів дисертаційного дослідження О.З. Пилипів обговорювалися на засіданні кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи (протокол № 12 від 12.03.2020 р.),

Довідка видана для подання за місцем захисту дисертації.

Ректор

В.П. Коцур

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ХАРКІВСЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ»
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

51001, м. Харків, провулок Руставелі, 7, тел/ факс (057) 732-46-30, e-mail hgpa@kharkov.com
 Розрахунковий рахунок UA248201720344290001000032413, UA408201720344281001200032413,
 UA678201720344291001300032413 Держказначейська служба України м.Київ
 т.ф. 826172, код 02125591

13.05.2020 № 283/1/01-13

на № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукового дослідження

Пилипів Ольги Зеновіївни на тему

«Розвиток загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності в Україні (кінець ХХ – початок ХХІ століття)» для здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Результати наукового дослідження Пилипів О.З. «Розвиток загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності в Україні (кінець ХХ – початок ХХІ століття)» впроваджувалися в освітній процес Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради впродовж 2019 – 2020 рр.

В умовах розвитку системи освіти України, зумовленого утвердженням Нової української школи значиме місце посідає діяльність приватних закладів освіти в Україні, зокрема загальноосвітніх шкіл першого ступеня. Матеріали та висновки дисертаційного дослідження Пилипів О.З. використовувалися у процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи, під час читання лекцій із навчальних курсів педагогічного циклу та проведення практичних занять, зокрема, з дисциплін «Педагогіка», «Історія педагогіки», «Порівняльна педагогіка», підготовки курсових і дипломних робіт.

Цінність пропонуваніх наукових здобутків важлива і в контексті практичних порад щодо створення та організації нових типів навчальних закладів недержавної форми власності, удосконалення їх нормативно-правової бази та підготовки кадрів для шкіл першого ступеня приватної форми власності.

Результати впровадження матеріалів наукового дослідження О.З.Пилипів були обговорені та схвалені науково-педагогічним колективом кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (протокол № 12 від 04.05. 2020 р.)

Завідувач кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту

Анатолій ЄРЬОМКІН

Проректор з науково-педагогічної роботи

Іван СТЕПАНЕЦЬ

КЛАСИЧНИЙ
ПРИВАТНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

Україна, 69002 тел. (061) 787-33-96
м. Запоріжжя, (061) 764-67-50
Жуковського, 70 "Б" факс (061) 228-07-78

CLASSIC
PRIVATE
UNIVERSITY

70 "B", Zhukovskogo st., tel. (061) 787-33-96
69002 Zaporizhja, (061) 764-67-50
UKRAINE fax (061) 228-07-78

№ 1350

“ 31 ” 05 20 20 р.

АКТ

про впровадження результатів наукового дослідження

Пилипів Ольги Зеновіївни на тему

«Розвиток загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності в Україні (кінець ХХ – початок ХХІ століття)» для здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Класичний приватний університет засвідчує впровадження матеріалів дисертаційного дослідження Пилипів Ольги Зеновіївни.

Упродовж 2019 – 2020 рр. кафедра освіти та управління навчальним закладом апробувала й упроваджувала матеріали та провідні положення наукового дослідження Пилипів О.З. у навчально-виховний процес під час читання навчальних курсів «Теорія і практика освітньої діяльності», «Вища освіта і Болонський процес», «Теорія і практика вищої професійної освіти в Україні», підготовці студентами дипломних робіт.

Результати наукового дослідження Пилипів О.З. розкривають специфіку прогресивних ідей становлення та діяльності приватних навчальних закладів України наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст., демонструють новаторські технології організації шкільного колективу, дидактичного аспекту виховної системи, регламентації в урочно-позаурочній системі, акцентують увагу на факторах роботи закладів приватної освіти, моделі організації життєдіяльності, моделі випускника школи тощо. Це, своєю чергою, сприяє утвердженню реформ Нової української школи, тому переконані, що матеріали та висновки

дисертаційного дослідження Пилипів О.З. слід упроваджувати у навчально-виховний процес підготовки майбутніх педагогів.

Запропоновані дисертанткою ідеї та матеріали дисертаційного дослідження, оприлюднені у статтях, використовувалися викладачами кафедри для розширення, доповнення, удосконалення та оновлення змісту вище означених навчальних курсів.

Результати впровадження обговорено і схвалено на засіданні кафедри освіти та управління навчальним закладом Класичного приватного університету (протокол № 10 від 09 червня 2020 р.).

Завідувач кафедри освіти та
управління навчальним закладом
Класичного приватного університету
доктор педагогічних наук, професор

А.В.Сущенко

Ректор
Класичного приватного університету

В.М. Огаренко

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
 ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
 IVAN FRANKO NATIONAL UNIVERSITY OF LVIV

вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000, Україна
 тел. факс (032) 261-60-48, тел. 260-34-02
<http://www.lnu.edu.ua>, e-mail: lnu@lnu.edu.ua
 Код ЗКПО 02070987, Державна Казначейська служба України
 МФО 820172, р.р. 35225230001061
 № свідоцтва 17701483, ін. под. № 020709813029
 Валютний рахунок № 26005000028567, 26009000028110
 в Укресімбанку
 м. Львова МФО 322313
 № 1724-И від 09.07.20

I. Universytetska Str., Lviv, 79000, Ukraine
 Phone/Fax: +38 (032) 261-60-48, 260-34-02
<http://www.lnu.edu.ua>, e-mail: lnu@lnu.edu.ua
 Code ZKPO 02070987 State Treasury Service of Ukraine
 MFO 820172, Settlement Acc. 35225230001061
 Certificate No. 17701483, Tax IN 020709813029
 Foreign Currency Acc. No. 26005000028567, 26009000028110
 in Lviv Branch of Ukreximbank
 MFO 322313
 на № 1724-И від 09.07.20

Довідка
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Пилипів Ольги Зеновіївни
на тему: "Розвиток загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми
власності в Україні (кінець ХХ – початок ХХІ століття)"
поданої на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Результати дисертаційного дослідження Пилипів Ольги Зеновіївни на тему: "Розвиток загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності в Україні (кінець ХХ – початок ХХІ століття)" впроваджувались у навчально-виховний процес Львівського національного університету імені Івана Франка. Зокрема, Пилипів О. З. брала участь у Регіональній науково-практичній конференції (2014), IV українсько-польських історико-педагогічних читаннях «Розвиток української та польської освіти і педагогічної думки (XIX – ХХІ ст.)» (2015), V Міжнародній науково-практичній конференції «Філософсько-психологічні аспекти духовності в діяльності громадських організацій» (2020).

Теоретичні положення і напрацьовані результати дослідження Пилипів О. З. оприлюднені в публікаціях: «Організація навчально-виховного процесу в приватних загальноосвітніх школах I ступеня в контексті ідей К. Д. Ушинського», «Підготовка майбутніх учителів до роботи в приватних навчальних закладах», «Християнські цінності у сім'ї та початковій школі – основа формування духовного розвитку суспільства».

Дисертаційне дослідження Пилипів Ольги Зеновіївни є актуальним та доцільним, має важливе значення для розвитку приватного шкільництва в умовах сьогодення України та підготовки у закладах освіти майбутніх кадрів для шкіл першого ступеня приватної форми власності.

Проректор з наукової роботи

член-кореспондент НАН України,
 проф. Гладшевський Р.Є.